

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA STOWARZYSZENIE KRAINA RAWKI

ZINTEGROWANA STRATEGIA ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

**Dla obszaru gmin Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy,
Rawa Mazowiecka i Regnów**

Pilotażowy program LEADER +

RAWA MAZOWIECKA 2006

Pilotażowy Program LEADER+

współfinansowany ze środków EFOiGR - Sekcja Orientacji w ramach SPO
"Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006"

Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich przygotowana dla **Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie Kraina Rawki** działającej na obszarze gmin: Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy, Rawa Mazowiecka i Regnów

Opracowanie wykonane przy udziale Fundacji Edukacyjnej 4H w Polsce

Zespół w składzie:

Katarzyna Boczek

Jacek Węsierski

Witold Boguta

Marek Boczek

Sylwia Wasilewska

Grażyna Jankowska

**LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
STOWARZYSZENIE KRAINA RAWKI**

**ZINTEGROWANA STRATEGIA
ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH**

**Dla obszaru gmin Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy,
Rawa Mazowiecka i Regnów**

Pilotażowy program LEADER +

RAWA MAZOWIECKA 2006

SPIS TREŚCI

Wstęp	1	
I. Charakterystyka LGD jako jednostki odpowiedzialnej za realizację strategii	2	
1. Informacje podstawowe	2	
2. Władze Stowarzyszenia Kraina Rawki	5	
3. Podmiot delegujący przedstawicieli do Stowarzyszenia Kraina Rawki	8	
II. Diagnoza obszaru objętego ZSROW	10	
II.1. Charakterystyka obszaru	10	
II.1.1 Zasięg terytorialny i uwarunkowania geograficzne	10	
a) Położenie	10	
b) Opis sąsiadujących obszarów	10	
c) Powierzchnia	13	
d) Ukształtowanie powierzchni	14	
II.1.2 Uwarunkowania przyrodnicze/środowiskowe	16	
a) Klimat	16	
b) Gleby	18	
c) Bogactwa naturalne	21	
d) Lesistość	21	
e) Zasoby wodne	27	
f) Zanieczyszczenie środowiska	29	
II.1.3 Uwarunkowania kulturowe	34	
Zespoły dworskie	34	
Kościoły i kaplice	37	
Cmentarze	40	
Inne zabytki	41	
II.1.4 Uwarunkowania historyczne	47	II. 2
Potencjał demograficzny i gospodarczy	52	
II.2.1 Charakterystyka ludności zamieszkującej obszar objęty ZSROW	52	
a) Liczba ludności	52	

b)	Struktura wiekowa	53
c)	Poziom zatrudnienia i bezrobocie	54
d)	Liczba gospodarstw rolnych	56
e)	Podmioty gospodarcze w gminie	58
f)	Informacje o branżach gospodarki mających kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru	60
II.2.2	Stan rozwoju infrastruktury wiejskiej	64
II.2.2.1	Infrastruktura społeczna	64
a)	Ochrona zdrowia i opieka społeczna	64
b)	Bezpieczeństwo publiczne	65
c)	Edukacja i wychowanie	67
d)	Sport i rekreacja	69
e)	Kultura	70
f)	Organizacje pozarządowe działające na obszarze objętym ZSROW	72
II.2.2.2.	Infrastruktura techniczna	73
a)	Sieć komunikacyjna	73
b)	Zaopatrzenie w energię	75
c)	Gospodarka wodno – ściekowa	76
d)	Zagospodarowanie odpadów	77
e)	Telekomunikacja	78
II.3.	Uzasadnienie spójności obszaru ZSROW	78
III.	Aktualnie wdrażane inicjatywy/projekty na obszarze ZSROW	80
IV.	Analiza SWOT obszaru objętego ZSROW	81
V.	Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich	88
V. 1	Tematy wiodące i cele strategiczne	88
V.2	Uzasadnienie wyboru tematu wiodącego, celów strategicznych	90
V.3	Partnerstwo	103
V.4	Sposób finansowania ZSROW	114
VI.	Wpływ realizacji ZSROW na rozwój regionu	115
VII.	Powiązanie ZSROW ze strategią NPR (na lata 2004-2006)	118
VIII.	Promocja i informowanie o projekcie i ZSROW	120

Wstęp

Niniejsze opracowanie jest wynikiem wspólnej pracy mieszkańców gminy Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy, Rawa Mazowiecka i Regnów oraz ekspertów zewnętrznych. Mieszkańcy reprezentują spójny obszarowo teren o podobnych warunkach gospodarczych, geograficznych i przyrodniczych. Łączy ich też wspólne dążenie do zmian i poprawy warunków życia na terenach wiejskich. W ciągu kilku miesięcy grupa lokalnych liderów stworzyła zespół, który jest reprezentacją trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Tworzą oni Lokalną Grupę Działania, która postanowiła zarejestrować się w formie stowarzyszenia. Tak powstało Stowarzyszenie Kraina Rawki.

Działanie grupy partnerskiej pozwoli na bardziej zintegrowane podejście do rozwiązywania problemów, jak również zmobilizuje do nowego myślenia i efektywniejszego wykorzystania lokalnych zasobów. Mieszkańcy mają nadzieję że oddolne podejście da im szansę na realizację najważniejszych dla nich celów i przyczyni się do ożywienia gospodarczego ich terenu.

W trakcie wielu spotkań i warsztatów wykonano dokładną analizę posiadanych zasobów oraz przeprowadzono analizę SWOT, by ocenić swoje możliwości i zidentyfikować swoje mocne i słabe strony. Na tej podstawie wybrano tematy wiodące i określono główne cele, do których LGD będzie zmierzać. Początkiem pracy będzie realizacja zadań krótkoterminowych, wybranych przez członków Stowarzyszenia, a które mają przygotować ich do zarządzania środkami na rozwój ich terenu w przyszłości.

Mieszkańcy pięciu gmin województwa łódzkiego uczestniczyli w pilotażowym programie LEADER +. Było to działanie pionierskie, zarówno dla nich samych jak i dla ekspertów zewnętrznych, tym bardziej utrudnione, gdyż nie można było oprzeć się na wcześniejszych doświadczeniach. Zintegrowane oddolne podejście i budowanie partnerstwa trzech sektorów, to nowa propozycja zaktywizowania mieszkańców do podejmowania wspólnych decyzji związanych z przyszłością ich terenu. Mamy nadzieję, że niniejsza Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich pomoże w realizacji przyjętych celów przez członków Stowarzyszenia Kraina Rawki, a wykonanie wytyczonych zadań doprowadzi do poprawy warunków życia mieszkańców wspomnianych pięciu gmin.

I Charakterystyka LGD jako jednostki odpowiedzialnej za realizację strategii

- a) nazwa LGD – **Stowarzyszenie Kraina Rawki**
- b) status prawny LGD – stowarzyszenie
- c) data rejestracji w sądzie – w trakcie rejestracji
- d) sposób rozszerzenia składu LGD o kolejnych partnerów

Aby zostać kolejnym partnerem należy zgodnie ze statutem spełnić następujące kryteria:

Członkiem zwyczajnym Stowarzyszenia może być pełnoletnia osoba fizyczna, która:

- 1) spełnia warunki określone w ustawie Prawo o stowarzyszeniach,
- 2) akceptuje cele Stowarzyszenia i zasady jego działania,
- 3) działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i przedstawi rekomendację zawierającą w szczególności pozytywną opinię w tym zakresie udzieloną przez działających na obszarze, dla którego ma być opracowana Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich lub którego dotyczy Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich:

- a) partnera społecznego i gospodarczego w rozumieniu przepisów o Narodowym Planie Rozwoju lub
  - b) gminę wiejską, lub
  - c) gminę miejsko-wiejską, lub
  - d) związek międzygminny, lub
  - e) inną osobę prawną, której działalność obejmuje realizację celu Stowarzyszenia,
- 4) złoży deklarację członkowską.

- 1. Uchwałę w sprawie przyjęcia lub odmowy przyjęcia w poczet członków podejmuje Zarząd nie później niż w ciągu trzech miesięcy od daty złożenia deklaracji.
- 2. W razie odmowy przyjęcia w poczet członków, zainteresowany ma prawo w terminie jednego miesiąca od daty jej doręczenia, złożyć odwołanie do Walnego Zebrania.
- 3. Walne Zebranie rozpatruje odwołanie w czasie najbliższych obrad. Stanowisko

Walnego Zebrania jest ostateczne.

Istnieje również możliwość uzyskania statusu członka wspierającego po spełnieniu następujących kryteriów.

Członkiem wspierającym może być osoba prawna lub fizyczna, zainteresowana merytoryczną działalnością Stowarzyszenia i akceptująca jego cele, która złoży pisemną deklarację zawierającą propozycje form i zasad wspierania Stowarzyszenia.

Można też zostać członkiem honorowym:

Członkiem honorowym Stowarzyszenia może zostać osoba fizyczna, nie będąca członkiem zwyczajnym, szczególnie zasłużona dla realizacji celów statutowych Stowarzyszenia.

Godność członka honorowego nadaje Walne Zebranie na wniosek Zarządu Stowarzyszenia.

e) potencjał administracyjny LGD tworzy pięciu członków Zarządu, a w tym:

Prezes Zarządu

Wiceprezes Zarządu

Wiceprezes Zarządu

Członek Zarządu

Członek Zarządu

Kwalifikacje i doświadczenie osób, które będą odpowiedzialne za zarządzanie projektem zostało opisane w tabelach poniżej

f) doświadczenie LGD w realizacji projektów

Jest to nowa grupa, która nie zdobyła jeszcze wspólnych doświadczeń. Doświadczenie w realizacji projektów, w tym finansowanych ze środków zewnętrznych mają poszczególni członkowie zarządu, co zostało zaprezentowane w tabeli poniżej. Uczestniczyli w pisaniu i realizacji wniosków dofinansowanych z funduszy europejskich. Mają doświadczenie w rozliczaniu projektów unijnych i finansowanych z budżetu państwa. Byli w grupach inicjatywnych organizujących szkolenia i konferencje w gminach. Brali udział w przygotowywaniu imprez promocyjnych na swoim terenie i poza nim (np. w Skierniewicach i w Łodzi). Uczestniczyli też w tworzeniu wieloletnich planów rozwoju swoich gmin i ustalaniu

kierunków i celów strategicznych. Mają doświadczenie w pracy w zespole i dostrzegają udział w projekcie LEADER + jako szansę dla swojego terenu na poprawę warunków życia, ożywienie gospodarcze i uaktywnienie mieszkańców do wspólnych działań.

Tabela 1: Władze Stowarzyszenia Kraina Rawki

Lp.	Imię i nazwisko	Podmiot delegujący	Adres zamieszkania	Telefon e-mail	Zakres odpowiedzialności w LGD	Doświadczenie	Kwalifikacje
1.	Janusz Rosiak	Polski Związek Łowiecki Koło Łowieckie Nr 3 ŁOŚ w Skierniewicach	Stara Rossocha 7 96-200 Rawa Mazowiecka	46 – 814 14 24 601 167 130	Prezes Zarządu	Doświadczenie w pisaniu wniosków o dofinansowanie z funduszy strukturalnych Doświadczenie w organizacji imprez promocyjnych w gminie jak np. Dożynki	Wykształcenie wyższe Udział w szkoleniach organizowanych przez ośrodek doradztwa rolniczego
2.	Dorota Niezabitowska - Pawlikowska	Urząd gminy Biała Rawska	Chodnów Nowy 15, 96-230 Biała Rawska	46- 813 89 80 e-mail: dniezabitowska@tlen.pl	v-ce Prezes Zarządu	Doświadczenie w przygotowywaniu wniosków na dofinansowanie inwestycji z funduszy strukturalnych Doświadczenie w przygotowywaniu imprez na terenie gminy oraz targów: 1. Przygotowanie projektu: „Urządzenie placu zabaw na terenie Białej Rawskiej”-Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” 2006 r	Wykształcenie wyższe Udział w szkoleniach organizowanych przez Łódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego Certyfikat uczestnictwa w szkoleniu „Województwo łódzkie w UE – umiejętne wykorzystanie funduszy europejskich” organizowane w listopadzie 2005 r przez Regionalne

						<p>Działanie „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” - Urząd Marszałkowski Departament Rolnictwa i Ochrony Środowiska 2. 2006 r -zadanie pt.„Jeśli nie będziemy dbać o korzenie, liście będą opadać” – Jubileusz 760 lecia istnienia Białej Rawskiej ”Patriotyzm jutra” Program Operacyjny Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 3. 2005 r –złożony wniosek o dopłatę dla gospodarstw niskotowarowych dla własnego gospodarstwa (uzyskana dopłata)</p>	<p>Centrum Informacji Europejskiej funkcjonujące przy Instytucie Europejskim w Łodzi.</p>
3.	Mariusz Cheba	LZS SOKÓŁ	Regnów	mcheba@op.pl	Członek Zarządu	<p>Udział w opracowywaniu projektów SAPARD; „Budowa drogi, ulicy wraz z przepustem rurowym w Regnowie”- 2003r. „Budowa sieci wodociągowej wraz z przyłączami w miejscowościach: Ryłsk, Ryłsk Duży, Sławków i Wólka Strońska”- 2004r</p>	<p>Wykształcenie średnie przygotowania i zarządzania projektami - opracowania studiów wykonalności - opracowania oceny oddziaływania na środowisko - procedur zamówień publicznych</p>

						„Modernizacja drogi Podskarbice Królewskie” – 2002r.	Certyfikat: „Doradca Konsultant Rolny” w zakresie: - pomiaru działek metoda GPS - wypełnianie wniosków o dopłaty obszarowe Certyfikat: „Doradca rolny” - Realizacja zadań w zakresie Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Sektorowego Programu Operacyjnego
4.	Barbara Maria Olszyńska	Okręg Warszawski Związku Polskich Artystów Plastyków			v-ce Prezes Zarządu	Doświadczenie w organizacji konkursów, imprez, festynu Jabłuszko Doświadczenie w działaniach promocyjnych na rzecz gminy Kowiesy	Wykształcenie wyższe Szkolenia związane z folklorem i dziedzictwem kulturowym wsi
5.	Piotr Libera	Urząd Gminy Cielądz	96-214 CIELĄDZ 125	887-942-296 piotrlibera@op-.pl	Członek Zarządu	Udział w organizacji działań promocyjnych gminy, w tym dożynek, Tworzenie strony internetowej dla gminy Zaangażowany w rozwój	Wykształcenie wyższe Ukończone szkolenia z zakresu obsługi projektów finansowanych z

						sportu w gminie – członek LKS Orleńca Cielądz	funduszy strukturalnych Szkolenie dot. realizacji programu LEADER+
--	--	--	--	--	--	---	---

Tabela 2: Podmiot delegujący przedstawicieli do Stowarzyszenia Kraina Rawki

Lp.	Nazwa podmiotu	Siedziba	Telefon	e-mail	Doświadczenie
1.	Polski Związek Łowiecki Koło Łowieckie Nr 3 ŁOŚ w Skierniewicach	96-100 Skierniewice Ludwików 19	500292814	janusz.rosiak@wp.pl	Współorganizator spotkań i imprez promocyjnych w gminach i powiecie, Działalność w zakresie kultywowania tradycji łowieckich i ochrony przyrody na danym terenie
2.	Urząd Gminy Biała Rawska	ul. Jana Pawła II 57 96-230 Biała Rawska	0-46 81 59 377 fax 0-46 81 59 444	umig@bialarawska.pl	Doświadczenie w obsłudze projektów finansowanych z funduszy UE SAPARD - Budowa Wodociągu Ossa SAPARD - Przebudowa drogi gminnej Chraszczew – Ossa PAOW – Remont szkoły podstawowej w Lesiewie MENiS – Założenie pracowni Komputerowa w szkole Podstawowej w Chodnowie i w Babsku Min. Nauki i Informatyzacji - Program „IKONA” Doświadczenie organizacji imprez, festynów, dożynek Współorganizator szkoleń z ŁODR Płyty obornikowe

					Zwykła dobra praktyka rolnicza – kodeks2005 Fundusz strukturalne 2 szkolenia Kurs chemizacyjny Szkolenia rolno – środowiskowe
3.	LZS SOKÓŁ	Regnów			Doświadczenie w organizacji imprez sportowych, doświadczenie w organizacji festynów i dożynek
4.	Okręg Warszawski Związku Polskich Artystów Plastyków	00-052 Warszawa ul. Mazowiecka 11A	0-22 827-64-13	e-mail: owzppap@owzppap.pl	Doświadczenie w organizacji wystaw, wernisaży i imprez, konkursów i aukcji
5.	Urząd Gminy Cielądz	96-214 Cielądz :	Tel: 0-46 8152429 Fax: 0-46 8152352	e-mail: ugcieladz@wp.pl	2004 SAPARD - budowa wodociągu Niemgłowy – Zuski. Dotacja w kwocie 332.218 zł. SAPARD - budowa drogi asfaltowej we wsi Ossowice. Dotacja w kwocie 512.781 zł. 2005 Szkolenia organizowane we współpracy z ODR w ciągu ostatnich 3 lat 2006 Płyty obornikowe Zwykła dobra praktyka rolnicza – kodeks 2005 Fundusz strukturalne 2 szkolenia Kurs chemizacyjny Szkolenia rolno – środowiskowe 2004 Kwotowanie mleka Wypełnianie wniosków o płatności bezpośrednie 3 szkolenia Kurs chemizacyjny 3 szkolenia Układanie serwet Pokaz okolicznościowy dla kobiet

II. Diagnoza obszaru objętego ZSRROW

II.1. Charakterystyka obszaru

II.1.1 Zasięg terytorialny i uwarunkowania geograficzne

Zasięg terytorialny Lokalnej Grupy Działania Kraina Rawki obejmuje pięć gmin województwa łódzkiego: Białą Rawską, Cielądz, Kowiesy, Rawę Mazowiecką i Regnów.

a) typ gminy, identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju

Tabela 3: Charakterystyka gmin uczestniczących w programie LEADER+

Nazwa gminy	Typ gminy	Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju
Biała Rawska	miejsko wiejska	1013024
	miejska	1013024
	wiejska	1013025
Cielądz	wiejska	1013032
Kowiesy	wiejska	1015042
Rawa Mazowiecka	wiejska	1013042
Regnów	wiejska	1013052

Dane z gmin, 2005

b) położenie

Obszar LGD usytuowany jest we wschodniej części województwa łódzkiego na granicy z województwem mazowieckim. Otaczają go powiaty: tomaszowski i skierniewicki z województwa łódzkiego oraz powiaty żyrardowski i grójecki z województwa mazowieckiego. W skład otaczających gmin wchodzi następujące gminy: Rzeczyca, Czerniewice, Żelechlinek, Głuchów, Sadkowie, Skierniewice, Nowy Kawęczyn, Puszcza Mariańska, Mszczonów, Pniewy, Błędów, Mogielnica, Nowe Miasto Nad Pilicą.

Obszar LGD to teren pięciu gmin, z czego cztery należą do powiatu rawskiego i są to gminy: Biała Rawska, Cielądz, Rawa Mazowiecka i Regnów, zaś piąta Kowiesy należy do powiatu skierniewickiego.

Geograficznie – teren LGD leży w obrębie Wzniesień Południowo Mazowieckich na obszarze dwóch mezo regionów: Wzniesień Łódzkich i Wysoczyzny Rawskiej.

Obszar pięciu gmin (LGD) na tle województwa łódzkiego

wg.gminy.pl

MAPA GMIN

UCZESTNICZĄCYCH W „PILOTAŻOWYM PROGRAMIE LEADER +”.

Opis sąsiadujących obszarów

Od zachodu teren LGD sąsiaduje z gminami: Rzeczyca, Czerniewice i Żelechlinek
Od północy sąsiaduje z gminami: Głuchów, Skierniewice, Nowy Kawęczyn
Od wschodu sąsiaduje z gminami: Puszcza Mariańska, Mszczonów, Błędów
Od południa z gminą Sadkowiec,

Administracyjne usytuowanie LGD

Teren LGD wraz z sąsiadującymi gminami i powiatami leży w centralnej Polsce. Sąsiednie powiaty to tomaszowski i skierniewicki w woj. łódzkim oraz żyrardowski i grójecki w woj. mazowieckim.

Geograficzne usytuowanie terenu LGD

Sąsiadujące tereny leżą w obrębie Nizin Środkowopolskich i mezo regionu Równiny Łowicko – Błońskiej, Wzniesień Łódzkich i Wysoczyzny Rawskiej.

Łączą je podobne warunki krajobrazowe i przyrodnicze. Ukształtowanie terenu to tereny pofałdowane, z wyraźnymi wzniesieniami (pozostałość po epoce lodowcowej). Większa część powierzchni lasów, jakie usytuowane są na omawianym obszarze, znajduje się pod nadzorem Nadleśnictwa Skierniewice (oprócz terenu LGD również powiat tomaszowski, skierniewicki i żyrardowski). Charakteryzują się one podobną roślinnością i drzewostanem z przewagą sosny i brzozy. Czynnikiem łączącym powiaty są tereny chronione. Przykładem jest Bolimowski Park Krajobrazowy obejmujący swoim zasięgiem teren LGD wraz z powiatem skierniewickim i żyrardowskim. Omawiany obszar leży w zlewni Bzury i Pilicy. Rzeka Rawka, na której utworzono rezerwat mająca swe źródła w gminie Koluszki płynąc przez teren LGD i powiat skierniewicki wpada do Bzury w powiecie łowickim. Należy do najczystszych rzek na tym obszarze. Rzeki występujące na obszarze LGD to typowo nizinne, nieduże ciek wodne, silnie meandrujące, tworzące liczne zakola i zatoki z łachami piachu. Jeszcze przed dziesięciu laty większość z nich była mocno zanieczyszczona. Teraz z uwagi na zaostrzone przepisy dotyczące ochrony środowiska i parametrów jakie mogą mieć ścieki zrzutowe, znacznie

poprawiła się jakość wody, zwłaszcza na rzece Bzurze i rzece Pisi. Na ograniczenie zanieczyszczeń wody, duży wpływ miało też zamknięcie wielu zakładów pracy, bądź ograniczenie produkcji. Brak jest dużych jezior, ale na całym obszarze występują stawy, w tym stawy hodowlane. Teren jest typowo rolniczy, mimo, że gleby nie są dobrej jakości, w większości gmin brak gleb I i II klasy. Przeważają gleby klasy IV i V. Gospodarstwa są rozdrobnione, ze zdecydowaną przewagą gospodarstw do 5 ha. Cechą charakterystyczną dla obszaru jest znacząca uprawa warzyw i owoców. Największa produkcja owoców jest w powiecie grójeckim i skierniewickim. Dużo warzyw uprawia się w powiecie łowickim i żyrardowskim. Głównym odbiorcą produkcji są duże aglomeracje Łodzi i Warszawy. Brak jest ważnych surowców naturalnych, chociaż na całym obszarze występują złoża żwirów, piasku i gliny. Gęstość zaludnienia należy do średniej w kraju, a stopa bezrobocia jest zróżnicowana. Najwyższe bezrobocie jest w powiecie tomaszowskim, a najniższe w powiecie skierniewickim. Na uwagę zasługuje gmina Mszczonów, która zdecydowanie wyprzedza pozostałe gminy w tworzeniu nowych miejsc pracy i pozyskiwaniu inwestorów. W porównaniu z terenami wiejskimi znaczącą przewagę bezrobotnych notuje się w miastach (Tomaszów Mazowiecki, Żyrardów, Skierniewice, Grójec). Z uwagi na brak dużego uciążliwego przemysłu i przewagę produkcji rolniczej, teren zalicza się do mało zanieczyszczonych. Zdecydowanie większe skażenie powietrza jest w miastach (największe w Tomaszowie Mazowieckim, Żyrardowie, Rawie Mazowieckiej) niż na wsi. Na terenach wiejskich na zanieczyszczenie środowiska ma głównie wpływ nawożenie i stosowanie środków ochrony roślin. Szczególnie dużo środków chemicznych stosuje się przy intensywnej produkcji owoców i warzyw, ale stopniowo ilość zanieczyszczeń zmniejsza się. Spowodowane jest to między innymi przechodzeniem gospodarstw sadowniczych na produkcję integrowaną (większość gospodarstw w powiecie grójeckim i skierniewickim, łowickim).

c) powierzchnia

Teren LGD zajmuje powierzchnię 597,48 km² co stanowi 3,3% powierzchni województwa łódzkiego. Największą gminą wchodzącą w skład grupy jest Biała Rawska, która obszarowo obejmuje ponad 1/3 terenu LGD. Najmniejszą gminą jest gmina Regnów zajmująca zaledwie 7,6% powierzchni LGD. Szczegółowe zestawienie w tabeli poniżej:

Tabela 4: Powierzchnia gmin wchodzących w skład LGD

Gmina	Powierzchnia w km ²	Procentowy udział w powierzchni zajmowanej przez LGD.
Biała Rawska - wieś	198,79	33,3
Biała Rawska - miasto	9,62	1,6
Cielądz	93,88	15,7
Kowiesy	85,63	14,4
Rawa Mazowiecka	163,98	27,4
Regnów	45,58	7,6
Teren LGD	597,48	100

Dane: GUS, 2004

d) ukształtowanie powierzchni

Budowa geologiczna obszaru ukształtowana została w erze mezozoicznej w okresie jury i kredy oraz w erze kenozoicznej w okresie czwartorzędowym przez lądolód i jego osady. Zmiany, jakie następowały w późniejszych okresach spowodowane były głównie procesami denudacji i działalnością człowieka. Przejawem jego działalności są liczne formy antropogeniczne w postaci: wykopów, nasypów, wyrobisk, budowli hydrotechnicznych. Do zmian w krajobrazie przyczynia się też rolnictwo, wycinka lasów i rozwój gospodarki. Rzeźba terenu jest zróżnicowana, od terenów typowo nizinnych do wzniesień. Tam gdzie nastąpiło zatrzymanie się lodowca i wypiętrzenia występują duże różnice wysokości względnych. Przez obszar LGD biegnie granica pomiędzy kutnowskim i rawskim odcinkiem antykinorium pomorsko-kujawskiego a niecką brzeżną. Strefę graniczną podkreślają długie uskoki stwierdzone w okolicach Rawy Mazowieckiej. Obszary, które w swym podłożu posiadają wał pomorsko-kujawski, stanowią najwyższe wzniesione części Wysoczyzny Rawskiej. W okolicach Cielądza wyniesienia dochodzą do 180-190 m n.p.m. Występujące formy rzeźby terenu to pochodzenia polodowcowego: wysoczyzny morenowe, wyżyny moren czołowych, równiny wodnolodowcowe, wydmy, oraz formy pochodzenia rzeczno-łódzkiego takie jak suche nieckowate pradoliny, doliny istniejących rzek, terasy akumulacyjne.

e) Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania

Z uwagi na to, że teren działania LGD Kraina Rawki ma słabe warunki do rozwoju rolnictwa (gleby niższych klas bonitacyjnych, duże rozdrobnienie gospodarstw), a także ze względu na wyludnianie się wsi, prawie cały obszar pięciu gmin znalazł się w specjalnie wydzielonych strefach, które mogą uzyskać wsparcie finansowe w postaci bezzwrotnej pomocy z funduszy strukturalnych UE po to, by utrzymać produkcję rolniczą na terenach o naturalnych ograniczeniach siedliskowych i ograniczyć migrację wewnętrzną.

Wśród gmin, które w całości znajdują się

w I strefie nizinnej są:

Gmina Cielądz,

Gmina Regnów

oraz gmina Kowiesy

Natomiast **w II strefie nizinnej** znalazła się

gmina Rawa Mazowiecka.

Spośród pięciu gmin najlepsze warunki dla rozwoju rolnictwa ma gmina Biała Rawska. Na jej terenie wyodrębniono jedynie **obrębby ewidencyjne**. Znalazły się tu następujące miejscowości:

- a) w ramach obrębów ewidencyjnych zaliczonych do I strefy nizinnej na obszarze ONW: Gołyń, Jelitów, Ossa, Rosławowice, Stara Wieś, Żurawia i Żurawka;
- b) w ramach obrębów ewidencyjnych zaliczonych do II strefy nizinnej: Julianów Lesiewski, Lesiew, Marchaty, Rokszyce, Teodozjów i Wólka Lesiewska.

Przy wyznaczaniu tych stref i obrębów ewidencyjnych ustalono szczegółowe kryteria i sposób wydzielania obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Brano pod uwagę kryteria demograficzne oraz poziom waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Analizowano klasy bonitacyjne gruntów, waloryzację przydatności gleb na podstawie punktacji kompleksów glebowych, obrazowanych na mapach glebowo-rolniczych, numerycznego modelu tego terenu oraz danych meteorologicznych z wielolecia.

II.1.2 Uwarunkowania przyrodnicze/środowiskowe

a) Klimat

Klimat na obszarze działania LGD należy do dzielnicy klimatycznej Wielkich Dolin, a według podziału rolniczo – klimatycznego jest to dzielnica środkowa. Ma charakter przejściowy, co związane jest z położeniem i ukształtowaniem powierzchni. Zaznaczają się tu wpływy oceanizmu i kontynentalizmu, jak również wpływy stref klimatu kształtowanego przez wyżyny i góry z jednej strony, a masy powietrza znad Bałtyku z drugiej strony. Generalnie klimat należy zaliczyć do umiarkowanego i sprzyjającego produkcji rolniczej jak również rozwojowi turystyki. Zimy z silnymi mrozami występują rzadko, a okres wegetacji trwa około 210 dni.

Średnioroczne temperatury powietrza wahają się od $+7,6^{\circ}\text{C}$ do $-8,5^{\circ}\text{C}$. W ciągu roku największe dawki promieniowania docierają w czerwcu, a najmniejsze są w grudniu. Usłonecznienie względne wynosi w lecie około 40-45 %, a zimą około 15%. Teren ten wyróżnia się jedną z najwyższych rocznych sum całkowitego promieniowania słonecznego. Zachmurzenie maksymalne występuje zimą, a najmniejsze jest w końcu lata, w sierpniu i we wrześniu. Zimą występuje duża zmienność temperatur od $-8,1^{\circ}\text{C}$ do $+2,2^{\circ}\text{C}$, dużo większa niż latem. Na przemian występują zimy ciepłe i zimne. Okres grzewczy występuje przeważnie od początku października do końca kwietnia.

Cyrkulacje powietrza

Na temperaturę ma wpływ napływające często znad Atlantyku zimne powietrze wraz z idącymi ku wschodowi niżami barycznymi. Teren charakteryzuje się dużą zmiennością cyrkulacji powietrza, stąd też częste zmiany ciśnienia atmosferycznego. Latem najczęściej występuje cyrkulacja południowo – wschodnia i napływ powietrza kontynentalnego, rozbudowa wyżu oraz ścierające się masy powietrza z zachodu w czasie występowania wyżu azorskiego. Najczęściej napływają masy powietrza arktycznego, polarnego i kontynentalnego z przewagą polarnomorskiego, które występują 45% dni w roku. Następne jest powietrze polarno kontynentalne występujące 38% dni i masy powietrza arktycznego – 10%. Rzadko napływają masy powietrza zwrotnikowego. Duża zmienność cyrkulacji powoduje też zmienność pogody w ciągu roku.

Wiatry

Zimą przeważają wiatry zachodnie i południowo zachodnie. Z kolei latem jest przewaga wiatrów północno – zachodnich i zachodnich.. Wiosną zwiększa się ilość wiatrów z północy, a spada jesienią. Wiatry wschodnie występują częściej wiosną i jesienią, ale też są w ciągu całego roku. Najczęściej prędkość wiatru jest mała i średnio nie przekracza 3 m/s.

Opady atmosferyczne

Opady atmosferyczne występują średnio 156 dni w roku, w tym około 100 dni z sumą dobową wyższą od 1 mm. Dni z dobowym opadem powyżej 10 mm występują głównie latem. Śnieg pada przeciętnie 40 -45 dni, a pokrywa śnieżna utrzymuje się średnio 50 -70 dni. Burze przeciętnie występują 20 dni w roku, a grad pojawia się 2- 3 razy do roku.

Średnioroczna suma opadów atmosferycznych wynosi 580 mm.

Reasumując należy stwierdzić, że istnieją dogodne warunki do rozwoju rolnictwa i turystyki weekendowej na tym terenie działania LGD. Wpływają na to przede wszystkim takie czynniki jak:

- dość korzystne warunki solarne wyróżniające się sporą liczbą dni pogodnych, szczególnie w okresie sierpnia i września, co z punktu widzenia rozwoju turystyki jest bardzo korzystne (przedłużenie lata), ponadto średnim zachmurzeniem oraz stosunkowo wysokim usłonecznieniem w ciągu roku, (suma promieniowania słonecznego(ok. 86 kcal/cm²),
- korzystne warunki termiczne przy okresie bezmroźnym średnio 280 dni w roku,
średnia temperatura najcieplejszego miesiąca (lipiec) – 18⁰C,
średnia temperatura miesiąca najzimniejszego (luty) – 3,4⁰C.
- duża ilość dni bezwietrznych,
- dość korzystne warunki biometeorologiczne przy wskaźniku biometeorologicznym wahającym się pomiędzy wiosną a jesienią w granicach 1,7 – 2,0.

b) Gleby

Tabela 5: *Struktura użytków rolnych według klas bonitacyjnych na terenie LGD*

Gmina	Pow. użytków rolnych w ha	Użytki rolne											
		Grunty orne w ha								Łąki i pastwiska w ha			
		II	IIIa	IIIb	IVa	IVb	V	VI	VIz	III	IV	V	VI
Biała Rawska	17600		442	4751	4417	2910	3248	1098	27	66	275	306	60
Cielądz	7383	1	29	96	588	1188	2628	1791	148	30	311	455	118
Kowiesy	6197		1	361	2099	1775	1474	263	16	14	105	63	26
Rawa Mazowiecka	12760		9	395	1051	1599	5486	2602	247	18	420	706	227
Regnów	4102		24	514	858	806	1228	387			155	105	25

RAZEM Teren LGD	48041		505	6117	9013	8278	14064	6141	438	128	1266	1635	456
Udział procentowy	100		1,2	15	22,1	20,3	34,5	15,0	1,1	0,3	3,1	4,0	1,1

Źródło : wg danych z gmin, 2005

Gleby na terenie LGD są słabe. Szczególnie brak jest gleb I i II klasy. Najlepsze gleby III klasy zajmują zaledwie 16,2% powierzchni gruntów ornych. Zdecydowanie przeważają gleby IV i V klasy, które stanowią ponad 77% gruntów ornych. Na obszarze zajęтым przez łąki i pastwiska przeważają gleby V klasy. Stosunkowo najlepsze gleby występują w gminie Biała Rawska, ponieważ gleby III klasy w strukturze gruntów ornych zajmują 30,7% powierzchni. Najsłabsze ziemie są natomiast w Rawie Mazowieckiej, gdzie gleby V i VI klasy stanowią 71% powierzchni gruntów ornych oraz w Cielądzu, gdzie udział gleby V i VI klasy wynosi 67% gruntów ornych gminy.

Na rodzaj gleb ma wpływ rodzaj skał macierzystych, a na obszarze działania LGD jest on bardzo zróżnicowany. Duża część gleb utworzona została z glin zwałowych, piasków, żwirów i iłów. W dolinach rzek natomiast występują piaski, mułki rzeczne, piaski wodnolodowcowe ze żwirami. Na niższych terenach w kilku miejscach skałę macierzystą gleb tworzą torfowiska niskie

Występujące gleby to głównie gleby brunatnoziemne, wyługowane, wytworzone z pyłów i piasków gliniastych. Powstały one przy udziale roślinności leśnej, lasów liściastych, rzadziej mieszanych. Cechą charakterystyczną jest występowanie pod poziomem orno-próchnicznym poziomu brunatnienia o barwie brunatnej i żółto-brunatnej.

Gleby bielicoziemne – wytworzone na piaskach luźnych i słabogliniastych wykorzystywane są jako użytki rolne średniej i słabej jakości, w klasie bonitacyjnej IVb i VI. W znacznej części gleby te stanowią podłoże dla lasów. Na podłożu z piasków pylastych i pyłów oraz piasków gliniastych, o zmiennym poziomie wody gruntowej występują również gleby napływowe. Kompleks gleb piaskowych różnej genezy zajmuje największą obszarowo powierzchnię użytków rolnych na terenie LGD. Występuje on w postaci płątów równomiernie rozłożonych i pooddzielanych od siebie użytkami zielonymi i lasami, pod którymi to formami użytkowania ziemi wykształciły się inne rodzaje gleb.

Większość gleb należy do kompleksów uprawowych żytnich dobrych i słabych (klasy IV i V), najlepsze z gleb (III i IV klasy) należą do kompleksów pszenno – żytnich, których niestety jest niewiele (patrz tabela klas bonitacyjnych). Na podłożu piasków pylastych występują najslabsze gleby kompleksu żytniego słabego (VI klasy).

Ponadto w dnach dolin cieków powierzchniowych zbudowanych z utworów akumulacji rzecznej, w tym utworów organicznych i eluwiów próchnicznych dominują gleby zabagnione. Są to gleby hydromorficzne wytworzone na podglebiu organicznym. Występują tu gleby mułowo – torfowe, torfowe, murszowo – torfowe i murszowo – mineralne.

Słabe gleby nie sprzyjają rozwojowi rolnictwa, dlatego w kolejnych latach spodziewany jest wzrost zalesienia i zmniejszanie się areału roślin uprawnych.

c) Bogactwa naturalne

Na terenie LGD nie ma zbyt wielu bogactw naturalnych. Większość to zalegające osady trzeciorzędowe i czwartorzędowe, głównie gliny zwałowe, drobne piaski, żwiry i ły. Miąższość czwartorzędu sięga do 20 metrów i są to utwory piaszczysto - żwirowe i glinowe.

Na terenie pięciu gmin występują następujące udokumentowane złoża żwiru:

- 1) Teodozjów – gm. Biała Rawska,
- 2) Gołyń – gm. Biała Rawska,
- 3) Dańków – gm. Biała Rawska,
- 4) Wola Chojnata – gm. Biała Rawska,
- 5) Łaszczyn II – gm. Cielądz
- 6) Kurzeszyn – gm. Rawa Mazowiecka,
- 7) Kolonia Wołuczka – gm. Rawa Mazowiecka
- 8) Paplin – gm. Kowiesy

Spośród nich eksploatowane są tylko te znajdujące się w okolicach Konopnicy i Wołuczy w gminie Rawa Mazowiecka, Łaszczyna w gminie Cielądz oraz złoża piasku i żwiru w Paplinie w gminie Kowiesy.

Podsumowując należy stwierdzić, że na terenie działania LGD nie ma znaczących bogactw naturalnych.

d) Lesistość

Obszar działania LGD nie należy do silnie zalesionych. Ogólna powierzchnia lasów wynosi 8213,5 ha, a w tym lasy prywatne zajmują powierzchnię 3494 ha. Lasy na terenie LGD stanowią zaledwie 2,1% lasów województwa. Lesistość jest niska –

13,7%. Dla porównania średnia lesistość województwa łódzkiego wynosi 20,6%, a kraju 28,6%.

Szczegółowy udział lasów w poszczególnych gminach obrazuje poniższa tabela:

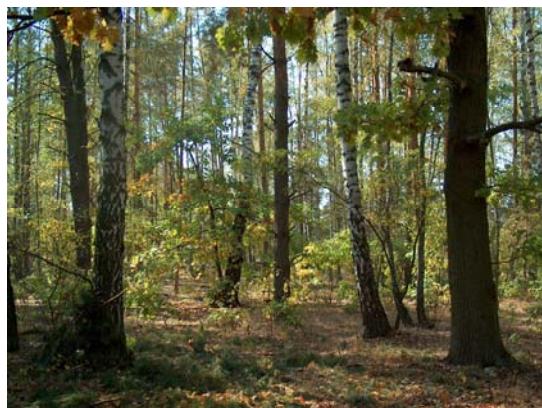
Tabela 6: Lesistość na terenie LGD

Gmina	Powierzchnie w ha wg GUS za 2004 rok					Lasy prywatne w ha wg danych gmin 2005
	Grunty leśne	Lasy ogółem	Lasy publiczne	Lasy prywatne	Lesistość w %	
Biała Rawska	2055,7	2026,7	1220,7	835	10,2	781
Cielądz	1507,0	1489,2	817,7	690	15,9	748
Kowiesy	1921,7	1885,2	1540,3	381	22,0	337
Rawa Mazowiecka	2556,9	2507,1	1631,9	925	15,3	1421
Regnów	306,4	305,3	102,4	204	6,7	207
Razem teren LGD	8347,7	8213,5	5313	3035	13,7	3494

Najsilniej zalesiona jest gmina Kowiesy (lesistość 22%), a najmniejszy udział lasów ma gmina Regnów (lesistość 6,7%). Zwarty kompleks leśny stanowi jedynie część Bolimowskiego Parku Krajobrazowego w północnej części obszaru LGD. Na pozostałym obszarze lasy stanowią rozproszone wśród pól drobne i średnie kompleksy leśne, często poniżej jednego hektara. Utrudnia to prawidłową gospodarkę leśną, zwłaszcza, że duży udział lasów jest w rękach prywatnych, których właściciele nie zawsze dbają o ich prawidłową pielęgnację i ochronę lasów.

Lasy są położone na terenie dość gęsto zaludnionym, tj. pomiędzy dużymi aglomeracjami: Łodzią i Warszawą w bliskości takich miast jak Rawa Mazowiecka, Biała Rawska, Skierniewice. Powoduje to duży napływ ludzi odwiedzających te tereny w celach rekreacyjnych i turystycznych. Lasy rozdziela droga szybkiego ruchu Warszawa – Katowice. Jest to bariera dla przemieszczających się zwierząt i zagrożenie dla środowiska, szczególnie w bliskości drogi (zanieczyszczenie powietrza, hałas). Cały teren znajduje się w I strefie zagrożenia przemysłowego i w I strefie zagrożenia pożarowego.

Kompleksy leśne znajdują się pod nadzorem Nadleśnictwa Grójec i Skierniewice w obrębie kilku leśnictw. Nadleśnictwo Skierniewice ma szerszy zasięg. Obejmuje lasy o powierzchni 175 tys. ha na terenie dwóch województw (łódzkiego i mazowieckiego), a w tym sześciu powiatów. Nadleśnictwo ma prawie 90 letnią historię. Powstało po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, na bazie lasów Księstwa Warszawskiego. Główną część Nadleśnictwa stanowi Puszcza Bolimowska, będąca pozostałością dużego zwarteo kompleksu leśnego.

Na terenie LGD prowadzona jest również hodowla lasu, której celem jest uzyskanie drzewostanów o najlepszych cechach jakościowych produkujących wysoko-gatunkowe drewno o jak największej odporności na owady, grzyby i wiatry. Zlokalizowana jest tu hodowla pochodnych sosny zwyczajnej (Leśnictwo Babsk) oraz

plantacje nasienne (13,7 ha) i plantacyjne uprawy nasienne sosny zwyczajnej (17,7 ha) w Leśnictwie Ryłsk. Prowadzona jest produkcja szkółkarska w Szkółce Chocim na powierzchni 3,3 ha. Łączna produkcja szkółkarska Nadleśnictwa Skierniewice to 3,5 mln. szt. sadzonek w gamie ponad 40 gatunków drzew i krzewów leśnych oraz gatunków ozdobnych.

Wzrost liczby ludności oraz zwiększająca się świadomość zagrożenia środowiska powoduje, że coraz większą wagę przywiązuje się do zrównoważonego rozwoju terenów leśnych. Wzrasta funkcja ekologiczna i społeczna lasu. Wprowadza się rozwiązania, które mają na celu uzyskanie równowagi pomiędzy gospodarczym wykorzystaniem lasów, z zachowaniem walorów przyrodniczych. Co robi się w celu zachowania bioróżnorodności? Na terenie LGD udział poszczególnych gatunków drzew nie jest optymalny. Zbyt duży udział ma sosna i brzoza, a za mało jest dębów, buków i jodeł. Dlatego w najbliższych latach podejmowane działania będą ukierunkowane na zwiększenie różnorodności biologicznej drzewostanów i zwiększenie produktywności lasów. W województwie planuje się zwiększyć lesistość do roku 2015 z 20,6% do 24%. W związku z powyższym zalesiane będą grunty

marginalne będące w zasobach LP oraz dofinansowywane zakupy sadzonek przez właścicieli prywatnych gruntów.

Ponadto wyznaczane są użytki ekologiczne. Celem wyodrębniania użytków ekologicznych jest ochrona bioróżnorodności biologicznej. Stąd na takich obszarach ochrona polega na pozostawieniu terenu w stanie naturalnym i zabezpieczeniu go przed zniszczeniem, uszkodzeniem i przekształceniem.

Użytki ekologiczne wyznaczono w 7 miejscowościach na powierzchni 8,8 ha, z czego dwa znajdują się w gminie Rawa Mazowiecka: w Podlasiu na pow. 0,95 ha i Żydomicach na pow. 1,39 ha.

Obszary chronione

Rezerwaty

Na terenie województwa łódzkiego znajduje się 88 rezerwatów, z czego dwa na terenie LGD.

Rezerwat wodno - krajobrazowy „Rawka”. Jego całkowita powierzchnia wynosi 487 ha z czego na obszarze LGD jest 120 ha. Utworzono go 24 listopada 1983 r. zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. Celem ochronnym jest zachowanie w naturalnym stanie typowej rzeki nizinnej, średniej wielkości wraz z krajobrazem jej doliny oraz środowiska życia wielu rzadkich i chronionych roślin i zwierząt. Ochroną objęta jest rzeka Rawka od jej źródeł do ujścia (na długości 97 km) wraz z rozgałęzieniami koryta rzeki, starorzeczami, dolnymi odcinkami prawobrzeżnych dopływów oraz przybrzeżnymi pasami terenu o szerokości 10 m. Rawka jest typową rzeką nizinną, silnie meandrującą, tworzącą liczne zakola. Należy do dorzecza rzeki Bzury. Ze zwierząt chronionych spotkać można tu bobry i wydrę. Z roślin chronionych występuje widłak wroniec, zimozioł północny oraz storczyki. Cała dolina Rawki z ujściowymi fragmentami jej dopływów należy do systemu ECONET

Rezerwat przyrody „Babsk” o powierzchni 10,97 ha założony został w 1956 roku.

Rezerwat został utworzony w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu lasu liściastego z domieszką lipy drobnolistnej naturalnego pochodzenia w wieku 80-170 lat, stanowiącego jedyny tego rodzaju drzewostan na terenie byłego województwa skierniewickiego. Obwód kilku najstarszych okazów

drzew przekracza 2 metry. Teren rezerwatu położony jest na wysokości 140m n.p.m. Ukształtowanie terenu jest równinne, jedynie w części północno-zachodniej teren opada dość stromym stokiem ku płynącemu tu strumieniowi. W związku z luźnym rozmieszczeniem drzew, las jest widny i przejrzysty. Ponad 50% drzewostanu zajmuje dąb szypułkowy, około 20% przypada na lipę drobnolistną. Resztę stanowi grab i sosna pospolita. W runie leśnym dominują siewki drzew i roślinność zielona. W pobliżu strumienia panują odmienne stosunki florystyczne. Brzegi strugi porośnięte są grabem z domieszką lipy i kępami olchy. W niecce występuje trawa turzycy, trzcina, lilia wodna inne rośliny terenów podmokłych.

Bolimowski Park Krajobrazowy

Założony został w 1995 roku na powierzchni 23130 ha z czego na terenie LGD jest 1443,8 ha. Otulina Parku rozciąga się na powierzchni 2940 ha. Jest jednym z 7 parków krajobrazowych województwa łódzkiego. Na terenie Parku zidentyfikowano ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych. Występuje tu około 217 gatunków roślin chronionych, w tym rzadkich i ginących takich jak widłak wroniec, zimozioł północny, storczyki. Ustalono obecność ponad 160 gatunków zwierząt chronionych, a wśród nich: ryś, bóbr (żeremie bobrów widoczne są w dolinie Rawki), wydra, bocian czarny, żuraw, zimorodek, bielik, orlik krzykliwy, bąk, derkacz. Ponadto, można spotkać wiele zwierzyny łownej. Występuje tu łoś, jeleń, daniel, sarna, dzik, lis. Inne elementy charakterystyczne dla Bolimowskiego Parku Krajobrazowego to:

- rozległe powierzchnie porośnięte konwalia leśną zwane "konwaliowiskami",
  - "świetliste" polany puszczy Bolimowskiej,
  - aleje zabytkowe, liczne pomniki przyrody,
- szlaki turystyki pieszej i rowerowej,
  - ścieżki dydaktyczne (florystyczne, zoologiczne, entomologiczne, kulturowo - przyrodnicze)

- rezerваты przyrody: wodny - "Rawka" (497ha); torfowiskowo- łąkowy - "Polana Siwica" (68ha); leśne - "Kopanicha" (42ha), "Ruda - Chlebacz" (12ha), "Puszcza Mariańska" (120ha)
- zespół przyrodniczo - krajobrazowy "Nieborów" (56ha)
- zabytki kultury materialnej - założenie pałacowo - parkowe w Nieborowie, park romantyczny w Arkadii, dwory i chałupy wiejskie, kościoły, kapliczki, cmentarze, mogiły wojenne.

Obszary chronionego krajobrazu

Bolimowsko Radziejowski - rozciąga się na powierzchni 16678 ha, z czego na terenie LGD jest 4835 ha.

Górnej Rawki o powierzchni 8400 ha, znajdujący się na obszarze gminy Rawa Mazowiecka

Pomniki przyrody

Za pomniki przyrody uznawane są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno – pamiątkowej i krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, w szczególności okazałych rozmiarów drzewa i krzewy gatunków rodzimych i obcych. Na całym obszarze pięciu gmin kryteria takie spełniało 135 drzew, które zostały wpisane do rejestru pomników przyrody. Najwięcej drzew pomnikowych jest w Rawie Mazowieckiej (92) i Białej Rawskiej (56) a najmniej w Regnowie (6 sztuk). Wśród cennych drzew najwięcej jest dębów, są także lipy, klony, wiązy i jesiony.

Wśród alei zabytkowych znajdujących się na terenie LGD występują:

A. Aleje lipowe

- a) w Konopnicy gm. Rawa Mazowiecka – drzewa w wieku około 110-120 lat,
- b) w Babsku gm. Biała Rawska – drzewa o pniach w obwodzie 140-350 cm,
- c) w Żydomicach gm. Rawa Mazowiecka – drzewa o obwodzie 250-350 cm,
- d) w Grzymkowicach gm. Biała Rawska – drzewa o obwodzie około 170-240 cm.

B. Aleje w skład, których wchodzi drzewa należące do kilku gatunków (przede wszystkim kasztanowce, lipy, jesiony, klony)

a) w Stolnikach gm. Cielądz – drzewa w wieku około 110-120 lat

Dla porównania w całym województwie łódzkim jest 3080 pomników przyrody z tego 3058 pomników przyrody żywej i 8387,31 ha zespołów przyrodniczo krajobrazowych.

Na terenie LGD nie wyznaczono stanowisk dokumentacyjnych.

Na terenie LGD nie ma wydzielonych specjalnych obszarów ochrony siedlisk ani obszarów ochrony ptaków tworzonych na podstawie Dyrektywy Siedliskowej wchodzących w skład europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000.

e) Zasoby wodne

Wody powierzchniowe

Rzeki płynące na obszarze pięciu gmin należą do zlewni Bzury. Główna i najważniejsza z nich to Rawka, która stała się też elementem spajającym gminy uczestniczące w projekcie. Co prawda Rawka nie przepływa przez wszystkie gminy, ale we wszystkich są jej dopływy. Dlatego zdecydowano o nazwie Stowarzyszenia – Kraina Rawki. Inne rzeki występujące na tym obszarze to Rylka, Białka, Krzemionka. W gminie Regnów na uwagę zasługuje kanał „Cielądzki” o długości 14,3 km oraz kanał ciągnący się ze wsi Ossowice do Regnowa o długości 7,8 km.

Długość cieków wodnych na całym obszarze wynosi 144,2 km z czego w poszczególnych gminach:

Biała Rawska – 31,9 km
Cielądz – 35,0 km
Kowiesy – 14,2 km
Regnów – 22,2 km
Rawa Mazowiecka – 40,9 km

Wszystkie rzeki są niewielkie, ale bardzo malownicze. Przecinają pola i łąki gmin silnie meandrując. Mają liczne zakola i starorzecza. Najwyższe stany wody obserwowane są najczęściej w okresie wiosennym. Stany niskie występują głównie wczesnym latem, jesienią i zimą. Do rzek spływa szereg mniejszych strumieni powiązanych gęstą siecią rowów melioracyjnych.

Z roku na rok poziom wody obniża się. W okresach letnich odnotowywane są niedobory wody. Nie ma tu dużych jezior, ale są mniejsze zbiorniki, stawy i oczka wodne. Na całym obszarze powierzchnia zbiorników wodnych wynosi 200,9 ha z czego w poszczególnych gminach:

Białej Rawskiej – 95 ha
Cielądzu – 59 ha
Kowiesach – 35 ha
Rawie Mazowieckiej – 10,7 ha
Regnowie – 1,2 ha

Powierzchnię zbiorników retencyjnych na obszarze pięciu gmin obrazuje poniższa tabela:

Tabela7: Zbiorniki retencyjne znajdujące się na terenie LGD

L.p.	Nazwa obiektu	Rzeka	Powierzchnia w ha	Objętość w tys. m ³
1.	Dolna	rz. Rawka	45	1270
2.	Tatar	rz. Rawka	18	220
3.	Biała Rawska	rz. Białka	8,5	102
4.	Podsędkowice	rz. Białka	4,0	46
5.	Babsk	ciek spod Babska	1,2	14
6.	Cielądz	prawy dopływ Rylki	1,4	16
Razem:			78,1	1668

Dane z gmin, 2005

W Białej Rawskiej w celach rekreacyjnych wybudowano zbiornik, który służy mieszkańcom i turystom. W planach jest budowa następnego, który ma pełnić ważną funkcję turystyczną na tym terenie.

Wody podziemne i gruntowe

Podstawowe poziomy wodonośne związane są z utworami czwartorzędowymi i kredowymi, chociaż występują tu również wody w utworach trzeciorzędowych i jurajskich. Poziomy wód w osadach czwartorzędowych są nieregularne, związane z dolinnymi osadami plejstocenu i holocenu. Występują też jako wody zawieszane (soczewki) w glinach zwałowych, ich zasobność jest jednak niewielka. Podstawowy poziom wodonośny odnaleźć można w piaskach i żwirach, podścielonych od spodu nieprzepuszczalną warstwą glin południowopolskich.

Przepuszczalność gruntów na obszarze gmin jest zróżnicowana, a głębokość zwierciadła wody zwiększa się w miarę oddalania się od dolin rzecznych i jest to związane z morfologią terenu. W dolinach rzek dochodzi do 2 metrów, a im dalej od dolin może osiągnąć od 4 do 20 metrów. W dolinach rzek i obniżeniach terenu poziom wody jest na głębokości 1 metra.

Wody podziemne ze względu na ich jakość i zasoby stanowią istotne źródło zaopatrzenia w wodę. Wody z osadów trzeciorzędowych występują głównie jako przewarstwienie iłów. Charakteryzują się małą wydajnością i ciśnieniem. Dlatego studnie głębinowe ujmują głównie użytkowe wody podziemne związane z czwartorzędowym piętnem wodonośnym. Występują w osadach żwirowo – piaszczystych młodszej części zlodowacenia południowopolskiego oraz piaskach i żwirach dolnych zlodowaceń środkowopolskich. Ze względu na zawartość żelaza mają w większości III klasę czystości.

f) Zanieczyszczenie środowiska

Powietrze

Wpływ na zanieczyszczenie powietrza na terenie całego województwa łódzkiego, a w tym obszaru LGD mają takie czynniki jak:

- wielkość emisji zanieczyszczeń,
- ilość i rozmieszczenie ośrodków pyłowych

położenie geograficzne województwa,
czynniki topograficzne i krajobrazowe
uwarunkowania klimatyczne i meteorologiczne

Na terenie LGD tylko sporadycznie występują naturalne źródła zanieczyszczeń, jak np. pożary lasów. Główne przyczyny mające wpływ na jakość powietrza mają źródła sztuczne. Wśród nich najistotniejsze źródła antropogeniczne jakie możemy wymienić to spalanie paliw, produkcja rolna i transport. Zanieczyszczenia gazowe głównie występujące na obszarze LGD to tlenki azotu, dwutlenek siarki i tlenek węgla. Na terenie województwa łódzkiego sporządzono inwentaryzację emisji w trzech obszarach: emisji punktowej, powierzchniowej i liniowej.

Emisja punktowa, to zanieczyszczenia powodowane głównie przez zakłady przemysłowe. W powiecie rawskim i w gminie Kowiesy nie ma większych zakładów, które emitowałyby znaczące ilości gazów i pyłów. Wśród sporządzonej przez WIOŚ w Łodzi listy firm województwa łódzkiego o największej emisji zanieczyszczeń w postaci gazów i pyłów nie ma ani jednego przedsiębiorstwa z terenu działania LGD. Wielkość emisji ze źródeł liniowych (komunikacyjnych) szacowanych na podstawie informacji o natężeniu ruchu drogowego jest różna w zależności od kategorii dróg i ilości pojazdów na tych drogach. Na ilość emitowanych zanieczyszczeń ma wpływ duży ruch komunikacyjny na trasie szybkiego ruchu Warszawa – Katowice oraz wzdłuż pasa dróg wojewódzkich. To spowodowało, że na mapie sumarycznej województwa zanieczyszczeń komunikacyjnych poszczególnych powiatów w 2004 roku teren LGD znalazł się w drugim przedziale zanieczyszczeń, na poziomie 1000 – 2000 Mg/rok. Na pozostałym obszarze (poza głównymi ciągami komunikacyjnymi), ze względu na niewielki ruch pojazdów zanieczyszczenia są niewielkie. Ponadto na stan powietrza ma jeszcze wpływ emisja powierzchniowa niska. Jej wielkość zależy od ilości i jakości lokalnych kotłowni węglowych i palenisk domowych. Na terenie LGD we wszystkich jednostkach organizacyjnych, które eksploatują kotły z rusztami mechanicznymi zainstalowane są urządzenia ochrony powietrza – urządzenia odpylające. Oszacowanie zanieczyszczeń wynikających z emisji powierzchniowo niskiej ze względu na ich rozproszenie i ilość źródeł jest bardzo trudne. Niemniej jednak teren działania LGD należy do jednego z regionów o najniższym poziomie zanieczyszczeń w województwie, około 1100 Mg/rok.

Wzrost cen gazu i ropy w ostatnim czasie spowodował, że opalanie węglem staje się bardziej opłacalne. Wynikiem takiej polityki cenowej jest montowanie coraz większej liczby piecy węglowych i to zarówno w budynkach prywatnych jak i publicznych. Jeśli różnice cenowe utrzymają się, należy spodziewać się wzrostu emisji zanieczyszczeń powietrza.

Tabela 8: *Emisja zanieczyszczeń gazów i pyłów na terenie działania LGD*

Obszar	Emisja gazów (Mg/rok)			Emisja pyłów (Mg/rok)
	SO ₂	NO ₂	CO	
Powiat rawski	42,75	18,61	165,97	30,29
Powiat skierniewicki ziemski	5,67	1,13	26,8	14,15

Dane: WIOŚ, 2005

Porównując stopień zanieczyszczenia w pozostałych powiatach województwa łódzkiego należy stwierdzić, że teren działania LGD znalazł się na liście o najmniejszej emisji zanieczyszczeń w województwie i jest na czwartym miejscu w województwie pod względem najmniejszej emisji dwutlenku siarki i dwutlenku azotu oraz na ósmym miejscu pod względem najmniejszej emisji tlenku węgla.

W województwie łódzkim największe zanieczyszczenie powietrza było spowodowane emisją dwutlenku siarki. Emisja tego gazu stanowiła 53% ogólnej liczby wyemitowanych zanieczyszczeń. Z kolei udział procentowy emisji NO₂ w całkowitej ilości wyemitowanych zanieczyszczeń wynosił 20% a tlenku węgla 15%. Odnotowano natomiast najmniejszą wartość emisji dla pyłów i wynosiła ona 12%.

Woda

Wszystkie rzeki na terenie LGD należą do zlewni Bzury. O ich klasie czystości decydują w dużej mierze ilości zrzucanych ścieków komunalnych oraz zanieczyszczenia bagienne.

W 2004 roku z punktowych źródeł zanieczyszczenia wód powierzchniowych odprowadzano do rzek w w zlewni Bzury 73182 m³ ścieków na dobę. Z miejscowości

położonych na obszarze LGD odprowadzano w 2004 roku do wód powierzchniowych: 3 1818 m³ ścieków na dobę, w tym z Rawy Mazowieckiej 2552 m³ ścieków na dobę oraz 299 m³ ścieków na dobę z Białej Rawskiej. Ścieki komunalne z Rawy Mazowieckiej zrzucane były do rzeki Rawki, a z Białej Rawskiej do Białki. Na terenie działania LGD znajdują się dwie oczyszczalnie odprowadzające powyżej 100 m³ ścieków na dobę. Są to: w Rawie Mazowieckiej Zakład Usług Komunalnych Sp. z o.o. odprowadzający z oczyszczalni mechaniczno – biologiczno – chemicznej ścieki do Rawki oraz w Białej Rawskiej Zakład Gospodarki Komunalnej w Białej Rawskiej Oczyszczalnia w Żurawi posiadający oczyszczalnię mechaniczno – biologiczną o wydajności Q=299 m³/d i zrzucającą ścieki do Białki. Ponadto na liście wojewódzkiej największych zakładów nie posiadających oczyszczalni znalazła się firma Bonetti sp. z o.o z Rawy Mazowieckiej zrzucająca do rzeki Rawki 67 m³/dobę ścieków. Większość budynków na terenie LGD posiada szamba przydomowe. Stan wielu zbiorników na nieczystości bytowe jest niezadowolający, co powoduje zanieczyszczenia gruntu i wód podziemnych. W gminach brak kanalizacji, a rozproszenie zabudowań nie sprzyja budowaniu sieci kanalizacyjnej. Stąd dobrym rozwiązaniem staje się zakładanie przydomowych oczyszczalni ścieków, które znacznie poprawiłyby stan czystości wód gruntowych. Jednym z zadań jakie postawiło sobie Stowarzyszenie Kraina Rawki jest wsparcie szkoleniowo organizacyjne mieszkańców gmin w celu zakładania przydomowych oczyszczalni ścieków.

Drugim źródłem zanieczyszczenia wód gruntowych jest nieuregulowana gospodarka ściekowa na terenach przyległych do głównych tras komunikacyjnych.

Jak wynika z z Raportu o stanie środowiska w 2004 r. opracowanym przez WIOŚ w Łodzi, powiaty skierniewicki i rawski są na 8 i 18 miejscu w województwie pod względem ilości odprowadzanych ścieków do wód powierzchniowych.

Gleba

Z uwagi na brak większych zakładów przemysłowych, (średnioroczne stężenie pyłów kształtuje się na poziomie znacznie niższym od maksymalnie dopuszczalnych norm) na zanieczyszczenie gleb wpływa głównie produkcja rolnicza. Zwłaszcza w sadach stężenie środków chemicznych po opryskach jest duże. Ponadto do rowów

melioracyjnych i bezpośrednio do rzek spływają nawozy i środki ochrony roślin. Powodują one nadmierne wzbogacenie rzek w substancje biogenne.

Z roku na rok sytuacja ta poprawia się. Z jednej strony jest to spowodowane ubożeniem rolników i wysiewaniem mniejszej ilości nawozów oraz stosowania mniejszej ilości oprysków, a z drugiej strony planowa gospodarka, oparta na analizach gleb i szacowaniu potrzeb nawozowych oraz przechodzenie sadowników na produkcję integrowaną owoców. Zasady obowiązujące gospodarstwa prowadzące produkcję integrowaną owoców wymuszają stały monitoring i zastępowanie tam gdzie to możliwe środków chemicznych, biologicznymi.

Podsumowując, należy stwierdzić, że stopień zanieczyszczenia środowiska nie jest duży. Wskaźniki dotyczące zanieczyszczenia gleby, wody i powietrza są znacznie niższe od dopuszczalnych norm. Istnieją więc warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego, produkcji integrowanej, a także turystyki weekendowej i

rekreacji na tym terenie.

Należy jednak w najbliższych latach zadbać o podniesienie czystości gleby, lasów i zadbać o większą świadomość mieszkańców na temat zagrożeń wynikających z zanieczyszczenia środowiska, tak by ograniczyć ilość otwartych szamb i dzikich wysypisk śmieci.

II.1.3 Uwarunkowania kulturowe

Na terenie LGD zachowały się nieliczne zabytki. Są to głównie kościoły, pałace i dwory oraz cmentarze. W niektórych wsiach spotkać też można obiekty o tradycyjnej zabudowie drewnianej (domy, zagrody, obory).

Wśród zachowanych obiektów zabytkowych możemy wymienić:

Dwory i pałace

- **Pałac neogotycki w Białej Rawskiej** - przypominający formą średniowieczną warownię pałac został zbudowany w połowie XIX wieku. Wybudowano go z cegły, w stylu włoskim z motywami neogotyckimi. Cała budowla powstała na planie w kształcie litery L i składa się z części piętrowej z czworoboczną wieżą mieszczącą klatkę schodową, z parterowego skrzydła od zachodu zakończonego tarasem, z parterowego skrzydła od południa z okrągłą wieżyczką w narożu i z prostokątnej przybudówki do wieży od strony wschodniej. Całość pokryto dwu i czterospadowym dachem oraz zwieńczono pseudogotyckim krenelażem. Pałac powstał według koncepcji architekta Franciszka Marii Linciego dla majora wojsk polskich Aleksandra Leszczyńskiego. Po pierwszej wojnie światowej obiekt przeszedł na własność Gustawa Sułkowskiego. Po drugiej wojnie światowej został znacjonalizowany i przeznaczony na izbę porodową oraz aptekę, częściowo adaptowano go także na mieszkania prywatne.

Obecnie pałac wraz z częścią parkową założoną przez Lubomirskich w XIX w. jest własnością prywatną, w części piwnic pałacu znajduje się restauracja, reszta obiektu jest w fazie remontu. Park przypałacowy z malowniczym zabytkowym modrzewiem łączy się z parkiem miejskim oraz starymi lipami i kasztanami na terenie przykościelnym;

- **Dwór empirowy z XIX wieku w Babsku wraz parkiem i z zabudowaniami gospodarczymi** - z elewacją zdobną w maski, palmetry, esownice otoczony parkiem krajobrazowym. Twórcą jego był architekt Adam Idźkowski, który między innymi był autorem przebudowy Warszawskiej Katedry św. Jana i planów przekształcenia Zamku Królewskiego wraz z otoczeniem w duchu neogotyku.

Dwór w Babsku usytuowany jest na niewielkim wzniesieniu w rozległym parku rozciągającym się na północny zachód od drogi do Rawy Mazowieckiej. Sam dwór jest parterowy z piętrowym szerokim ryzalitem w części środkowej. Zakomponowanie tego właśnie elementu decyduje o szczególnym wyrazie plastycznym budowli. W pobliżu dworu znajdują się zabudowania gospodarcze o równie ciekawej architekturze, z których na uwagę zasługuje szczególnie

spichlerz o ścianach rozczłonowanych ślepymi arkadami i niewielkimi prostokątnymi okienkami i potężnym portykiem. We frontonie znajduje się data 1833 r., oznaczająca prawdopodobnie koniec prac budowlanych w majątku.

W parku krajobrazowym przy zespole dworskim rośnie 30 dębów szypułkowych i bezszypułkowych, o obwodzie pnia około 150-340 cm oraz należący do dziesiątki największych dębów w Polsce -Dąb Napoleona - pod nim odpoczywał Bonaparte wracając z wojny z Rosją. Dąb ma w pierśnicy 7,3m, a jego wiek jest szacowany na około pięćset lat. W parku znajduje się staw powstały przez spiętrzenie wody przy młynie.

Dwór wraz ze spichlerzem i zabytkową **wozownią** należą do ponad 500 hektarowego gospodarstwa rolnego i znajdują się w rękach prywatnych;

- **Zespół pałacowo-parkowy w Rossosze** wpisany do rejestru zabytków na mocy decyzji: pałac – nr 466 z 11 października 1977 r., park – nr 480 z 16 września 1978 r.;
- **Zespół dworsko-parkowy w Wilkowicach** wpisany do rejestru zabytków na mocy decyzji: dwór – nr 594 z 28 lipca 1983 r., park – nr 481 z 16 września 1978 r.;
- **Dwór oraz park zabytkowy w Rzeczkowie** - pochodzący z XIX wieku;
- **Murowany pałac neorenesansowy w Woli Chojnacie** - o dużych wartościach artystycznych wzniesiony w 1873 roku, park oraz dawny spichlerz pochodzące z drugiej połowy XIX wieku. Dziedzic Wierzbicki przekazał posiadłość paryskiej aktorce w dowód miłości. W tej chwili obiekt znajduje się w rękach prywatnych,

pięknie odrestaurowane budowle otoczono nowym murem. Został tu otwarty ośrodek konferencyjno- hotelowy z pokojami mieszkalnymi;

- **Dwór i spichlerz w Starych Bylinach** - wpisane do rejestru na mocy decyzji nr 514 z 8 listopada 1978 r. ;
- **Dwór zabytkowy** pochodzący z końca XIX wieku w **Podsędkowicach** - nawiązujący do architektury klasycystycznej. Obiekt na planie prostokąta z silnie występującym przed lico fasady ryzalitem wejściowym. Dwór usytuowany centralnie w stosunku do układu przestrzennego;
- **Dwór zabytkowy** z początku XX wieku w miejscowości **Białogórne** - nawiązuje formą do tradycji "dworu polskiego" i jest przykładem przestylizowania architektury klasycystycznej. Wokół znajduje się park podworski założony w końcu XVIII o regularnym układzie jednoosiowym. Jest on przykładem barokowej sztuki ogrodowej. Układ przestrzenny z dworem na osi ogrodu, wiekowy drzewostan posiadają wartość zabytkową i wysokie walory widokowe;
- **Dwór oraz park_zabytkowy** z II połowie XIX wieku w **Gołyniu** - ma duże znaczenie w krajobrazie wsi i stanowi przykład rozwiązania przestrzennego typowego dla niewielkich założeń dworskich w terenie środkowej Polski;
- **Zespół dworski** w Woli Pękoszewskiej - (dwór, spichlerz, obora, parnik);
- **Zespół dworski** w Turowej Woli – tworzy go dworek z początku XIX wieku oraz zabudowania gospodarcze. Reżyser Andrzej Wajda kręcił w nim Pana Tadeusza.
- **Dwór w Rylsku Dużym** - został wzniesiony w końcu XIX wieku przez Michalinę i Ludwika –Antoniego Okęckich, piętrowy, częściowo podpiwniczony z podłużnym korytarzem wewnętrznym, złożony z dwóch piętrowych ryzalitów połączonych parterowym łącznikiem. Z obu krótszych boków kwadratowe aneksy. W ryzalicie południowym w ostatniej kondygnacji triada półkoliście

zamkniętych okien. Ryzalit północny trzy kondygnacyjny z kwadratowym oknem trójdzielny na piętrze.

- W latach powojennych pełnił rolę szkoły podstawowej. W latach 60-tych przeprowadzono kapitalny remont polegający na wymianie stropów drewnianych na stalowo-żelbetowe, wymianie więźby w ryzalitach bocznych, zniszczeniu częściowo detalu architektonicznego, unieczystnieniu okien. Zbudowano nową klatkę schodową o drewnianej balustradzie. Szkoła przestała funkcjonować w 1995 roku, a zespół dworsko-parkowy nabył prywatny właściciel i po wykonaniu dokumentacji w 2000r. przystąpił do prac remontowo-konserwatorskich.

Kościół

- **Zespół sakralny w Boguszycach** wpisany do rejestru zabytków na mocy decyzji nr 258/195 z 27 grudnia 1967 r. należy do najcenniejszych zabytków na terenie LGD i w skład jego wchodzi:
  - kościół p.w. św. Stanisława bpa – modrzewiowy z 1558 r. W obiekcie tym, wpisanym na listę UNESCO, znajduje się bardzo cenna polichromia ścian i stropów.
  - dzwonnica – nr 762/226 z 27 grudnia 1967 r.
  - cmentarz przykościelny- nr 991 z 31 grudnia 1996 r.
- **Zespół sakralny w Kurzeszynie** – kościół p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Polski i plebania wpisane do rejestru zabytków na mocy decyzji nr 512 z 8 listopada 1978 r.
- **Kościół parafialny w Białej Rawskiej** pod wezwaniem św. Wojciech, murowany - Sanktuarium Matki Bożej Miłosiernej . W kościele znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej Miłosiernej słynącej z łask, ufundowany jak podaje tradycja przez Królową Bonę. Obraz jest namalowany na drewnianej tablicy przez nieznanego artystę. Został ukoronowany koronami papieskimi przez Jana Pawła II. Wnętrze kościoła zachowało elementy różnych epok, ściany pokrywają malowidła wykonane techniką al fresco i al secco.

Uwagę zwraca także dekoracyjna barokowa ambona w kształcie łodzi z rozpiętym żaglem, XVII-wieczna chrzcielnica ze srebrną misą z XV wieku, organy z II połowy XIX w. z neobarokowym prospektem sekcyjnym. Dzwonnica i kamienne ogrodzenie pochodzą z XVI wieku i nawiązują do wzorów

budownictwa średniowiecznego. Rzeźby dekorujące bramę i figura Matki Boskiej tworzą jednorodny program ikonograficzny związany z kościołem;

- **Kościół parafialny pod wezwaniem św. Antoniego Padewskiego z 1846 roku w Babsku.** Kościół wybudowano na miejscu XVI-to wiecznego drewnianego kościółka, który runął ze starości. Fundatorem kościoła był biskup Antoni Okęcki. Nawę wzniesiono na planie prostokąta, z węższym kwadratowym prezbiterium. Wnętrze świątyni podzielone jest parzystymi pilastrami, a przez małe okna wpada wystarczająca ilość światła. Znajdują się tu trzy ołtarze z początku XIX w., XVIII wieczne organy, cenny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XVIII w w sukience srebrnej złoconej. Podłoga świątyni jest modrzewiowa, co jest zimą błogosławieństwem dla wiernych . Kościół otoczony jest murem z czterema kaplicami i dzwonnica. Wiedzie do niego stuletnia aleja lipowa;
- **Kościół pod wezwaniem św. Marcina w Chojnacie** - pobenedyktynski kościół składa się drewnianej, obmurowanej nawy wzniesionej przed 1673 r. oraz dużo starsze murowane prezbiterium, wzniesione prawdopodobnie w 1303 r. Świątynia jest oszkarpowana. W prezbiterium znajduje się gotyckie sklepienie krzyżowe. Wyposażenie świątyni pochodzi z XVIII i XIX stulecia. Obok świątyni stoi drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej oraz plebania z 1850 r. dzwonnica, obok kościoła jest stary cmentarz przykościelny;
- **Kościół pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża w Jeruzalu**, z 1798 fundacji Józefa i Franciszka Niemiryczów. Pierwsza wzmianka o kościele we wsi

pochodzi z 1290. W 1630 wzniesiono kościół drewniany. Współczesny został zbudowany na terenie dawnego cmentarza, na którym pochowani są m.in. byli właściciele wsi. Kościół ma charakter barokowo-klasycystyczny. Jest murowany, jednonawowy. Przy kościele znajduje się drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej, przykryta namiotowym dachem. Wyposażenie wnętrza kościoła głównie klasycystyczne (ołtarz główny i dwa boczne, ambona, chrzcielnica).

- **Kościół w Regnowie** z drugiej połowy XVIII wieku. Wybudowany w stylu późnobarokowym. Powstał na miejscu pierwszej świątyni drewnianej, która spaliła się w 1762 roku. W 1764 roku wybudowano obecny, murowany kościół. Fundatorem był syn Wojciecha Franciszek Lanckoroński, starosta rawski. Konsekracja nowego kościoła odbyła się w 1772 r.. Od XIX w. rozpoczynają się i trwają dziesiątki lat bardzo kosztowne remonty tego kościoła (dachy, wieże, gzymsy zewnętrzne). Koszty pokrywał dziedzic, ogół parafian oraz sam proboszcz, a od połowy ubiegłego wieku remontem kościoła zajmowali się parafianie pod kierunkiem księdza Proboszcza.

Kościół jest trzynawowy o powierzchni użytkowej wnętrza ponad 500 m². Do najcenniejszych zabytków we wnętrzu kościoła zalicza się: obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem (XVIII w), rzeźbę gotycką 'Pieta' (XV w.), ołtarz główny (styl rokokowy XVIII w.), krzyż procesyjny, figurka Zmartwychwstałego Chrystusa, chrzcielnica oraz ambona (styl rokokowy, XVIII w.), tablica erekcyjna w ścianie południowej - XVIII w. Najnowsze inwestycja dokonywane w kościele to wymiana dachu na blaszany, odnowienie wnętrza, założenie centralnego ogrzewania (elektryczne piece akumulacyjne), kapitalny remont zewnętrznych murów kościoła (nowe tynki) oraz parkanu otaczającego cmentarz kościelny.

- **XIX wieczny kościół parafialny pw. św. Trójcy w Cielądzu** – wzniesiony w 1856 roku, otoczony ogrodzeniem z drugiej połowy XIX wieku.
- **XVI wieczny kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Sierzchowach** wzniesiony w stylu gotyckim w latach 1520 - 44, zniszczony w 1915 r. w czasie I wojny światowej, restaurowany w latach 1917 - 30. Obok świątyni stoi drewniana dzwonnica z XVIII stulecia oraz murowana plebania, wzniesiona ok. 1900 r.

Cmentarze i kapliczki

- Babsk: Cmentarz napoleoński z pocz. XIX w;
- Cmentarz przykościelny przy kościele św. Antoniego Padewskiego pochodzący z 1846 r.;
- Cmentarz grzebalny rzymsko-katolicki z I poł XIX w; - na cmentarzu znajduje się grób Konstancji Gładkowskiej (1810- 1889), śpiewaczki opery warszawskiej oraz muzy i wielkiej miłości F. Chopina, a na nagrobku inskrypcja "młodzięcze natchnienie Fryderyka Chopina". Sam cmentarz poza wartościami emocjonalnymi i użytkowymi prezentuje również wartości artystyczne (XIX i XX w. nagrobki wolnostojące i płyty nagrobne) , przestrzenno -kompozycyjne (układ alejek regularny harmonijnie powiązany ze swobodnie rosnącym drzewostanem). Starodrzew cmentarza (wiek drzew 50-100 lat).
- Babsk-Trzciniec rosyjski cmentarz wojenny z I wojny światowej ok. 1915 r;
- Wólka Babska cmentarz napoleoński z początku XIX w;
- Marianów cmentarz ewangelicki z poł XIX w;
- Franopol dwa rosyjsko, niemieckie kopce mogilne z 1915 r z I wojny światowej;
- Franklin cmentarz ewangelicki z XIX w;
- Biała Rawska: cmentarz grzebalny rzymsko-katolicki założony w II poł XVIII wieku z cennymi pod względem artystycznym i historycznym elementami przestrzennymi. W jego obrębie murowane kaplice grobowe: klasycystyczna rodziny Leszczyńskich (pocz. XX w.) położona w głównej alei i leżące przy tejże alei naprzeciw siebie groby Okęckich z 1887r, z ozdobnymi frontonami wysokości 5,5m i kutymi furtami żelaznymi. Liczne zabytkowe pomniki nagrobne, symboliczna mogiła poświęcona ofiarom II wojny światowej oraz XIX w. ozdobna brama wjazdowa z furtkami w kształcie portali. Architektura cmentarza wzbogaca cenny starodrzew w przeważającej części lipowy.
- Cmentarz przykościelny z IX w rzymsko-katolicki w Białej Rawskiej;
- Cmentarz żydowski z XVIII w. w Białej Rawskiej. Obecnie kirkut jest w złym stanie, zdewastowany. Pozostały dwie macewy z napisami w języku hebrajskim i kilka szczątków innych płyt nagrobnych i mogił;
- Cmentarz zabytkowy w Boguszycach;

- Cmentarz rzymsko-katolicki (część) w Kurzeszynie wpisany do rejestru zabytków na mocy decyzji nr 880 z 10 kwietnia 1992 r.
- Kapliczka przydrożna w Podlesie wpisana do rejestru zabytków na mocy decyzji nr 554 z 25 marca 1981 r.;
- **Figura Chrystusa** - postawiona w 1916 r, usytuowana przy rozwidleniu dróg Grójec i Mszczonów w Białej Rawskiej. Dopełnia ona galerię figur kamiennych z bramy kościelnej i jej otoczenia tworząc jednorodny program ikonograficzny;
- **Mogiła zbiorowa** w miejscowości Ulaski z okresu II wojny światowej z 1944 r.

Inne zabytki

- Z najstarszych zachowanych zabytków - **Grodzisko pierścieniowe** w Kurzeszynie wpisane do rejestru zabytków na mocy decyzji nr 759 z 30 lipca 1984 roku.
- **Babsk** -Wieś i majątek pochodzą z XV wieku, a jego intensywny rozwój przypada na I połowę XIX wieku. Właścicielami w XIX wieku była rodzina Węgrzeckich, a następnie Okęckich. W połowie lat 20-tych z inicjatywy fundacji Feliksa Okęckiego powstał istniejący do dziś
- **Biała Rawska. Zabudowa centrum** Białej Rawskiej - pochodzi z XVI wieku i nadaje miastu specyficznego charakteru. Zachował się historyczny urbanistyczny układ miasta (place i ulice) wraz z zabudową przyuliczną. Zachowało się też kilka pożydowskich kamieniczek drewnianych i murowanych z XIX i pierwszej poł. XX wieku oraz gruntownie przebudowany budynek dawnej bożnicy zbudowanej w latach 1845-47 w miejsce spalonej synagogi drewnianej. Synagoga murowana także została spalona przez Niemców w 1939 r. Obecnie w budynku stacjonuje jednostka straży pożarnej. Przy ulicy Brukowej znajdowała się mykwa - czyli rytualna łaźnia.
- **Zespół zieleni kształtowanej w Konopnicy** wpisany do rejestru zabytków na mocy decyzji nr 514 z 8 listopada 1978 r.
- **Zabytkowa aleja lipowa w Grzymkowicach** – długości ok. 600 m składająca się z ponad 90 drzew lipy drobnolistnej. Jest to pozostałość po parku leżącym wokół nieistniejącego już dworu. Wiek drzew szacowany jest na ok.100-120 lat;

- **Zabytkowy park krajobrazowy w Ossie** o powierzchni ok.15 ha w tym stawów 5,5 ha. Park dworski pochodzący z XIX wieku rozciąga się na sztucznie usypanym wzniesieniu. W parku projektant umiejętnie dołączył zasoby leśne do parku uzupełniając je roślinnością typowo ogrodniczą;
- **Parki dworskie** w Paplinie i Wędrogowie, gmina Kowiesy
- **Kolejka wąskotorowa Rogów-Biała Rawska** wpisana do rejestru zabytków na mocy decyzji nr 1000 z 31 grudnia 1996 r.

- **Stare młyny i budynki mieszkalne z XIX wieku**

Obszar pięciu gmin jest spójny kulturowo. Formował się w ciągu wieków i wykształcił jako odrębny i charakterystyczny dla tego terenu styl rawski. W województwie łódzkim etnografowie wyróżniają pięć subregionów łączycki, łowicki, rawski, opoczyński i sieradzki. Każdy z nich wypracował własny styl i wzorzec kulturowy świadczący o jego odrębności.

Jednym z podstawowych wyznaczników charakteryzujących teren jest strój ludowy, który można obecnie zobaczyć w czasie świąt religijnych, dożynek lub występów zespołów ludowych oraz u tych, którzy świadomie dążą do podtrzymania wielopokoleniowej tradycji. Ponieważ strój ludowy wyszedł już z użytku na szerszą skalę spotkać go można jedynie u najstarszych mieszkańców. Najstarsze kobiety przechowują jeszcze elementy dawnego stroju, czasami starych oryginalnych drewnianych skrzyniach.

Strój kobiecy składał się z białej bogato haftowanej bluzki, chustki w kwiaty na głowę i spódnicy w pasy. Początkowo używano tylko dwa kolory, ale z biegiem lat, gdy

odkrywano nowe możliwości barwienia tkanin ilość kolorów rosła. Właśnie „pasiaki” są wyróżnikiem dla subregionu i pozwalają odróżnić strój rawski od łowickiego czy sieradzkiego. Na spódnicę zakładana była zapaska, również w pasy. Buty z cholewami, sznurowane w dawnych czasach zakładano tylko na wielkie uroczystości oraz do kościoła. Mieszkańcy wsi byli biedni, a drogie buty robione na zamówienie musiały nieraz starczać więcej niż jednej osobie w rodzinie.

Z kolei tradycyjny strój męski składał się z białej koszuli z zawiązaną pod kołnierzykiem wstążką, z wełnianych spodni wpuszczanych w buty z cholewami, lejebik i specerek z czarnego sukna oraz czarny kapelusz.

Powszechność stroju ludowego była ściśle związana z umiejętnościami tkackimi. Dawniej tkaniny lniane na koszule i bieliznę pościelową, czy tkaniny lniano- wełniane, z których szyto wełniaki i wełniane wykorzystywane do produkcji sukman, były wyrabiane samodzielnie przez mieszkańców wsi. Dziś, wraz z zanikiem tradycji stroju ludowego, ograniczeniu uległa również lokalna produkcja tkanin. Na terenie LGD nie ma już warsztatów tkackich.

Do czasów dzisiejszych zachowało się niewiele z tradycji kultury ludowej. Tradycyjne obrzędy i zwyczaje, chociaż stanowią wciąż część składową kultury lokalnej, odchodzą powoli w niepamięć i przyjmują postać zanikających reliktyw dawnych obyczajów. W zachowanych do dnia dzisiejszego obrzędach daje się wyraźnie zaobserwować przewagę treści agrarnych wśród wierzeniowo- magicznych składników obrzędowości oraz wysoki stopień ich schrystianizowania. Wyraża się to przewagą ilości zwyczajów posiadających akceptację Kościoła. Tradycyjne ceremonie, zabawy i spotkania towarzyskie powiązane były ze świętami dorocznymi, rodzinnymi oraz niektórymi pracami gospodarczymi, które odgrywały dużą rolę na omawianych terenach.

Uroczystości obchodzone są święta kościelne. Wiele dorocznych obrzędów zimowych powiązanych było z świętami Bożego Narodzenia i z bogatym zespołem wierzeń i zwyczajów mających sprowadzić pomyślność w rozpoczynającym się nowym cyklu odradzającej się przyrody, nowym okresie pracy rolnika. Na Boże Narodzenie mieszkańcy ustawiają choinkę w domach, odświętnie przybierają ozdobami ściany i pomieszczenia, ustawiają stroiki. W czasie Wigilii przestrzegany jest zwyczaj przygotowywania trzynastu postnych dań i ustawiania dodatkowego nakrycia dla niespodziewanego gościa. Mieszkańcy mają swoje przepisy na karpia z okolicznych

stawów, potrawy z grzybów zbieranych w pobliskich lasach i świąteczne ciasta. Tradycja przygotowywania wigilijnej kolacji jest przekazywana z pokolenia na pokolenie i w każdym domu ma swoją niepowtarzalną specyfikę.

Spośród zwyczajów wiosennych warto wyróżnić powszechnie praktykowany zwyczaj majenia domów na Zielone Świąta, czy zatykanie święconych palm i cierni w polach uprawnych. W wilię św. Jana zbierano natomiast zioła lecznicze i palono ogień, co według wierzeń ludowych miało moc zabezpieczającą od choroby i wszelkiego zła. Zwyczaj już ten zanika.

Szczególnie uroczyście obchodzone są Świąta Wielkanocne. Mieszkańcy porządkują domy, dekorują stoły, przygotowują koszyki ze święconką. W niektórych wsiach zachował się zwyczaj polewania wodą w Poniedziałek Wielkanocny, ale zwyczaj ten już zanika. W maju dekoruje się przydrożne kapliczki, przy których spotykają się kobiety wiejskie by wspólnie się modlić i śpiewać pieśni ku czci Matki Bożej. Zwyczaj ten też już zanika. Uroczyście obchodzi się też Boże Ciało. W kościołach odprawiane są msze, w których uczestniczy większość mieszkańców. Ludność przygotowuje i dekoruje ołtarze wzdłuż trasy, którą będzie przechodziła procesja. W dniu święta Bożego Ciała w odświętnych ubraniach, w strojach ludowych, część dziewczynek w białych sukienkach bierą udział w procesji przy dźwiękach dzwonów i śpiewach pieśni kościelnych. Dzieci sypią płatki kwiatów wzdłuż drogi. Dekorowane są domy i obejścia.

Ze świąt świeckich zachowały się do dzisiaj obyczaje związane ze żniwami i święceniem płodów rolnych, które kończą roczny cykl uprawy roślin - dożynki. Obchodzi się je bardzo uroczyście w każdej z gmin. Święci się wieńce wykonane ze zbóż by zapewnić pomyślność zbiorów w przyszłym roku. Mieszkańcy bawią się na festynach i zabawach ludowych.

Zachował się też zwyczaj z tradycyjną oprawą zawierania małżeństw. Do udziału w hucznym weselu zapraszani są przyjaciele i sąsiedzi. Mimo, że wiele elementów z tradycyjnego wesela ludowego uległo już zanikowi, to nadal obowiązkowym zwyczajem jest błogosławieństwo rodziców, powitanie młodych chlebem i solą oraz w trakcie zabawy weselnej oczepiny, które często kończy taniec panny młodej z kobietami zamężnymi, z których grona usuje ją wyprowadzić pan młody. Rzuca się

też bukiet panny młodej, a szczęśliwa panna, która go złapie, wierzy się, że będzie kolejną panną młodą.

Sztuka ludowa

Na uwagę zasługuje zwyczaj zdobienia wnętrz. Zachowały się jeszcze tradycje zdobienia mieszkań kwiatami z bibuły, haftowanymi i wyszywanymi serwetami, dekorowanie łóżek haftowanymi poduszkami. Mieszkańcy regionu rawskiego wprowadzili do swojej kultury koronki, firaneczki i bukiety sztucznych kwiatów.

Charakterystyczne dla tego terenu były wielkanocne kraszanki czy ludowe tkaniny dekoracyjne, a wśród nich popularne szmaciaki.

Wśród mieszkańców są jeszcze twórcy ludowi, których wyroby można oglądać na wystawach i w czasie festynów w gminach.

Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej – posiadające zbiory mebli, przedmiotów codziennego użytku i narzędzi używanych przez mieszkańców okolicznych wsi. Można tu obejrzeć również zbiory numizmatyczne, ubrania z haftem i kolorami charakterystycznymi dla regionu, a także dokumenty, które zachowały się do naszych czasów.

Legendy , których sława przekroczyła granice Polski

Historia, która według legendy zdarzyła się w XIV wieku wywarła wpływ na jednego z największych dramaturgów angielskich – Shakespeare'a. Otóż władający księstwem rawskim Siemowit III Mazowiecki po śmierci pierwszej żony Eufemii ożenił się powtórnie. Początkowo małżeństwo układało się szczęśliwie, jednak później Siemowit III zaczął podejrzewać, że żona go zdradza. Mimo że była w ciąży kazał zamknąć ją w zamkowej wieży. Choć torturowana służąca nic złego na swoją panią nie powiedziała, książę rozkazał domniemanego kochanka księżnej powlec końmi, a żonę po porodzie zgładzić. Nowo narodzonego chłopca oddał zaś na wychowanie ubogiej kobiecie w okolicach Rawy. Kiedy dowiedziała się o tym córka księcia z pierwszego małżeństwa Małgorzata, żona Kazimierza IV, słupskiego księcia pomorskiego, zabrała potajemnie dziecko na swój dwór na Pomorze. Wychowała brata jak należało na księcia. Kiedy chłopiec dorósł, był tak podobny do Siemowita III, że nikt nie mógł wątpić, że jest synem księcia mazowieckiego. Zrozpaczony władca,

gdy go ujrzął, zrozumiał jak strasznie się pomylił podejrzewając żonę o zdradę i skazując ją na śmierć. Duch księżnej powraca podobno na rawski zamek.

Okrutna historia z księstwa rawskiego odbiła się szerokim echem nie tylko na Mazowszu, w Koronie, ale także w Anglii. Istnieje hipoteza, że Shakespeare'owska **Zimowa opowieść** oparta jest na motywach zaczerpniętych z tych właśnie tragicznych wydarzeń. Prawdopodobnie słynny poeta pisząc swój dramat opierał się na opowieści Roberta Green'a, w całości poświęconej mazowieckiej legendzie. W utworze Shakespeare'a dostrzec można pewne zmiany w stosunku do wersji oryginalnej. Dramat rozwija się nie na Mazowszu, ale na Sycylii, a porwane dziecko zmieniło płeć. Przebieg zdarzeń pozostał jednak nienaruszony.

Inne legendy – O powstaniu kościoła w Regnowie, O Sowiej Górze

Produkty charakterystyczne dla regionu

Nie można tu mówić o produkcie lokalnym w rozumieniu przepisów umożliwiających rejestrację produktu i wpisanie go już dzisiaj na listę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, niemniej jest kilka produktów, które członkowie LGD mogą wylansować jako swój produkt lokalny. Jednym z nich jest jabłko z terenu rawskiego. Gminy znane są z dużej intensywnej produkcji owoców, a produkcja jabłek ma tutaj kluczowe znaczenie. Oprócz nowoczesnych odmian zachowały się jeszcze tradycyjne stare polskie odmiany odznaczające się specyfiką smaku i aromatu. W przyszłości mogą stać się ważnym elementem reklamy i być wyróżnikiem tego terenu. Obszar LGD znany jest z produkcji warzyw (kapusty, ogórków i pomidorów), które trafiają na rynki w Łodzi i Warszawie. Praca nad marką i logo warzyw ziemi rawskiej może podnieść wartość tych produktów i pozwoli w przyszłości na ich identyfikację zarówno na rynkach hurtowych jak i w sprzedaży detalicznej. Innym produktem charakterystycznym dla omawianego obszaru są wędliny rawskie, a wśród nich kielbasa rawska. Znane i cenione są na swoim terenie, a dobra promocja może przyczynić się do wylansowania ich jako produktu lokalnego.

Na uwagę zasługują też produkty, które nie są związane bezpośrednio z żywnością. W gminie Rawa Mazowiecka we wsi Podlas, w firmie METALBUD Nowicki powstają najnowocześniejsze w Polsce urządzenia do przetwórstwa wędlin. Ich jakość znana

jest już nie tylko w kraju. Jest to też poważna konkurencja dla wielu firm zachodnich sprzedających podobne urządzenia na naszym rynku. Dobra promocja w ramach działań podejmowanych przez Stowarzyszenie Kraina Rawki może wzmocnić pozycję firmy METALBUD na rynku i pozwoli na kojarzenie produktów z Ziemią Rawską.

Specyficzne produkty ziemi rawskiej mają szansę zaistnieć jako zidentyfikowane, wyróżniające się towary. Wspólna praca członków stowarzyszenia może przynieść efekty w podniesieniu sprzedaży i poprawie jakości produkcji.

Wśród innych, lokalnych produktów w gminach można wyróżnić m.in.: produkty pszczelarskie, jabłko prażone, chleb pieczony na zakwasie, masło robione w kierzynie, sery odciskane w domowych prasach.

II.1.4 Uwarunkowania historyczne

Teren działania LGD ma długoletnią historię sięgającą czasów epoki kamienia. Pierwsze ślady osadnictwa jak oceniają archeolodzy prowadzący badania na tym terenie pochodzą z końca fazy starszego okresu epoki kamienia (mezolitu - od około 10000 do około 4500 lat p.n.e.). Pierwsi mieszkańcy tych terenów osiedlali się na wydmach wzdłuż rzek. Były to obszary porośnięte gęstymi lasami, dlatego mieszkańcy zajmowali się głównie łowiectwem i zbieractwem. Kolejne ślady – drobne przedmioty jakie znaleziono na terenie Rawy Mazowieckiej - pochodzą z epoki brązu (1700-650r. p.n.e.).

Zmiany administracyjne

Pierwsze wzmianki o tych terenach pochodzą z XIII wieku. Ziemie należały do Księstwa Mazowieckiego i Kasztelani w Białej, a XIV wieku do Ziemi Rawskiej. Jeszcze w 1298 roku ziemia rawska podlegała jurysdykcji kasztelana bielskiego, jednak już w 1313r. pojawia się kasztelan Rawski - Przemysław, a z 1317r. pochodzi pierwszy dokument wystawiony w Rawie przez Siemowita II. W XV wieku utworzono powiaty, a obecne tereny LGD znalazły się w powiatach: mszczonowskim, bialskim i rawskim. W 1462 roku za czasów panowania Kazimierza Jagiellończyka ziemię rawską włączono do Korony. Wtedy też utworzono województwo rawskie z siedzibą

w Rawie. O kolejnych zmianach administracyjnych dowiadujemy się z dokumentów dotyczących okresu rozbiorowego. Po III rozbiorze obecny obszar LGD znalazł się pod okupacją pruską w departamencie warszawskim Prus Wschodnich. Na mocy aktu carskiego z 1866 roku po podziale Księstwa Warszawskiego powiat rawski wszedł w skład guberni piotrkowskiej. Obecne tereny gminy Kowiesy znalazły się zaś w powiecie skierniewickim. Z kolei w 1917 roku Niemcy, którzy zajmowali ten teren włączyli powiat rawski do powiatu skierniewickiego. Kolejny podział administracyjny nastąpił po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. W okresie międzywojennym ponownie utworzono powiat rawski. Po II wojnie światowej w 1946 roku utworzono 14 województw, a teren LGD znalazł się w województwie łódzkim. W 1950 roku przeprowadzono kolejne zmiany powołując 17 województw. Część terenu LGD znalazła się w województwie warszawskim, a część w województwie łódzkim. Po reformie administracyjnej, kiedy utworzono 49 województw w 1975 roku teren LGD znalazł się w województwie skierniewickim. Kolejna reforma administracyjna w 1999 roku spowodowała, że utworzono 16 województw, a teren LGD znalazł się w województwie łódzkim w powiatach rawskim i skierniewickim. Mimo różnorodnych zmian administracyjnych w kolejnych wiekach teren LGD nieodmiennie związany był z ziemią rawską i powiatem rawskim. Również widoczne są ściśle związki ziemi rawskiej i skierniewickiej.

Wydarzenia historyczne mające wpływ na obszar objęty ZSROW

Utworzenie kasztelani i wybudowanie grodu kasztelańskiego w XII wieku w Białej oraz 1313 roku w Rawie oraz dało początek rozwojowi ziemi rawskiej. Miasta ogniskowały wokół siebie życie gospodarcze, religijne i polityczne mieszkańców tego terenu. Przebiegający przez te ziemie szlak toruńsko – lwowski biegnący od Czerska i Łęczycy przez Sandomierz do Lwowa przyczynił się do rozwoju handlu, zwłaszcza w XIV i XV wieku, kiedy grupy kupców i handlarzy przemierzały te tereny.

To dzięki nim do Rawy i Białej trafiały różnorodne towary z północy i z południa Europy. Zamek w Rawie wybudowano prawdopodobnie w XIV wieku za panowania Kazimierza Wielkiego. W latach 1355–1370. W 1353 roku książę osadził

w Rawie klasztor Augustianów, zaś 1374 roku bogaty mieszczanin rawski Mikołaj Paczotko – założył Fundację Świętego Ducha (kościół i szpital).

O dużym znaczeniu Rawy za panowania Siemowita II może świadczyć istnienie w 1321 roku kościoła parafialnego, a od 1334 również szkoły. Jedno z ciekawszych wydarzeń miało miejsce 3 września 1321 roku, kiedy to w Rawie spotkali się biskup gnieźnieński Janisław z biskupem poznańskim Domaratem w celu ustalenia spornych granic między diecezjami. Są to przykłady świadczące o rozwoju tego terenu i wpływie, jaki miało miasto Rawa na życie okolicznych mieszkańców. Dzięki rozwojowi handlu i wzrostowi liczby ludności w Rawie i Białej, rosło też zapotrzebowanie na produkty wytwarzane na wsi, a dostarczane na targi i jarmarki. Oprócz żywności na wsi tkano materiały, produkowano narzędzia, przedmioty przydatne w gospodarstwie domowym, a także sprzęty i meble.

Od 1462 roku do 1793 roku Rawa pełniła funkcję miasta wojewódzkiego. Na uwagę zasługuje fakt, że zamek rawski, który w XVI w. i pierwszej połowie XVII w. był użytkowany jako więzienie, od początku lat sześćdziesiątych XVI stulecia pełnił ważną rolę w życiu publicznym Rzeczypospolitej. Mieścił się w nim tzw. rawski skarb kwarciany. (Zygmunt August przeznaczał czwartą część dochodów z dóbr królewskich na utrzymanie stałego wojska). Duże znaczenie dla rozwoju Rawy i terenów wokół miało istnienie siedziby województwa w Rawie. Odbywały się tu sejmiki i stale przebywała grupa urzędników szlacheckiego pochodzenia, co wpływało na wytworzenie się pewnego ośrodka życia kulturalnego. Istnienie kościoła i klasztoru Augustianów sprawiało, że było też ono poważnym centrum życia religijnego. W tym okresie miasto liczyło około 3000 mieszkańców, szczytiło się wspaniałym zrekonstruowanym zamkiem. Przebywało to sporo duchowieństwa świeckiego i zakonnego, na terenie województwa bardzo często przebywał prymas i liczni jego współpracownicy, a także królowie polscy. W Rawie krzyżowały się różne szlaki komunikacyjne, co ułatwiało rozwój handlu.

Do znacznego wyniszczenia terenów przyczynił się najazd Szwedów, w następnej kolejności zarazy, które przeszły przez ten teren w latach: 1625–1627, 1679, 1708–1709, 1738. W 1766 roku duży pożar miasta Rawa oraz poważne zniszczenie Białej znacznie osłabiło znaczenie gospodarcze omawianych ziem. W 1870 r. Biała na 55 lat, utraciła prawa miejskie.

Mimo, że nie jest to ważne wydarzenie historyczne warto nadmienić, że Rawa i Biała były ważnym ośrodkiem produkcji rzemieślniczej i handlu. Tu skupiało się życie gospodarcze regionu. Dziewięć razy w roku odbywały się jarmarki, na które przybywali kupcy z dalekich okolic. W dni jarmarczne odbywały się, na osobnym placu, targi koni i bydła. Rawa, obok Łowicza, była najważniejszym targowiskiem wołów stepowych na terenie środkowej Polski. Jarmarki w Rawie i Białej słynęły też z handlu końmi.

W 1793 roku obecny teren LGD znalazł się po okupacją Prusaków, a Rawa przestała być stolicą województwa. Panowanie pruskie trwało do 1806 roku, kiedy to wojska napoleońskie weszły na te tereny i zajęły Rawę. Od 1807 roku ziemia rawska wchodzi w skład Księstwa Warszawskiego, a po jego upadku staje się częścią Królestwa Polskiego,

Powstanie Styczniowe

W dniu 22 stycznia 1863 roku wybuchło Powstanie Styczniowe, które trwało do wiosny 1864 roku. Mimo bohaterskich walk powstańców i wielu zwycięskich bitew i potyczek skończyło się klęską. Zginęło wielu mieszkańców terenu LGD. Na całym obszarze objętym powstaniem stoczono 1229 bitew i potyczek, z czego 22 na terenie Mazowsza Zachodniego. W styczniu 1863 roku miała miejsce potyczka w Strzybodze koło Skierniewic. Wziął w niej udział sformowany z inicjatywy hrabiego Władysława Strojnowskiego. Oddział powstał w okolicach Rawy Mazowieckiej, a dowódcą jego był Stanisław Tyszkiewicz. Władysław Strojnowski był organizatorem sił zbrojnych w województwie mazowieckim. W dniu 4 lutego powstańcy przeprowadzili atak na Rawę Mazowiecką. Oddział liczy 374 osoby (większość stanowili mieszkańcy ziemi rawskiej). Zdobyto wtedy koszyry i znaczna ilość broni, tak potrzebnej powstańcom. Ponownie wojska powstańcze przeszły od strony Bolimowa przez gminę Rawa do Rawy 9 lutego. Po udanym ataku uzupełniono zapasy broni i wyposażenia. Zabrano też pieniądze z kasy powiatowej. 17 maja 1863 roku rozegrała się bitwa w okolicach Babska. Wzięło w niej udział około tysiąca osób. Powstańcy przesuwali się w stronę Rawy, gdzie zostali zaatakowani przez wojska rosyjskie. Tu również odnieśli zwycięstwo. Po odparciu wojsk rosyjskich przeszli w stronę Tomaszowa. Pamiątką tamtych dni są mogiły powstańców i żołnierzy rosyjskich.

Powstanie styczniowe przyniosło dla Rawy i okolic prawdziwą katastrofę. Po zakończeniu walk wielu Polaków zostało skazanych, nastąpiła kasata zakonu augustianów, a rozwijające się do tej pory zakłady w Rawie i Białej podupadały.

Pierwsza i Druga wojna światowa

Okres I wojny światowej osłabił bardzo zarówno ośrodki miejskie jak i okoliczne wsie. Przez teren rawski przechodził front i przyczynił się do znaczących zniszczeń. W czasie I wojny światowej miasto Rawa było prawie całkowicie zniszczone.

W 1931 roku przez teren LGD przeszedł tzw. "Marsz Głodnych", a w roku 1935 z udziałem kardynała Kakowskiego odbył się w Rawie kongres eucharystyczny, na który przybyło około 50 tys. osób .

W okresie II wojny światowej istniały w Rawie obozy jenieckie, a także dwa getta dla ludności żydowskiej, w których w maju 1941 roku przebywało 3360 Żydów. W dniu 16 stycznia 1945 roku wojska radzieckie zbombardowały miasto. W wyniku działań wojennych zginęło około 60 % mieszkańców (około 2 tysięcy w wyniku bombardowań wojsk radzieckich) a miasto uległo zniszczeniu w 80%.

Również Biała poniosła poważne straty w ludziach jak i w zniszczonej infrastrukturze. Dopiero okres powojenny przyniósł powolną odbudowę obydwu miast i coroczny wzrost liczby mieszkańców. Rawa Mazowiecka i Biała Rawska są głównymi ośrodkami życia gospodarczego na terenie pięciu gmin. To w nich ogniskuje się handel, przemysł oraz rzemiosło.

II. 2 Potencjał demograficzny i gospodarczy

II.2.1 Charakterystyka ludności zamieszkującej obszar objęty ZSR0W

a) Liczba ludności

Na terenie pięciu gmin mieszkało na koniec 2004 roku 29367 osób, z prawie wyrównaną liczbą kobiet i mężczyzn. Na 100 mężczyzn przypadało około 101 kobiet. Udział ludności pięciu gmin w ogólnej liczbie ludności województwa wynosił zaledwie 1,1 %, a w ogólnej liczbie mieszkańców terenów wiejskich województwa 3,9% (wg danych GUS za 2004r.)

Liczba ludności wiejskiej na terenie działania LGD na koniec 2004 roku wynosiła 26144 osoby co stanowiło 89% ogółu mieszkańców pięciu gmin. W mieście mieszkały 3223 osoby.

Gęstość zaludnienia kształtowała się na poziomie 49 osób/km² i była znacznie niższa od średniej wojewódzkiej, która wynosiła 142 osoby/ km² oraz od średniej krajowej, która wynosiła 122 osoby/ km². Szczegółowy obraz zaludnienia obszaru LGD z podziałem na płeć przedstawia poniższa tabela.

Tabela 9: Liczba ludności na terenie LGD i w poszczególnych gminach

Wyszczególnienie	Powierzchnia w km²	Ludność ogółem	Liczba kobiet	Zagęszczenie w os/ km²
Miasto Biała Rawska	9,62	3223	1650	335
Wieś Biała Rawska	198,79	8380	4210	42,16
Gmina Cielądz	93,88	4172	2090	44,4
Gmina Kowiesy	85,63	3061	1574	35
Gmina Rawa Mazowiecka	163,98	8550	4299	52
Regnów	45,58	1914	928	41,99
Teren LGD	597,48	29300	14751	49,04

Dane: GUS, 2004

Na podstawie tego zestawienia widać, że teren LGD jest słabo zaludniony, znacznie poniżej średniej wojewódzkiej.

b) Struktura wieku

Liczba ludności w podziale na grupy wiekowe przedstawiono w tabeli.

Tabela 10: Liczba ludności na obszarze LGD według grup wiekowych

Wiek (lata)	gminy					Teren LGD
	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Maz.	Regnów	
Ogółem	11603	4172	3061	8550	1914	29300
do 9 lat	1147	441	267	1009	285	3149
10-19 lat	1842	609	434	1335	302	4522
20-29 lat	1647	542	440	1280	228	4137
30-39 lat	1413	490	352	1111	215	3581
40-59 lat	3229	1046	826	2190	458	7749
pow 65 lat mężczyźni	688	265	217	535	321	2026
pow 60 lat kobiety	1326	56	444	987	37	2850

Dane: GUS, 2004

Ludzi młodych do 30 lat jest na terenie pięciu gmin 40,4%. Z tym, że w gminie Biała Rawska mieszka najwięcej młodzieży i stanowią oni największą grupę wiekową w swojej gminie - 40,4% i 16% na całym terenie LGD. Natomiast najmniej młodzieży mieszka w Kowiesach (37%), co stanowi 4% mieszkańców terenu LGD. Mieszkańców w wieku od 30 – do 59 lat jest na terenie LGD 38,6%, a osób w wieku emerytalnym 16,6%.

Jeśli przeanalizujemy strukturę wiekową w rozbiciu na ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym, to zauważymy, że najliczniejszą grupę stanowią mieszkańcy w wieku produkcyjnym (58,2%).

Tabela 11: Struktura wiekowa na obszarze LGD

Wyszczególnienie	Gminy	Ludność	%

	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Maz	Regnów	na obszarze LGD	udział
Ogółem	11603	4172	3061	8550	1914	29300	100
W tym w wieku: Przedprodukcyjnym	2697	976	645	2055	491	6864	23,5
Produkcyjnym	6894	2340	1755	5001	1017	17007	58,2
Poprodukcyjnym	2012	798	661	1494	364	5329	18,3

Dane GUS, 2004

Najlepsze proporcje są w gminie Rawa Mazowiecka, ponieważ na sto osób w wieku produkcyjnym przypada 41 osób w wieku nieprodukcyjnym. W Cielądzu i Kowiesach przypadają 43 osoby w wieku nieprodukcyjnym na 100 w wieku produkcyjnym. Bardzo złe proporcje są w Białej Rawskiej ponieważ tam aż 70 osób w wieku nieprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym.

c) poziom zatrudnienia

Według danych GUS w 2004 roku na terenie LGD było 1856 zatrudnionych, co stanowiło 2,4% ogółu zatrudnionych na terenach wiejskich w województwie. Jedynie w gminie Rawa Mazowiecka było zatrudnionych więcej mężczyzn niż kobiet. We wszystkich pozostałych gminach proporcje te były odwrotne. Największe dysproporcje były w gminie Cielądz, gdzie było aż o 55% więcej zatrudnionych kobiet. Najlepsze proporcje utrzymywały się w gminie Biała Rawska, gdzie zatrudnienie kobiet było tylko o 5% większe niż mężczyzn. Zestawienie szczegółowe zatrudnienia na terenie LGD zawiera poniższa tabela.

Tabela 12: Zatrudnienie na terenie LGD

Pracujący	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Maz.	Regnów	Teren LGD
ogółem	775	106	123	775	77	1856
mężczyźni	344	24	50	545	25	988
kobiety	431	82	73	230	52	868

Dane: GUS, 2004

Najwięcej osób utrzymuje się z pracy własnej bo aż 38% mieszkańców obszaru działania LGD. Dla 17,7% mieszkańców głównym źródłem utrzymania jest emerytura. Z pracy najemnej utrzymuje się natomiast co czwarta osoba.

Tabela 13: Ludność na terenie LGD wg źródła utrzymania

Źródło utrzymania	Gminy					Obszar LGD
	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Maz	Regnów	
Liczba mieszkańców	11848	4166	3153	8492	1868	29527
Utrzymujący się z pracy	7933	2719	1993	5444	1252	19341
Utrzymujący się z pracy najemnej	2927	1023	807	3047	284	8088
Utrzymujący się z pracy własnej	5006	1696	1186	2397	968	11253
Utrzymujący się z innych źródeł	3823	1440	1154	3029	612	10058
Utrzymujący się z emerytury	1869	830	668	1556	367	5290

Dane: GUS, Spis powszechny 2002

Część mieszkańców utrzymuje się z działalności rolniczej. Na terenie LGD jest 6897 gospodarstw i 5707 użytkowników. Ponad 46% wszystkich użytkowników posiada gospodarstwa do 5 ha. Gospodarstwa większe powyżej 10 ha ma 53,4% wszystkich użytkowników.

Tabela 14: Użytkownicy gospodarstw wg powierzchni użytków rolnych

Powierzchnia	Gminy					Obszar LGD
	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Maz	Regnów	
Ogółem	2132	828	669	1688	390	5707
0-1 ha	218	64	88	259	26	655
1-2 ha	205	61	64	239	19	588
2-5 ha	537	189	146	448	71	1391
5-10 ha	761	314	199	478	131	1883
10-20 ha	385	176	160	211	121	1053
> 20 ha	26	24	12	33	22	117

Dane, GUS, Spis Rolny 2002

W związku z polityką rolną państwa zmierzającą do wspierania powiększania areалу gospodarstw oraz starzeniem się społeczeństwa i odchodzeniem rolników na emeryturę, należy spodziewać się w kolejnych latach zmniejszania liczby użytkowników gospodarstw rolnych.

Bezrobocie

Stopa bezrobocia w powiecie rawskim wynosiła na koniec roku 2005 – 17,5%. Był to wskaźnik na poziomie średniej krajowej, który wynosił 17,6%.

Ogółem na terenie działania Stowarzyszenia Kraina Rawki były 1543 osoby pozostające bez pracy (dane grudzień 2005r). Największą liczbę bezrobotnych zanotowano w gminie Biała Rawska, najmniej w gminie Regnów. Oprócz gminy Biała Rawska, na pozostałym terenie przewagę wśród bezrobotnych mają mężczyźni. Bezrobotni na terenach wiejskich stanowią 83% bezrobotnych na terenie LGD. Na uwagę zasługuje duży udział osób długotrwale pozostających bez pracy. Stanowią oni aż 63,7% wszystkich bezrobotnych. Jest to zjawisko bardzo niekorzystne, ponieważ takie osoby najtrudniej przywrócić do pracy. Znaczący jest też udział młodych ludzi do 25 roku życia wśród bezrobotnych. Jest ich prawie 30%, poznaczają, że co trzeci bezrobotny, to młody człowiek, po skończonej szkole. Tu tkwi duży niewykorzystany potencjał i szansa dla Stowarzyszenia Kraina Rawki na zagospodarowanie tej grupy osób i znalezienia dla nich źródła zatrudnienia. Poniżej, struktura bezrobocia w rozbiciu na poszczególne gminy.

Tabela 15: Struktura bezrobocia na obszarze LGD

	Obszar LGD ogółem	gminy				
		Miasto i gmina Biała Rawska	Gmina Cielądz	Gmin Kowiesy	Gmina Rawa Maz.	Gmina Regnów
Liczba bezrobotnych	1543	642	264	105	452	80
kobiety	703	319	97	49	200	38
zamieszkali na wsi	1279	378	264	105	452	80
z prawem do zasiłku	136	41	20	6	65	4
zwolnieni z przyczyn dot. zakładu pracy	19	8	3	2	6	0
osoby w okresie do 12 m-cy od dnia ukończenia szkoły	124	49	26	8	34	7
do 25 roku życia	447	205	80		125	37
długotrwale bezrobotni	983	444	177	56	258	48
powyżej 50 roku życia	208	107	40		52	9

Dane, PUP Rawa Mazowiecka, Skierniewice, grudzień, 2005

d) liczba gospodarstw rolnych

Na terenie działania LGD Kraina Rawki jest gospodarstw 5769 z czego najwięcej z w gminie Biała Rawska (2165), a najmniej w Regnowie, gdzie jest 390 gospodarstw. Jeśli prześledzimy strukturę obszarową, to najgorzej przedstawia się sytuacja w gminie Biała Rawska, gdzie jest największe rozdrobnienie i najwięcej gospodarstw małych do 5 ha. Spośród omawianych pięciu gmin, w Białej Rawskiej

jest też największy udział gospodarstw powyżej 15 ha i stanowią one 30% wszystkich gospodarstw powyżej 15 ha na terenie LGD.

Struktura gospodarstw nie jest korzystna. Zbyt duże rozdrobnienie nie pozwala osiągać wystarczających dochodów, dlatego tak ważne staje się poszukiwanie innych pozarolniczych źródeł dochodu. Gospodarstw małych do 5 ha jest aż 46,6%, Natomiast większych powyżej 10 ha jest 20,4%. Wprowadzana wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej polityka restrukturyzacyjna w rolnictwie może przyczynić się do powiększenia części gospodarstw. Dużym hamulcem jest tu utrzymujące się bezrobocie, które powoduje, że młodzi ludzie nie opuszczają gospodarstw, nie mogąc znaleźć zatrudnienia w innych sektorach. Poniżej tabelę obrazującą strukturę gospodarstw w gminach z zależności od liczby i powierzchni gospodarstw.

Tabela 16: *Struktura gospodarstw w gminach wg siedziby gospodarstwa*

Powierzchnia gospodarstw	Gospodarstwa w gminach					
	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Mazowiecka	Regnów	Obszar LGD
Ogółem	2165	843	678	1693	390	5769
do 1 ha	220	64	90	264	26	664
1-5 ha	764	258	217	697	90	2026
5-10 ha	769	317	199	486	131	1902
10 -15 ha	295	137	116	165	85	798
powyżej 15 ha	117	67	56	81	58	379

Dane: Spis Rolny, 2002

Tabela 17: *Powierzchnia gospodarstw rolnych w gminach*

Powierzchnia gospodarstw	Powierzchnia ogólna gospodarstw w gminach w ha					
	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Mazowiecka	Regnów	Obszar LGD
Ogółem	15424,98	6714,89	4989,08	11501,55	3735,70	42 366,2
do 1 ha	141,43	40,02	47,16	144,13	16,59	388,5
1-5 ha	2507,61	861,63	731,88	2227,35	346,57	6 675,0
5-10 ha	6103,60	2517,48	1573,45	3808,88	1044,62	15 048,0
10 -15 ha	3811,51	1808,68	1492,56	2139,78	1119,31	10 371,8
powyżej 15 ha	2860,83	1487,08	1144,03	3181,41	1208,61	8 541,9

Dane: Spis Rolny, 2002

e) liczba podmiotów gospodarczych

Na terenie LGD w 2005 roku zarejestrowanych było 1231 podmiotów gospodarczych. Największy udział miały tu firmy handlowe i usługowe, najmniejszy transport i produkcja. Znaczący udział podmiotów zajmujących się handlem zarejestrowanych było w Białej Rawskiej bo aż 306, co stanowiło 48% wszystkich firm tej branży.

Z kolei najwięcej zakładów produkcyjnych i firm świadczących usługi znajdowało się na terenie gminy Rawa Mazowiecka. Szczegółowe zestawienie zawiera poniższa tabela.

Tabela 18: Podmioty gospodarcze na terenie LGD w rozbiciu na rodzaj prowadzonej działalności

Rodzaj działalności	Liczba podmiotów gospodarczych w gminach					
	Biała Rawska	Cielądz	Kowiesy	Rawa Mazowiecka	Regnów	Obszar LGD
Produkcja	14	12	3	52	9	90
Usługi	106	70	25	152	47	400
Handel	306	94	12	145	38	595
transport	52	5	14	66	9	146
Razem	478	181	54	415	103	1231

Dane z gmin, 2005

Pośród największy podmiotów na terenie LGD możemy wymienić:

Na terenie gminy Regnów:

- MARINEX – zakład przetwórstwa owocowo – warzywnego
- Przysmak - zakład przetwórstwa owocowo – warzywnego
- ALKATRANS – firma transportowa
- Transbent - firma transportowa
- REGNOPOL – stacja paliw, sprzedaż węgla
- oraz Lokalna Akademia Informatyczna, spółka gdzie 100% udziałów ma gmina. Akademia zajmuje się organizacją szkoleń, obsługą sieci komputerowych, zakładaniem sieci internetowej i współpracą w PUP. Jest to bardzo ciekawa inicjatywa, nie spotykana na terenie powiatu Rawa Mazowiecka, ani sąsiednich powiatów.

w gminie Rawa Mazowiecka:

- Metalbud – Nowicki
- NOTUS” -handel
- „SOBPOL”-gorzelnia oraz stacja obsługi samochodów

- „Zagajewski” - zakład przetwórstwa mięsnego
- „Rolimex” - gorzelnia
- „Kikpol” - stacja paliw

w Cielądzu:

- Piekarnia – Leszek Owczarek

w Białej Rawskiej:

- Bank Spółdzielczy w Białej Rawskiej
- Elcal – producent maszyn piekarniczych i urządzeń grzewczych
- Ozdan- zakład przetwórstwa mięsnego
- Dobropasz – producent pasz dla zwierząt
- Klaka – zakład wędliniarski
- Torimex- piekarnia, cukiernia,
- Daria – cukiernia
- Męcina – ubojnia, skup, handel – zakład przetwórstwa mięsnego
- Zielony Dom – producent nawozów
- Barbara Sekuter – skup i eksport owoców
- KAMPOL – skup i eksport owoców
- Newpol- skup i eksport owoców
- DACH-MET produkcja drzwi do przechowalni owoców i montaż pokryć dachowych
- Piekarnia- Kałudzki, Rożecki
- Weten- skład materiałów budowlanych
- Wiatr – skład materiałów budowlanych
- Sadex – producenci owoców
- Bied Sad- producent owoców

Na terenie LGD nie ma dużego, przemysłu. Przeważają małe rodzinne podmioty zajmujące się głównie handlem i usługami. Większych firm zaliczanych do średnich przedsiębiorstw jest kilka (Nowicki, Elcal, Dobropasz) oraz małych przedsiębiorstw takich jak Torimex, Męcina, NOTUS, SOBPOL, Zagajewski .

f) informacje o branżach gospodarki mających kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru

Dla rozwoju omawianego obszaru mają znaczenie dwie branże – rolnictwo i turystyka. Obydwie mają szansę rozwinąć się na terenie LGD, z tym, że produkcja rolnicza już istnieje, a turystyka jeszcze się nie rozwinęła. Producenci nie są dobrze zorganizowani, gospodarstwa są małe, dlatego nie są w stanie przygotować większej partii towaru na rynek. Nie prowadzą wspólnej sprzedaży produkcji, ani wspólnego zakupu środków do produkcji. Nie mają swoich doradców ekonomicznych i do spraw technologii. Korzystają przede wszystkim z doradztwa

państwowego ŁODR w Bratoszewicach i pracowników Instytutów Sadownictwa i Kwiaciarnictwa oraz Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach.

Na całym terenie działa tylko jedna grupa producencka. Najbliższe rynki zbytu są w Łodzi i w Broniszach pod Warszawą (Warszawski Rolno Spożywczy Rynek Hurtowy). Jednym słowem są sprzyjające warunki do przygotowania zorganizowanej sprzedaży produkcji ogrodnictwa z terenu LGD. Ponadto nawiązanie współpracy między rolnikami pozwoli im też na obniżenie kosztów produkcji, poprzez np. wspólny zakup środków do produkcji, czy wspólny marketing i promocję. Jak wygląda sytuacja w produkcji rolniczej możemy prześledzić na poniższych tabelach.

Tabela 19: Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych w ha w gminach				
	Rawa Maz	Biała Rawska	Cielądz	Regnów	Kowiesy
Ogółem:	11743,02	16072,71	7188,31	4054,55	6080,49
<i>Użytki rolne</i>	10307,77	14684,21	6505,89	3711,17	5534,29
- <i>grunty orne</i>	8513,84	7188,97	5451,00	2977,80	3188,56
<i>w tym: odłogi</i>	846,77	685,83	354,20	85,07	708,26
<i>w tym: ugory</i>	353,76	332,69	163,45	22,70	294,28
- <i>sady</i>	462,15	6664,89	162,16	443,27	2030,72
- <i>łąki</i>	1039,00	510,52	705,18	243,51	190,71
- <i>pastwiska</i>	292,78	319,83	187,55	46,59	124,30
- <i>lasy i grunty leśne</i>	760,17	569,09	431,98	197,07	241,49

(dane GUS ze Spisu Rolnego 2002 roku)

Na uwagę zasługuje znaczący udział sadów w ogólnej powierzchni użytków rolnych. Zajmują one powierzchnię 9763,19 ha co stanowi 23% użytków rolnych na terenie

LGD. Największy areal sadów jest w gminie Biała Rawska. Ich udział w strukturze użytków rolnych gminy wynosi 41,5%. Na drugim miejscu jest gmina Kowiesy, gdzie sady zajmują 1/3 powierzchni terenów uprawnych.

Z upraw zbożowych na terenie działania Stowarzyszenia Kraina Rawki na pierwszym miejscu (z uwagi na słabe gleby) plasuje się żyto, a potem mieszanki zbożowe. Według danych z ostatniego Spisu Rolnego z 2002r. żyto zajmowało 7423 ha, a mieszanki zbożowe 3886 ha. Z pozostałych upraw największy udział mają ziemniaki. Sadzi się ich około 3478 ha. Warzywa zajmowały w 2002 roku 490,8 ha powierzchni, co stanowiło 1,6% powierzchni użytków rolnych na terenie LGD. Największe uprawy warzyw są w Białej Rawskiej i w Cielądzu. Jeśli jednak porównamy te dane do powierzchni użytków rolnych w gminie, to na pierwszym miejscu jest gmina Cielądz, gdzie w stosunku do arealu upraw rolniczych w gminie, powierzchni warzyw jest dwa razy więcej niż w Białej Rawskiej.

Tabela 20: Struktura zasiewów na terenie działania LGD

GATUNEK	Struktura zasiewów w gminach w ha				
	Rawa Maz	Biała Rawska	Cielądz	Regnów	Kowiesy
Zboża podstawowe z mieszankami	6029,81	4114,81	3789,67	2045,53	1312,56
W tym: pszenica	481,61	345,69	165,55	165,65	166,49
żyto	2233,35	1791,12	1990,15	713,84	694,92
jęczmień	555,86	190,58	137,45	105,91	85,97
owies	569,36	583,19	433,11	192,83	246,45
pszenżyto	952,94	321,62	249,43	253,54	118,73
mieszanki zbożowe	1235,69	882,61	813,98	613,76	343,55
Strączkowe na ziarno	11,33	1,36	0,39	0,05	0
Ziemniaki	800,69	1005,32	809,44	614,05	249,62
Przemysłowe	83,19	31,20	3,93	5,00	11,25
rzepak i rzepik	55,67	3,20	3,10	2,00	10,60
Pastewne	230,85	571,83	72,64	87,01	125,27
Pozostałe	157,44	445,95	257,28	118,39	143,77
w tym: warzywa	56,45	162,61	151,88	69,02	50,84

(dane GUS ze Spisu Rolnego 2002 roku)

Wśród upraw sadowniczych na pierwszym miejscu plasują się sady jabłoniowe i wiśniowe. Duży jest też udział uprawy porzeczek. Szczegółową charakterystykę w rozbiciu na poszczególne gminy obrazuje poniższa tabela.

Tabela 21: Powierzchnia upraw poszczególnych gatunków drzew i krzewów owocowych oraz plantacji jagodowych

GATUNEK	Powierzchnia w gminach w ha				
	Rawa Maz	Biała Rawska	Cielądz	Regnów	Kowiesy
Drzewa owocowe Ogółem	273,97	6142,62	112,85	364,15	1690,78
Jabłonie	136,37	4515,22	66,05	257,98	1130,99
grusze	15,09	224,15	3,47	9,73	45,94
śliwy	12,88	328,79	13,69	19,88	99,37
wiśnie	91,02	986,17	23,14	67,78	362,00
czereśnie	10,35	78,45	3,21	4,83	28,06
pozostałe	8,26	9,84	3,29	3,95	24,42
Krzewy i plantacje	181,48	514,01	44,80	79,02	339,54
Agrest	3,71	2,93	0,62	0,55	2,23
Porzeczeki	144,21	484,36	38,31	68,69	315,64
Maliny	0,93	6,36	0,22	2,63	3,52
pozostałe	32,63	20,36	5,65	7,15	18,15

(dane GUS ze Spisu Rolnego 2002 roku)

Poprzez swoje działania Stowarzyszenie Kraina Rawki może pomóc producentom osiągnąć większych dochód. Zadania koncentrowały się będą na doradztwie, ułatwieniu w dostępie do informacji, szkoleniach, opracowaniach analitycznych zmierzających do lepszej organizacji sprzedaży i poprawie jakości produkcji. Rolnictwo stanowi kluczową branżę na terenie działania Stowarzyszenia, dlatego zdecydowano, że wsparcie tego sektora może przynieść wymierne efekty.

Turystyka

Branża na terenie LGD nie jest rozwinięta. W poszczególnych gminach są co prawda bary i restauracje, sklepy, brak jest jednak rozbudowanej infrastruktury turystycznej. Mało jest też miejsc noclegowych. Niemniej są wystarczające zasoby przyrodnicze, kulturowe i historyczne by rozwinąć tę branżę. Dużą atrakcją jest ukształtowanie

terenu, łagodne wyniesienia i nierówności terenu. Jest dosyć gęsta sieć dróg mało uczęszczanych, nadających się do poprowadzenia szlaków rowerowych. Oprócz zwartego kompleksu jakim jest Bolimowski Park Krajobrazowy na całym obszarze są nieduże powierzchnie lasów i łąk nadające się do założenia przystanków. W każdej z gmin są zabytkowe budowle jak kościoły, dwory i pałace, które mogą być atrakcją turystyczną na trasie wycieczek pieszych lub rowerowych. Do Białej Rawskiej dochodzi kolejka wąskotorowa której trasa biegnie z gminy Rogów przez Rawę Mazowiecką do Białej Rawskiej. Przygotowanie przystanków i usług turystycznych na szlaku kolejki można zaliczyć do listy zasobów i atutów tego terenu. W każdej z gmin są osoby zainteresowane założeniem gospodarstw agroturystycznych. Gospodarstwa te mają potencjalne możliwości na stworzenie odpowiednich atrakcyjnych warunków dla turystów (bliskość stawu lub rzeki, lasu, hodowla koni). Innym zasobem są owoce, warzywa i wędliny produkowane na tym terenie. Istnieją szanse na wylansowanie produktów lokalnych takich jak jabłka czy wędliny rawskie, co może być bodźcem przyciągającym turystów. Ponadto w planach jest budowa zbiorników w Białej Rawskiej i w Regnowie z przeznaczeniem na cele rekreacyjne, co z pewnością zachęci wiele osób do przyjazdu na ten teren. Organizowane dotychczas większe imprezy promocyjne ściągają wielu gości spoza terenu LGD, dlatego należy przypuszczać, że rozwinięcie turystyki weekendowej może się udać.

II.2.2 Stan rozwoju infrastruktury wiejskiej

II.2.2.1 Infrastruktura społeczna

a) Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Mieszkańcy wszystkich gmin mają dostęp do lekarza rodzinnego. W każdej gminie też są apteki, a w Białej Rawskiej dodatkowe 4 punkty apteczne. Poniższa tabela ilustruje obraz infrastruktury w opiece zdrowotnej terenu objętego ZSRROW.

Tabela 22: *Apteki i przychodnie lekarskie na terenie działania LGD*

Gmina	Apteki	Przychodnie	Liczba przychodni	Inne
Biała Rawska	1 oraz 4 punkty apteczne	NZOZ Eskulap w Białej Rawskiej NZOZ Wita-Med, Dańków Babsk POZ w Rawie Mazowieckiej Dwie prywatne praktyki stomatologiczne	3	Środowiskowy Dom Pomocy Społecznej
Cielądz	1	NZOZ Sierzchowy NZOZ Cielądz		-
Kowiesy	1	NZOZ w Kowiesach		-
Rawa Mazowiecka	1	NZOZ w Kurzeszynie		-
Regnów	1	NZOZ w Regnowie		-

Dane z gmin, 2005

Mieszkańcy terenu LGD korzystają z usług lekarzy specjalistów w Rawie Mazowieckiej, Skierniewicach i w Łodzi. W zakresie lecznictwa zamkniętego, specjalistyki ambulatoryjnej, pomocy doraźnej, rehabilitacji i stomatologii opiekę zapewnia SPZOZ w Rawie Mazowieckiej i w Skierniewicach. W zakresie specjalistycznego leczenia szpitalnego mieszkańcy korzystają z palcówek lecznictwa poza terenem pięciu gmin w: Łodzi, Koluszkach, Rawie Mazowieckiej, Skierniewicach i Tomaszowie Mazowieckim.

W Rawie Mazowieckiej, Cielądzu, Regnowie i Kowiesach opieką społeczną zajmują się gminne ośrodki pomocy społecznej a w Białej Rawskiej miejsko-gminny ośrodek pomocy społecznej. Ponadto na terenie działania LGD jest Środowiskowy Dom Pomocy Społecznej w Białej Rawskiej obejmujący opieką ludzi starszych i wymagających stałej opieki.

Co roku rośnie liczba udzielonych świadczeń i liczba rodzin objętych pomocą zarówno ze strony państwa jak i gminy. Najwięcej wypłacanych jest zasiłków stałych i okresowych. Z pomocy korzystają też dzieci, które otrzymują dofinansowanie posiłków w szkołach.

We wszystkich gminach działają Komisje Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Decydują one o wydatkach na różne działania profilaktyczne i zapobiegawcze. Tutaj pomocą objęte są przede wszystkim dzieci z rodzin alkoholików i ze środowisk zagrożonych. Dla nich organizowane są wyjazdy wakacyjne, szkolenia i zajęcia pozaszkolne.

b) Bezpieczeństwo publiczne

Ochrona przeciwpożarowa

Na terenie LGD działają 32 Ochotnicze Straże Pożarne, które dbają o zabezpieczenie przeciwpożarowe w gminach oraz Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Rawie Mazowieckiej i Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Skierniewicach. Zadaniem tych jednostek jest walka z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami. Gminne OSP ściśle współpracują z Komendami Powiatowymi Państwowych Straży Pożarnych. Często w akcjach ratunkowych w wypadkach drogowych na terenie gminy, wykorzystywane jest doświadczenie i sprzęt ratowniczy będący w dyspozycji komend powiatowych.

Główne zadania jakie realizują jednostki straży to:

- walka z pożarami,
- klęskami żywiołowymi,
- innymi miejscowymi zagrożeniami,

Powiatowe komendy dysponują sprzętem umożliwiającym ratownictwo drogowe oraz w razie zagrożenia pożarami i skażeniem chemicznym. Część jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych włączonych jest do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

OSP w gminach starają się o prawidłowe zabezpieczenie sprzętu i dobre przygotowanie ludzi. Dlatego biorą udział w zawodach organizowanych na terenie

gmin i poza gminami, by ćwiczyć pracę w zespole i utrzymywać sprawność strażaków.

Prowadzone są działania profilaktyczne. Komenda Powiatowa PSP w Rawie Mazowieckiej organizuje szkolenia i pogadanki dla młodzieży z zakresu postępowania w razie wystąpienia zagrożeń pożarowych, w tym bierze udział w krajowym konkursie dotyczącym pożarnictwa.

Miejsca mogące stanowić potencjalne zagrożenie dla mieszkańców to:

- stacje paliw płynnych i auto – gazu;
- drogi oraz sieć kolejowa po których prowadzony jest transport substancji niebezpiecznych.
- zagrożenia pożarowe i chemiczno-ekologiczne kumulują się też w obrębie rurociągu produktów naftowych.

Bezpieczeństwo ludności

O bezpieczeństwo mieszkańców dba Komenda Powiatowa Policji w Rawie Mazowieckiej i Komenda Powiatowa Policji w Skierniewicach. W powiatach działają Centra Reagowania Kryzysowego, które powołane są do zbierania informacji o zagrożeniach, ich przetwarzania i reagowania na występujące zagrożenia co pozwala na racjonalizację wykorzystania wszystkich podmiotów działających w sferze ładu, porządku i bezpieczeństwa oraz prowadzenia akcji ratunkowych.

Bezpośrednio o bezpieczeństwo w gminie Kowiesy dba Posterunek Policji w Kowiesach. Pozostałe gminy nadzorowane są przez Komendę Powiatową w Rawie Mazowieckiej, która podzieliła cały teren powiatu na sektory w celu zapewnienia bezpieczeństwa i monitoringu zagrożeń. Na terenie LGD największe zagrożenie w ruchu drogowym stwarza trasa szybkiego ruchu Warszawa – Katowice. To tutaj zdarza się najwięcej wypadków drogowych. Przyczyną jest najczęściej nadmierna prędkość pojazdów. Zatrzymywane są również osoby kierujące pojazdami w stanie nietrzeźwym (dla przykłady w Kowiesach zatrzymano w 2005 roku 28 osób w stanie nietrzeźwym). Wśród przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu występują głównie bójki i pobicia, rzadziej rozboje. Z przestępstw przeciwko mieniu występują włamania do

mieszkań, samochodów i innych obiektów, kradzieże mieszkań i pojazdów (dla przykładu - 37 takich przestępstw zanotowano w gminie Kowiesy).

Na terenach mniej zaludnionych zdarza się mniej przestępstw, dlatego mieszkańcy miejscowości oddalonych od Rawy Mazowieckiej i Białej Rawskiej znacznie rzadziej narażeni są na przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu i mieniu.

W celu ograniczenia przestępczości prowadzone są działania profilaktyczne w szkołach. Tematyka dotyczy zwalczania alkoholizmu wśród nieletnich, narkomanii i palenia papierosów, a także poruszania się po drogach.

c) Edukacja i wychowanie

Struktura wykształcenia na terenie LGD jest szczególnie niekorzystna. Znacznie odbiega od wskaźników wojewódzkich. Bardzo mało mieszka tu osób z wyższym wykształceniem. Jest ich zaledwie 3,5%, a to nawet mniej od średniej dla powiatu skierniewickiego gdzie jest 3,9% osób z wyższym wykształceniem i od średniej wojewódzkiej, która jest ponad dwa i pół raza większa i wynosi 9,6%. Przeważają mieszkańcy z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia, którzy stanowią prawie połowę mieszkańców omawianego obszaru. Jest to również wskaźnik wyższy od wojewódzkiego, który wynosi dla województwa 32,3%. Najgorzej wygląda sytuacja w gminie Cielądz (2,8% osób w wyższym wykształceniem) i w Regnowie (2,9% osób z wyższym wykształceniem). Również Regnów plasuje się na pierwszym miejscu pod względem osób z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia (54,%).

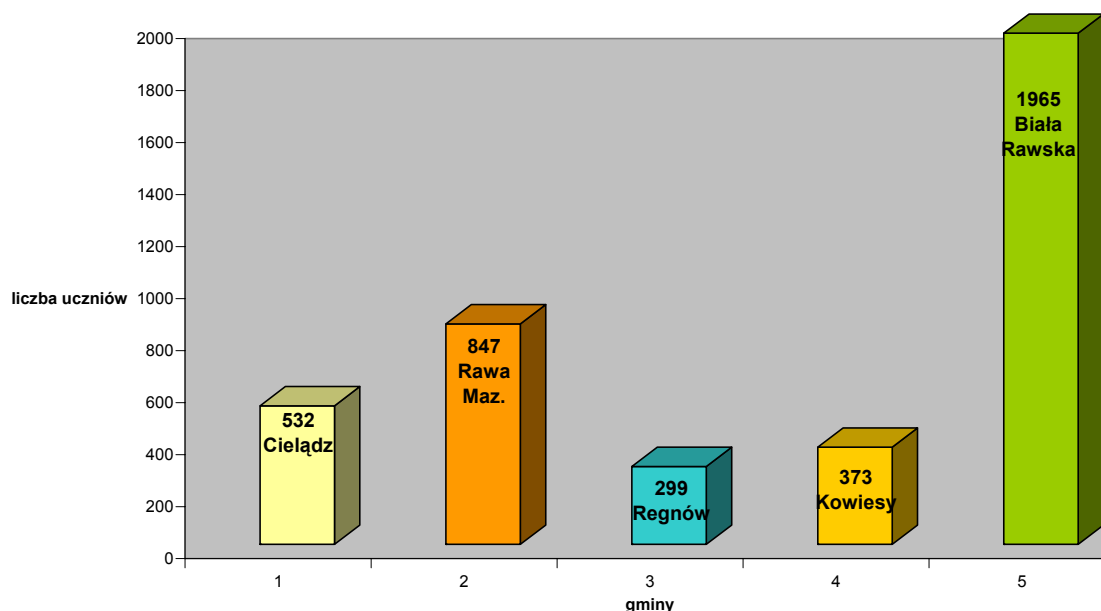
Tabela 23: Wykształcenie mieszkańców terenu LGD na tle województw łódzkiego

Obszar	Wykształcenie w %			
	wyższe	policealne średnie	i zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone i nie ukończone
Teren LGD	3,5	20,9	25,9	49,7
Biała Rawska	3,7	21,8	24,5	50,0
Cielądz	2,8	18,6	26,6	52,0
Kowiesy	4,5	24,7	23,9	46,9
Rawa Maz.	3,3	20,7	27,8	50,0
Regnów	2,9	15,1	27,7	54,3
Województwo łódzkie	9,2	37,5	21,0	32,3

Dane, GUS Spis Powszechny 2002

Liczba uczniów na terenie Stowarzyszenia Kraina Rawki

Na terenie LGD działa 18 szkół podstawowych, z czego najwięcej w Rawie Mazowieckiej (7) oraz w Białej Rawskiej (6), 5 gimnazjów (jedno w każdej z gmin) oraz jedna szkoła ponadpodstawowa w Białej Rawskiej – Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych. Szkoły i przedszkola – oprócz roli placówek oświatowych - pełnią także funkcję ośrodków kulturotwórczych i integracyjnych dla mieszkańców. Przedszkola są w Rawie Mazowieckiej i w Białej Rawskiej. Na poziomie ponad podstawowym kształcenie odbywa się w gimnazjach i w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Białej Rawskiej. Kształceniem zajmuje się fachowa kadra nauczycieli, których w roku szkolnym 2005/2006 było na terenie pięciu gmin 438 osób. Dalsze kształcenie możliwe jest w Liceum Ogólnokształcącym w Rawie Mazowieckiej i w Białej Rawskiej oraz w Zespołach Szkół Ponadgimnazjalnych w Rawie Mazowieckiej i w Białej Rawskiej. Po ukończeniu gimnazjum dalsza nauka jest możliwa poza terenem pięciu gmin w najbliższych większych miejscowościach takich jak: Łódź, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki, Żyrardów. Szkoły wyższe najbliższe są w Łowiczu, Skierniewicach, Łodzi i w Warszawie. Warunki socjalne placówek są dobre, podobnie jak wyposażenie, w tym także w sprzęt komputerowy niezbędny do realizacji programów nauczania w zakresie informatyki. Oprócz szkoły podstawowej

w Kaleniu we wszystkich szkołach są pracownice komputerowe. Gminy zadbały o edukację dzieci w zakresie wiedzy informatycznej jednak widoczne są braki w dbaniu o sprawność fizyczną. Nie we wszystkich szkołach są sale gimnastyczne. Najgorzej przedstawia się sytuacja w Rawie Mazowieckiej. Szkoły te nie mają warunków do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego zimą i w dniach niepogody. Jest to bardzo ważne wobec liczby godzin nauczania wychowania fizycznego oraz potrzeby organizowania zajęć pozalekcyjnych i sportowych. Braki dotyczą mniejszych szkół. Planowanie inwestycji w tych szkołach wymaga jednak uwzględnienia ujemnego przyrostu naturalnego. Zmniejszanie się ilości dzieci w kolejnych latach zmusi gminy do racjonalnego określenia potrzeb w zakresie rozwoju sportu i wykorzystania bazy.

We wszystkich szkołach są biblioteki, a liczba woluminów waha się w granicach 3000 – 5000 egz. Najwięcej książek na jednego ucznia przypada w Cielądzu, a najmniej w Rawie Mazowieckiej. Generalnie należy jednak ocenić liczbę woluminów jako skromną i z pewnością nie zaspokaja to potrzeb dzieci i młodzieży. Uzupełnieniem mogą być biblioteki gminne działające we wszystkich pięciu gminach.

Do szkoły dzieci dowożone są bądź własnymi gimbusami jak to się dzieje w Cielądzu czy Rawie Mazowieckiej lub szkoły korzystają z usług przewoźnika tak jak to jest w Białej Rawskiej. Kowiesach i Regnowie. Część uczniów korzystała z dojazdów finansowanych z budżetu gmin.

d) Sport i rekreacja

Na terenie LGD Kraina Rawki działa kilkanaście klubów sportowych. Głównie zajmujących się piłką nożną. Są to:

Klub Sportowy LZS **Muskador** w Woli Pękoszewskiej,

Klub Sportowy LZS w Paplinie

Klub Sportowy „LZS **Sokół** w Regnowie

3 Kluby Sportowe w gminie w gminie Rawa Mazowiecka

2 Uczniowskie Kluby Sportowe w gminie Rawa Mazowiecka

Klub Sportowy LZS **Orlęta** w Cielądzu

Miejsko-Gminny Klub Sportowy **Białka** w Białej Rawskiej

Ludowy Klub Sportowy **Wulkan** w Wólka Lesiewska

Uczniowski Klub Sportowy **Szcypiorniak** przy Gimnazjum w Białej Rawskiej

Klub Sportowy **Viktoria** w Chrząszczewie w Babsku

Ludowy Klub Sportowy **Biała Rawska** w Białej Rawskiej

Ludowy Klub Sportowy **Iskra-Dobropasz** w Babsku

Ludowy Klub Sportowy **Wola** w Woli Chojnacie

Klub Sportowy **Lesiew** w Lesiewie

W gminach organizowanych jest szereg rozgrywek w różnych dyscyplinach sportowych. Najbardziej popularna jest piłka nożna, ale odbywają się też turnieje piłki siatkowej, tenisa stołowego i zawody lekkoatletyczne. Młodzież ćwiczy w salach gimnastycznych, ale również przy sprzyjającej pogodzie na boiskach przyszkolnych. Rozgrywki organizowane są często przy okazji innych wydarzeń, czy świąt w gminie jak np. dożynki, czy święta kościelne.

Zawody sportowe są przygotowywane też przez lokalne ochotnicze straże pożarne. Uczestniczą w nich dorośli, dla których jest to nie tylko trening sprawności, ale również przygotowanie do wspólnych działań w zespole w razie zagrożenia.

Popularne stają się rajdy rowerowe. Już po raz szósty w 2005 roku zorganizowano rajd w Rawie Mazowieckiej pod patronatem propagatorki jazdy na rowerze posłanki Elżbiety Radziszewskiej.

W gminie jest duży potencjał do rozwoju turystyki weekendowej i rekreacji. Na obszarze pięciu gmin jest wiele mało uczęszczanych dróg, na których można wyznaczyć ścieżki rowerowe. Do zwiedzania może zachęcać wiele miejsc o znaczeniu przyrodniczo historycznym opisanych we wcześniejszych rozdziałach.

e) Kultura

Na ziemi rawskiej wykształcił się odrębny styl nazwany przez etnografów subregionem rawskim. Charakteryzuje go odrębna kultura wyróżniająca się zdobnictwem, strojami, kolorystyką i budownictwem (już w zaniku). W niektórych wsiach spotkać można stare pojedyncze domy drewniane i zabudowania gospodarcze z okresu międzywojennego. Znane są kraszanki rawskie. Obchodzi się wiele świąt i kultywuje zwyczaje świadczące o odrębności tego terenu. W domach kultury i w czasie zajęć pozaszkolnych podtrzymywana jest tradycja ludowa zdobnictwa i rękodzieła. W istniejących zespołach tańczy się ludowe tańce i śpiewa regionalne pieśni.

We wszystkich gminach działają biblioteki gminne. Nie służą tylko jako wypożyczalnie książek, ale również skupiają życie kulturalne w gminie. W bibliotekach organizuje się wystawy i spotkania okolicznościowe, imprezy związane z państwowymi świętami, zaprasza ciekawych ludzi. Są ważne szczególnie tam gdzie nie ma domów kultury: w Kowiesach, Regnowie i Cielądzu. Co prawda w gminie Rawa Mazowiecka też nie ma domu kultury, ale lukę tę wypełnia miasto Rawa Mazowiecka, w którym prowadzona jest szeroka działalność kulturalna. Dom Kultury w Rawie Maz. Jest obecnie w remoncie.

W Białej Rawskiej działa Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury, który organizuje corocznie szereg imprez, konkursów i pokazów oraz wystawy. Dla młodzieży prowadzone są zajęcia plastyczne, sportowe, związane z kulturą ludową, a także zajęcia teatralne, wystawy prac dzieci i miejscowych artystów.

Na uwagę zasługują imprezy cykliczne, w których uczestniczą mieszkańcy nie tylko jednej gminy. Są to dożynki gminne i powiatowe, Festyn Bialski w Białej Rawskiej, procesja na Boże Ciało w Szczukach, topienie Marzanny w Białce, Biesiada Boguszycka, doroczny Przegląd Twórczości Ludowej Zespołów. Nadal organizowane są pierzawki na wsiach i obchodzone ostatki. W Kowiesach organizowany jest festyn Jabłuszko jesienią i Polska Wigilia w grudniu.

Niewykorzystanym atutem turystycznym gminy jest kolejka wąskotorowa biegnąca od Rogowa przez Rawę Mazowiecką do Białej Rawskiej. Funkcjonuje w okresie lata i jest wykorzystywana tylko do celów turystycznych. Brak jest infrastruktury turystycznej wokół kolejki i zbyt mała jest jej promocja.

Na terenie gmin działają różne zespoły ludowe. Na uwagę zasługuje szkolny zespół teatralny w Sierzchowach przedstawiający obrzędy ludowe oraz orkiestra dęta w Białej Rawskiej, która występuje na gminnych uroczystościach, w czasie świąt, i procesji kościelnych. Ma bardzo bogaty repertuar i skupia wiele uzdolnionej muzycznie młodzieży. Druga orkiestra dęta funkcjonuje w Cielądzu. Działa przy Ochotniczej Straży Pożarnej. Przedstawienia teatralne organizuje koło teatralne w Białej Rawskiej oraz gminny kabaret Banialuki z Kowies. W Babsku organizowane są co roku „Spotkania z muzyką Chopina”, które ściągają wielu znanych muzyków i miłośników muzyki chopinowskiej z całego kraju.

W gminach aktywne jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych i wspierające je Koła Gospodyń Wiejskich są tradycyjnie centrami życia społecznego wsi poprzez organizowanie imprez kulturalnych, spotkań, szkoleń, pokazów, występów i zabaw. Często OSP posiadają własne sale, które wykorzystywane są na imprezy wiejskie, wesela i uroczystości gminne.

f) Organizacje pozarządowe działające na obszarze objętym ZSROW

Na całym terenie jest ogromna różnorodność organizacji pozarządowych. Odgrywają one dużą rolę w życiu kulturalnym swoich gmin. Są inicjatorem wielu projektów, spotkań i imprez, dbają o zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi, integracji środowiska lokalnego. Pod względem aktywności i powszechności wybijają się ochotnicze straże pożarne. W każdej gminie jest od kilku do kilkunastu jednostek. Musimy tu powtórzyć, że oprócz działań związanych z ochroną przeciwpożarową i ratownictwem w razie zagrożeń ogniskują wokół siebie życie kulturalne wsi. OSP działają często z Kołami Gospodyń Wiejskich. Razem przygotowują spotkania i imprezy, organizują pokazy kulinarne, zajęcia i zawody dla dzieci i młodzieży. Na uwagę zasługują też kluby sportowe obecne w każdej gminie. Biorą udział w rozgrywkach na terenie gmin, ale również w zawodach i turniejach międzygminnych i powiatowych, W każdej z gmin są też koła łowieckie, takie jak Hubertus w Białej Rawskiej czy Łoś w Kowiesach. Oprócz organizacji polowań dbają o zwierzynę, jej dokarmianie i planowane odstrzały.

Z innych organizacji pozarządowych możemy wymienić:

Związek Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych

Związek Żołnierzy AK

Związek Emerytów i Rencistów

Związek Sadowników RP oddział Gminny w Białej Rawskiej

Miejsko Gminne Koło Pszczelarzy

Koła Wędkarskie PZW

Klub Abstynencki „Przedwiośnie”

Wiele osób uczestniczących w budowaniu Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich była zaangażowana w działalność społeczną w organizacjach pozarządowych na terenie swoich gmin. Doświadczenia tam nabyte ułatwiły im wzajemne kontakty i pozwoliły na dosyć szybkie budowanie partnerstwa.

II.2.2.2. Infrastruktura techniczna

a) Sieć komunikacyjna

Drogi

Przez teren LGD przechodzi kolej, ale nie ma przystanków kolejowych, Jest za to dogodne połączenie drogowe trasą szybkiego ruchu Warszawa – Katowice. Są też dogodne warunki do budowy lotniska. Ciągłe rozważana jest koncepcję założenia lotniska w Babsku, decyzje w tej sprawie powinny być w najbliższym czasie podjęte. Istnieją dogodne warunki do powstania takiej inwestycji na wydzielonym od dawna terenie.

Na terenie pięciu gmin znajdują się wszystkie kategorie dróg, od krajowych po drogi gminne. Sieć dróg jest dosyć dobra, niestety nie pokrywa się to z jakością. Zwłaszcza po ostatniej zimie jest dużo ubytków w asfalcie, który będzie wymagał renowacji w okresie wiosennym. Najbardziej wzmożony jest ruch na drogach krajowych i wojewódzkich. Tam też wzdłuż pasów drogowych występuje największe zanieczyszczenie. Są to też odcinki o największym zagrożeniu bezpieczeństwa. Ilość dróg poszczególnych kategorii obrazuje poniższa tabela

Tabela 24: Drogi według kategorii w gminach

Gmina	Kategoria drogi (w km)			
	Krajowe	Wojewódzkie	Powiatowe	Gminne
Biała Rawska	16,8	-	92	111,8
Cielądz	-	7,8	43,7	39
Kowiesy	12		30,8	28,4
Rawa Mazowiecka	13,3	18,2	65,5	40,8
Regnów	-	-	30,7	11,3
Razem	42,1	26,0	262,7	231,3

Dane z gmin 2005

Nie we wszystkich gminach są drogi wojewódzkie. Nie ma ich w Białej Rawskiej i Regnowie. Gmina Regnów leży na uboczu, Nie ma tu też dróg wojewódzkich. Z

tego też powodu teren ten może być atrakcyjny do rozwijania produkcji warzywniczej i sadowniczej metodami integrowanymi oraz do zakładania gospodarstw ekologicznych. Spośród pięciu gmin, najwięcej dróg ma Biała Rawska, a zaraz po niej plasuje się Rawa Mazowiecka. Drogi są głównym środkiem komunikacyjnym, stąd też nic dziwnego, że priorytetowe inwestycje w gminie dotyczą budowania i modernizacji dróg. W ramach prowadzonych inwestycji poszerzane są odcinki dróg, wymiana i utwardzanie nawierzchni, poszerzanie pasa drogowego, znakowanie pionowe i poziome dróg, oświetlenie i remonty przystanków.

Co roku potrzebne są remonty tras, zwłaszcza że stan wielu nawierzchni zagraża bezpieczeństwu użytkowników.

Drogi krajowe

Przez powiat rawski przebiega droga krajowa nr 8 Warszawa-Wrocław, która z uwagi na swoje dwie jezdnie ułatwia dojazd zarówno w kierunku stolicy kraju, jak i Śląska. Będzie to w przyszłości również łącznik z siecią projektowanych autostrad województwa łódzkiego i mazowieckiego. Droga ta, na odcinku naszego powiatu (18,07 km x 2), stanie się drogą ekspresową S-8 Warszawa - Piotrków Trybunalski i w okresie do 2015 r. ma być modernizowana i dostosowywana do parametrów tej drogi.

Drogi wojewódzkie

Ponadto powiat rawski ma dobre połączenie z Łodzią dzięki drodze krajowej nr 72 Łódź-Rawa Mazowiecka oraz Skierniewicami i Nowym Miastem - dzięki drodze wojewódzkiej

nr 707 Skierniewice - Nowe Miasto. Ponadto przez teren LGD przechodzą drogi wojewódzkie łączące z Grójcem i Opocznom - droga nr 725 Rawa Mazowiecka - Grójec oraz nr 726 Rawa Mazowiecka - Opoczno.

Kolej

Mimo, że przez teren LGD przechodzi linia kolejowa, nie ma żadnego przystanku. Gmina Biała Rawska czyniła starania o utworzeniu przystanku w swojej gminie, jak na razie bez rezultatu.

Przez gminy przechodzi kolejka wąskotorowa. Wybudowana przez Niemców służyła do przewożenia surowców i wykorzystywana była jako ważny na terenie szlak komunikacyjny. Obecnie wykorzystywana jest jedynie w celach turystycznych. Łączy sąsiednią grupę LGD Stowarzyszenie Mroga i LGD Gniazdo Skierniewice i może w przyszłości stać się dużą atrakcją turystyczną.

b) Zaopatrzenie w energię, energetyka

Wszystkie gminy są zelektryfikowane w 100%. Obszar gminy przecinają linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia. Brak jest danych o stanie technicznym i możliwościach linii przesyłowych. Wiadomo jednak, że z uwagi na nowo powstające przedsiębiorstwa i rozwój przedsiębiorczości zapotrzebowanie na energię elektryczną będzie rosło.

Zaopatrzenie w gaz i energię ciepłą

Przez teren LGD przechodzi linia przesyłowa gazu Śląsk – Warszawa. Odejście jest w gminie Rawa Mazowiecka i Biała Rawska. Zasilanie w gaz obejmuje głównie mieszkańców miasta Rawa Mazowiecka. W gminie Rawa Mazowiecka gaz z rurociągu ma 36 odbiorców w Konopnicy. W gminie Biała Rawska – 30 odbiorców gospodarstw rolnych. Gospodarstwa te są zasilane z gazociągu w gminie Błędów. Pozostali mieszkańcy zaopatrują się w gaz z butli. Sporadycznie zdarzają się gospodarstwa gdzie zainstalowano duże zbiorniki do ogrzewania budynku gazem. Zaopatrzenie w gaz jest niewystarczające i nie spełnia oczekiwań mieszkańców z terenu LGD.

Gminy nie posiadają jednolitego systemu ciepłego. Od kilku lat wymieniane były piece węglowe na olejowe, głównie w budynkach publicznych. Obecnie staje się to mniej opłacalne. W większości ogrzewanie oparte jest na indywidualnych paleniskach z użyciem głównie węgla. Sporadycznie występują piece gazowe i olejowe. Z uwagi na duże problemy w Europie z zaopatrzeniem w gaz i olej rosną ceny tych surowców. Dlatego nie należy w najbliższym czasie spodziewać się wymiany pieców węglowych na olejowe czy gazowe, a jedynie na bardziej nowoczesne i oszczędne również piece węglowe.

c) Gospodarka wodno – ściekowa

Sieć wodociągowa

W pięciu gminach jest bardzo zróżnicowany stopień zwodociągowania. Najlepsza sytuacja jest w gminach Rawa Mazowiecka i Biała Rawska.

Tabela 25: Zaopatrzenie w wodę w gminach

Gmina	Długość sieci wodociągowej w km	Liczba przyłączy	Liczba użytkowników
Biała Rawska	107,8	1239	5615
Cielądz	98,4	980	2963
Kowiesy	50,5	468	643
Rawa Mazowiecka	169,2	2299	6331
Regnów	54,7	404	1017
Razem	480,6	5390	16569

Dane GUS, 2004

Najniższy stopień zwodociągowania – około 55% jest w gminie Kowiesy oraz w Regnowie -86%.

W 2005 roku wg danych z gmin było na terenie LGD 493,1 km sieci wodociągowej.

Najdłuższa sieć była w gminach: w Białej Rawskiej i w Rawie Mazowieckiej

Ujęcia wody w gminach zlokalizowane są w następujących miejscowościach:

W gminie Biała Rawska:

SUW Biała Rawska,

SUW Babusk,

SUW Teodozjów,

SUW Galinki

W gminie Cielądz: ujęcie wody w Cielądzu, w Sierzchowach i w Kuczyźnie

W gminie Kowiesy:

SUW Stary Wylezin

SUW Michałowice

W gminie Rawa Mazowiecka: w Boguszykach, w Hucie Wałowskiej, w Kurzeszynie, w Pukaninie, w Wałowicach, w Wilkowicach i w Zagórz

W gminie Regnów: SUW w Regnowie

Z uwagi na bezpieczeństwo zdrowia mieszkańców, gminy powinny dążyć do pełnego zwodociągowania. Pogłębiające się z każdym rokiem zanieczyszczenie środowiska, niebezpieczeństwo skażenia wody w studniach przydomowych, obniżający się

poziom wód gruntowych to jedne z głównych powodów, dla których wszyscy mieszkańcy gmin powinni korzystać ze zbiorowych ujęć wody.

Z każdym rokiem zwiększa się liczba przyłączy. Stopień zwodociągowania można uznać za zadowalający, w przeciwieństwie do systemu odprowadzania ścieków, którego w gminach w większości brak.

Kanalizacja

Brak jest kanalizacji w gminach Kowiesy i Regnów, a w pozostałych są bardzo krótkie odcinki – w Cielądzu 4 km, w Rawie Mazowieckiej 11,7 km, a w Białej Rawskiej 16,7 km. W Białej Rawskiej jest jedna oczyszczalnia ścieków obsługiwana przez Zakład Gospodarki Komunalnej, a w gminie Rawa Mazowiecka w Kurzeszynie oraz w ZZD Rossocha. W większości gospodarstw są szamba, niestety część z nich nie spełnia wymogów ochrony środowiska. Oznacza to, że stan wielu zbiorników na nieczystości bytowe jest niezadowalający, często są to otwarte szamba, co powoduje zanieczyszczenia gruntu i wód podziemnych.

Rozwiązaniem byłyby oczyszczalnie i kanalizacja w zwartej zabudowie i przydomowe, ekologiczne oczyszczalnie na terenie rozproszonym. Zadania takie przyjęły gminy w swoich planach ochrony środowiska i zagospodarowania odpadów. Nie ma również rozwiązań jeśli chodzi o wody opadowe. Obecnie odprowadzanie wód opadowych z terenów o zwartej zabudowie i wzdłuż dróg odbywa się jedynie rowami powierzchniowymi, bez podczyszczenia.

d) Zagospodarowanie odpadów

Każda z gmin objęta strategią ZSROW ma własny Plan Zagospodarowania Odpadów. W planach przewidziano system ograniczania zanieczyszczeń w gminach, segregację odpadów oraz szerokie programy edukacyjne.

Jednym z czynników mających wpływ na skażenie gleby są odpady komunalne. Część mieszkańców, głównie z miast ma podpisane stałe umowy na odbiór śmieci. Na terenach wiejskich sytuacja przedstawia się gorzej. W niektórych gospodarstwach jest zwyczaj spalania śmieci, zakopywania ich lub wyrzucania na obszar nieużytków lub lasów. W wyniku tego powstają tzw. „dzikie wysypiska śmieci”, które są poważnym problemem w gminach dla ochrony środowiska i czystości.

Obecny system gospodarki odpadami komunalnymi nie spełnia wymogów Krajowego Planu Gospodarki Odpadami:

- zapobiegania i minimalizacji wytwarzania odpadów,
- recyklingu,
- bezpiecznych składowisk.

e) Telekomunikacja

Stopień telefonizacji na obszarze LGD jest zadowalający. W każdej z gmin działają centrale telefoniczne. Dużo mieszkańców korzysta z bezprzewodowej sieci komórkowej. Dlatego należy uznać że zapotrzebowanie na usługi telekomunikacyjne jest w pełni zaspokojone.

II.3. Uzasadnienie spójności obszaru ZSROW

Obszar objęty Zintegrowaną Strategią Rozwoju Obszarów Wiejskich jest spójny pod względem przyrodniczym, historycznym, kulturowym i ekonomicznym.

Leży na terenie Wzniesień Łódzkich i Wysoczyzny Rawskiej. Charakteryzują go liczne wyniesienia i pofałdowania terenu. Na wypiętrzenia miało wpływ zatrzymanie się lodowca. Obszar działania LGD zagospodarowany jest rolniczo, nie ma tu dużego i uciążliwego przemysłu. Również nie ma dużych powierzchni lasów. Lesistość wynosi 13,7% i jest znacznie niższa od średniej wojewódzkiej (20,6%). Jedyne zwarte kompleksy stanowią Bolimowski Park Krajobrazowy, którego fragment leży w północnej części terenu LGD. Większość obszarów zalesionych jest pod nadzorem Nadleśnictwa Skierniewice, część (gmina Kowiesy) pod nadzorem Nadleśnictwa Grójec. Charakterystyczne są nieduże powierzchnie lasów poprzecinane polami i łąkami. Lasy mają dość jednorodną strukturę. Porośnięte są w większości sosną. Wspólny dla obszaru jest układ hydrograficzny. Stanowi go rzeka Rawka wraz z dopływami. Rzeka należy do najczystszych w Polsce. Na całym obszarze występują stawy i oczka wodne, niektóre ze stawów są zarybione. Kolejną charakterystyczną cechą jest słabe zaludnienie terenu. Gęstość zaludnienia wynosi 49 osób/km², co jest bardzo niskim wskaźnikiem w porównaniu do średniej wojewódzkiej kształtującej się na poziomie 142 osoby/ km². Ludność łączy wspólna historia, tradycja i kultura. Głównymi ośrodkami handlu były już od XIV wieku Rawa Mazowiecka i Biała Rawska. Przechodziły tędy szlaki handlowe z północy na południe i dzięki temu na przełomie XIV i XV wieku nastąpił na tych terenach szybki rozwój gospodarczy.

Kolejne wojny i powstania nie ominęły obecnego obszaru LGD. Przyczyniały się do zniszczeń i ubożenia ludności. Pamiątką tamtych czasów są groby i mogiły poległych powstańców, żołnierzy i mieszkańców. Ukształtowana przez wieki wspólna kultura nazywana jest rawską. Charakteryzuje się odrębnością w strojach, dekoracjach i zdobnictwie, muzyce i śpiewie. Używane dawniej sprzęty, narzędzia i przedmioty codziennego użytku można oglądać w Muzeum Ziemi Rawskiej. Gromadzone są tam różne pamiątki i eksponaty pokazujące specyfikę życia mieszkańców tych terenów. Na uwagę zasługują barwne stroje ludowe, bogato haftowane z charakterystycznymi spódnicami pasiakami o kolorystyce wyróżniającej je wśród strojów z sąsiednich terenów (np. łowickiego). Sprawdzają się imprezy organizowane w gminach przyciągające wielu turystów takie jak: Rajd rowerowy w Rawie Mazowieckiej, Jabłuszko w Kowiesach czy Festyn Biały w Białej Rawskiej. Z uwagi na zasoby przyrodnicze i kulturowe teren LGD może być atrakcyjny turystycznie. Ma dogodne położenie pomiędzy dużymi aglomeracjami Łodzią i Warszawą i świetnie nadaje się do krótkiego weekendowego wypoczynku. Dlatego jednym z wybranych celów strategicznych został rozwój turystyki weekendowej i rekreacji.

Inną cechą wyróżniającą ten teren jest rozwijające się rolnictwo, a szczególnie ogrodnictwo. Duże powierzchnie gruntów ornych zajmują sady, uprawy porzeczek, kapusty, pomidorów i ogórków. Jednak rolnicy nie są zorganizowani. Działają na całym obszarze LGD tylko jedna grupa producencka. Brakuje też przetwórstwa. Inną słabością rolnictwa jest duże rozdrobnienie gospodarstw i spadająca opłacalność produkcji. Wynikiem tego jest konieczność poszukiwania dodatkowych źródeł dochodu, często poza rolnictwem. Stąd wybór kolejnego celu strategicznego – rozwój przedsiębiorczości. Działania będą zmierzały do wspierania tych osób, które będą chciały zakładać lub rozwijać działalność gospodarczą, a także do pomocy rolnikom w organizowaniu się i promowaniu produkcji rolniczej.

Aby mogła rozwijać się przedsiębiorczość i turystyka, aby powstawały nowe miejsca pracy mieszkańcy muszą podjąć wysiłki w kierunku zwiększenia aktywności i uwierzyć, że możliwe są przemiany z ich udziałem, które przyczynią się do poprawy jakości życia. Dlatego wybrano cel strategiczny – rozwój społeczny mieszkańców, by wesprzeć tworzące się inicjatywy społeczne, rozwój kulturalny i oświatowy, zakładania organizacji pozarządowych.

Mieszkańcy pięciu gmin bardzo aktywnie włączyli się w tworzenie Stowarzyszenia i budowanie ZSROW. Brali udział we wszystkich warsztatach i spotkaniach wnosząc swoją wiedzę i doświadczenie. Dlatego można liczyć na zaangażowanie ich w kolejnych działaniach i realizację przyjętych w strategii zadań.

III. Aktualnie wdrażane inicjatywy/projekty na obszarze ZSROW

Projekty związane z inwestycjami mającymi poprawić stan ochrony środowiska w gminie, oraz podnieść standard życia mieszkańców gminy Biała Rawska:

1) Rozbudowa i modernizacja Gminnej Oczyszczalni Ścieków- finansowana przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

2) Budowa wodociągów: - .

- Szwejki, Słupce, Bronisławów,

- Julianów Lesiewski realizowane dzięki funduszom Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Rozbudowa budynku biblioteki z przeznaczeniem na świetlicę środowiskową w Regnowie – w ramach „Odnowy Wsi oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego”

W Rawie Mazowieckiej dwa projekty w Kaleniu i Wołuczy - program Odnowy Wsi oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego”

IV. Analiza SWOT obszaru objętego ZSRROW

Ocenę potencjału wewnętrznego dokonano metodą analizy SWOT. Analiza została przeprowadzona na warsztatach z przedstawicielami wszystkich gmin i pozwoliła na określenie zasobów i możliwości rozwoju. Pomogła też w zidentyfikowaniu słabych stron determinujących rozwój i ocenę zagrożeń, które mogą w przyszłości mieć wpływ na realizację założonych celów. Zidentyfikowano czynniki wewnętrzne i zewnętrzne mające wpływ na gminy i jej mieszkańców. Wzięto również pod uwagę uwarunkowania charakterystyczne dla obszaru działania Stowarzyszenia oraz potencjał obszaru odnośnie kapitału finansowego, ludzkiego i informacyjnego. Na kształt analizy miała też wpływ ankieta przeprowadzona wśród mieszkańców na terenie pięciu gmin. Pozwoliła ona na konsultacje wśród większej grupy społeczeństwa i uzyskanie informacji na temat głównych problemów, barier na jakie napotykają, a także ich oczekiwań dotyczących rozwoju gmin w których mieszkają.

Komponenty wewnętrzne S –MOCNE STRONY oraz W –SŁABE STRONY zostały przeanalizowane w czterech grupach tematycznych, które uznano za najbardziej reprezentatywne dla ogólnego kierunku, w jakim LGD zamierza kierować swoją działalność i planowanie strategiczne. Są to:

1. Rolnictwo i gospodarstwo rolne;
2. Środowisko naturalne i ekologia;
3. Zasoby ludzkie i społeczne;
4. Przedsiębiorczość i aktywność;

Komponenty zewnętrzne O –SZANSE oraz T- ZAGROŻENIA przeanalizowano dla całego obszaru i wszystkich tematów łącznie uznając, że ze względu na ograniczenie terytorialne oraz brak silnie zarysowanych (skrajnych) problemów nie było zasadne opracowywanie szczegółowo tych komponentów odrębnie dla każdego tematu.

S Mocne strony

Rolnictwo i gospodarstwo rolne

- Praktykowane tradycyjne metody produkcji rolniczej dające tzw. produkt ekologiczny;
- Intensywne, skoncentrowane, wyspecjalizowane techniki produkcji sadowniczej i warzywniczej;
- Nowoczesne i specjalistyczne gospodarstwa produkcji rolniczej głównie trzody chlewnej i drobiu;
- Duże zasoby kompetentnej siły roboczej;
- Korzystne warunki klimatyczne i glebowe;
- Możliwość produkcji biopaliw – czynne lub możliwe jeszcze do odtworzenia gorzelnie (4) oraz zaplecze surowcowe;
- Doświadczenie w korzystaniu z funduszy strukturalnych UE dla sektora rolnego i otwartość rolników na innowacje;
- Prywatne zasoby leśne i możliwe wykorzystanie gruntów ornych na cele zalesieniowe;
- Gospodarstwa rolne o potencjale umożliwiającym prowadzenie usług agroturystycznych;
- Tradycja dziedziczenia rodzinnych gospodarstw rolnych;
- Bliskość rynków zbytu (Łódź, Warszawa) na produkty rolnicze;
- Relatywnie młoda ludność wiejska;

Środowisko naturalne i ekologia

- Zasoby leśne;
- Brak uciążliwego przemysłu;
- Rzeka Rawka i jej dorzecze – rezerwat RAWKA;
- Bolimowski Park Krajobrazowy; Rezerwat Babsk
- Obecność zwierząt chronionych - bobry i ich siedliska;
- Mała degradacja gleb na skutek niskiego zużycia nawozów i chemii rolniczej;
- Pomniki i zjawiska naturalne (np. aleje, pomniki przyrody – największy głaz narzutowy na Mazowszu w Kowiesach);
- Małe proekologiczne gospodarstwa rolne;

- Aktywni młodzi ekolodzy;
- aleje i parki przydomowe;
- Kilka oczyszczalni ścieków (Kurzeszyn, Żydomice, Cielądz);
- Przebieg nitki gazowej do wykorzystania w ogrzewaniu;
- Dużo łąk i użytków zielonych w strukturze gruntów;
- Sporo informatorów i opracowań o lokalnych obszarach chronionych;
- Opracowane (do wdrożenia) projekty przydomowych oczyszczalni ścieków;
- Możliwość wykorzystania dostępnych źródeł energii odnawialnej (zasoby wymagają dokładnego przebadania);
- Przygotowane programy ochrony środowiska i gospodarki odpadami;

Zasoby ludzkie i społeczne

- Dobra infrastruktura oświatowa podstawowa oraz w miarę duży dostęp do internetu, sprzętu sportowego ;
- Silne organizacje OSP (z zapleczem materialnym – budynki), KGW, sportowe;
- Pewna ilość jednostek aktywnych i znanych – mistrz świata Pudzianowski, pracownie twórcze;
- Cykliczne lokalne imprezy kulturalne;
- Sporo bibliotek w gminach i MGOK;
- 760 lat Białej Rawskiej,
- lokalne zabytki – dworki, pałace, kościoły, cmentarze, kapliczki, aleje, kopce pamiątkowe;
- Ciekawa historia z wydarzeniami z przeszłości, które mogą być podstawą do opracowania oferty turystycznej
- Zespoły muzyczne i taneczne (kilka) zespoły młodzieżowe;
- Wszechstronne umiejętności życiowe mieszkańców;
- Podtrzymywanie kilku zanikających umiejętności (kowlstwo, pszczelarstwo, hafciarstwo, piekarnictwo etc.);
- Młodzi wykształceni ludzie otwarci na zmiany

Przedsiębiorczość i aktywność

- Silne rynkowo gospodarstwa sadownicze;
- Zorganizowany skup owoców
- Duży potencjał do rozwoju agroturystyki;
- Lokalne imprezy promocyjne np. Jabłuszko, Festyn Bialski, dożynki, Pierzawka, przeglądy twórczości ludowej, Spotkania z muzyką Chopina;
- Zakłady Przemysłu Mięsnego w Rawie Mazowieckiej;
- Istniejące usługi tzw. zanikające; malarstwo artystyczne, kowalstwo,
- Działająca sezonowo kolej wąskotorowa;
- Położenie przy drodze ekspresowej Warszawa – Katowice oraz wojewódzkiej do Łodzi;
- Dobra sieć dróg;
- Dobra sieć telekomunikacyjna;
- Wyznaczony teren pod lotnisko regionalne;
- Dobre doradztwo rolnicze zapewniające usługi w zakresie pozarolniczym;
- Silne organizacje OSP, Koła, LZS i UKS oraz Koła Gospodyń Wiejskich

W Słabe strony

Rolnictwo i gospodarstwo rolne

- Brak kapitału na rozwój;
- Rozdrobnienie gospodarstw rolnych;
- Mała opłacalność produkcji;
- Brak samo-organizacji rolników (głównie w zakresie marketingowym) i mentalne opory;
- Słaba infrastruktura techniczna i społeczna;
- Słabe gleby (głównie Rawa, Cielądz);
- Brak lokalnych przetwórców surowca;
- Słabe przygotowanie wielu rolników do korzystania z funduszy UE;
- Brak dobrej jakości usług dla rolnictwa;

Środowisko naturalne i ekologia

- Brudne, zaśmiecone lasy i rowy, dzikie wysypiska śmieci, spalanie śmieci w domowych kotłowniach;
- Niska świadomość ekologiczna mieszkańców;
- Braki kanalizacji i przydomowych oczyszczalni;
- Odprowadzanie dużej ilości ścieków do naturalnych cieków wodnych;
- Problemy z migracją zwierząt w sąsiedztwie drogi szybkiego ruchu;
- Ograniczone środki na realizację programów ekologicznych;
- Brak wykorzystania zaplecza naturalnego w uporządkowany i efektywny ekonomicznie sposób np. poprzez zorganizowaną turystykę;

Zasoby ludzkie i społeczne

- Ujemny przyrost demograficzny;
- Mało działań innowacyjnych i ponadregionalnych w tym imprez promocyjnych;
- brak lub znaczne ograniczenie działalności świetlic wiejskich;
- zanikające tradycje, zwyczaje i kultura lokalna;
- znaczący procent wykształconej młodzieży pozostającej bez pracy;
- słabe zaangażowanie młodzieży w podejmowane inicjatywy lokalne;
- słabe wykorzystanie walorów lokalnych ze sfery infrastruktury kulturalnej i historycznej;
- Brak produktu promocyjnego i turystycznego opartego na wykorzystaniu zasobów społecznych (kultura, historia, pamięć, folklor);
- Bardzo słaby bezpośredni dostęp do kultury „ wysokiej” (poza TV);
- Brak międzynarodowej wymiany społecznej i kulturalnej;
-

Przedsiębiorczość i aktywność

- Brak zorganizowanych grup producentów rolnych;
- Brak wsparcia MŚP w tym głównie dostępnej szeroko informacji o możliwościach pomocy szkoleniowej, doradczej;
- Brak promocji obszaru i działających tutaj firm;
- Mała ilość lokalnych przykładów przedsiębiorczości np. gospodarstw agroturystycznych;

- Mała ilość lokalnych przetwórci owocowo-warzywnych;
- Nierozwinięta turystyka weekendowa;
- nieoznakowane atrakcje naturalne, przyrodnicze i krajoznawcze;
- Zbyt słaba infrastruktura techniczna na wsi (wodociągi, kanalizacja);
- Zły stan dróg gminnych;
- Brak zaplecza gastronomicznego, produkcji i usług w tym zakresie;
- Emigracja wykształconej młodzieży do miast;
- Brak finansowego wsparcia mikro-przedsiębiorczości;
- Mała ilość organizacji pozarządowych;

O Szanse

- Dostępność funduszy strukturalnych Unii Europejskiej;
- Możliwość przyciągnięcia zewnętrznych inwestorów;
- Dobra lokalizacja do przyciągnięcia kapitału;
- Koniunktura na produkty rolnicze dobrej jakości i produkowanych w specjalnych warunkach, głównie ekologicznych;
- Bliskość dużych rynków zbytu na produkty i usługi – aglomeracje Łodzi i Warszawy;
- Zorganizowanie się producentów rolnych i usługodawców w grupy i zespoły marketingowe;
- Zwiększający się popyt na produkty i usługi generowane na wsi oraz mające cechy produktu „naturalnego” w tym na agroturystykę.
- Ogólny wzrost zamożności społeczeństwa w Polsce;
- Popyt na energię odnawialną pochodzącą z zasobów naturalnych w tym z upraw;
- Rozwój techniki , innowacji i nowych technologii możliwych do wdrożenia lub wykorzystania na wsi;

T Zagrożenia

- Niestabilność polityczna na wszystkich poziomach władzy, krajowa i międzynarodowa;
- Spadek populacji (zmniejszenie ilości urodzeń i emigracja);
- Długotrwałe wahania koniunktury na produkty i usługi oferowane na terenie LGD Kraina Rawki
- Problemy w gospodarce finansowej w tym ryzyko kursowe;
- Nadmiar na rynku produktów i usług z importu w tym konkurencja zagraniczna;
- Nadmiar biurokracji i trudnych przepisów;
- Słaba promocja ekologii i nie wykształcenie w społeczeństwie postaw proekologicznych;

V. Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich – cele i planowany budżet

V.1 Tematy wiodące i cele strategiczne ZSROW

Lokalna Grupa Działania wybrała jeden główny kierunek działania, do którego będzie dążyć:

Poprawa jakości życia z wykorzystaniem posiadanych zasobów poprzez rozwój przedsiębiorczości (a w tym turystyki) i kapitału ludzkiego.

Lokalna Grupa Działania zdecydowała o wyborze dwóch tematów wiodących:

I. Temat wiodący

Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich

II. Temat wiodący

Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000

Dla każdego z tematów wiodących ustalono główne cele strategiczne, które mają charakter długofalowy, zasadniczy z punktu widzenia rozwoju obszaru, a także zapewniają ciągłość i trwałość rozwoju. Umożliwiają też realizację działań w okresie programowania 2007 – 2013.

Temat wiodący	
Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich	

Cel strategiczny
Rozwój społeczny mieszkańców w kierunku ożywienia przedsiębiorczości

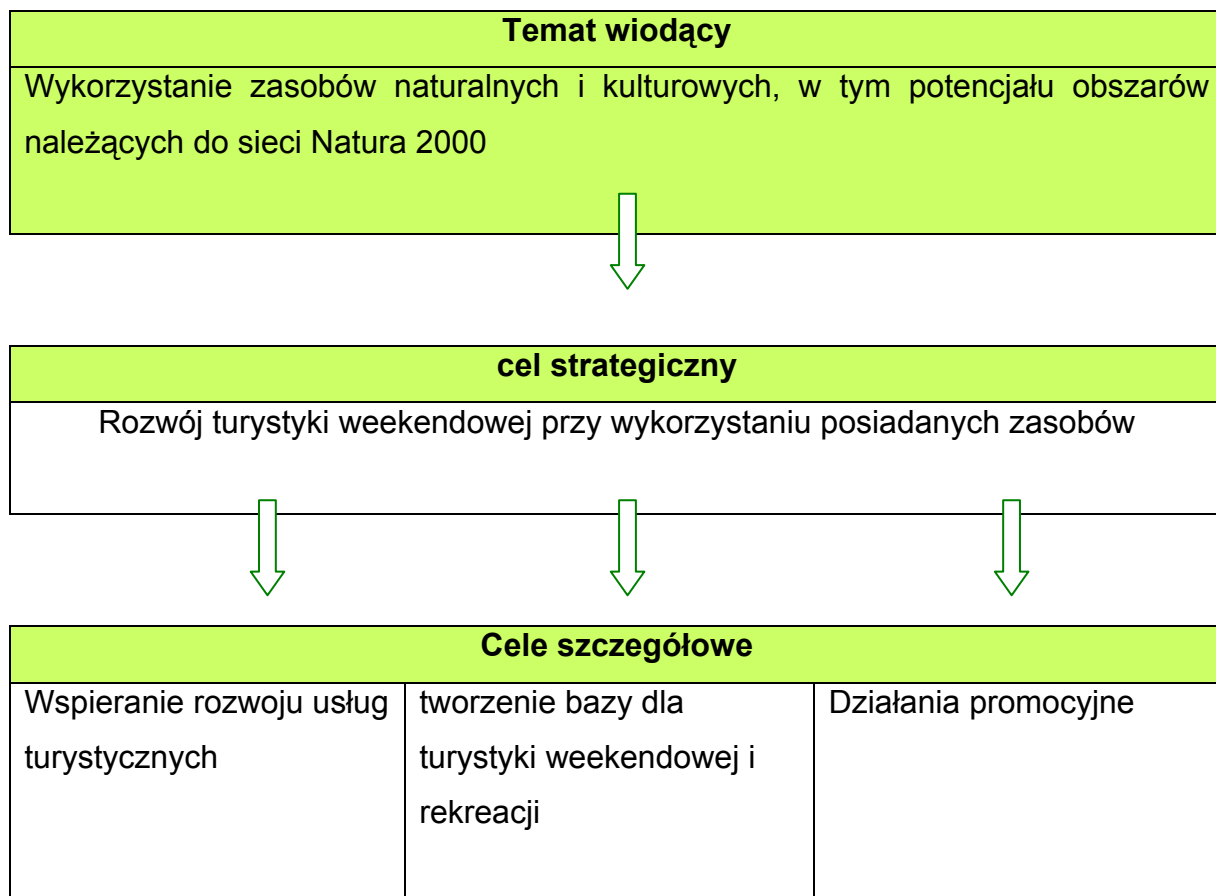

Cele szczegółowe
Wspieranie inicjatyw społecznych
Rozwój kulturalno oświatowy
Promocja obszaru LGD

Cel strategiczny
Rozwój przedsiębiorczości

Cele szczegółowe
Wspieranie rozwoju produkcji lokalnej i usług
Wspieranie organizowania się podmiotów gospodarczych
Promocja produkcji lokalnej

V.2 Uzasadnienie wyboru tematu wiodącego, celów strategicznych

Członkowie Stowarzyszenia Rawka zdecydowali o wyborze dwóch tematów wiodących, które uznali za niezbędne do realizacji głównego wytyczonego przez siebie kierunku działania:

- 1) Poprawa jakości życia na terenach wiejskich
- 2) Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000

Wybrali cel nadrzędny do realizacji którego będą dążyć oraz trzy cele strategiczne i 9 celów szczegółowych . Każdy z tych elementów był szeroko konsultowany. Wybrano następujące formy komunikacji z mieszkańcami:

- a) przeprowadzono ankiety na terenie wszystkich pięciu gmin, które objęły 423 mieszkańców w różnym wieku, różnych zawodów i zainteresowań;

- b) zorganizowano 22 spotkania informacyjne na całym terenie działania Stowarzyszenia Rawka, na których poruszano tematykę głównych kierunków rozwoju gmin;
- c) zorganizowano warsztaty i spotkania konsultacyjne, na których po dyskusjach przyjęto tematy wiodące, cel nadrzędny, cele strategiczne i cele szczegółowe;
- d) przeprowadzono szkolenie z udziałem ekspertów zewnętrznych, na których poruszano tematykę związaną z możliwościami wykorzystania posiadanych zasobów. Celem szkolenia było ułatwienie podjęcia decyzji co do wyboru zadań krótkoterminowych dla członków Stowarzyszenia;
- e) przeprowadzono seminarium i konferencję dla analizy końcowej i prezentacji przyjętych tematów wiodących, celów strategicznych i celów szczegółowych.

Założono, że około 20 mieszkańców obszarów wiejskich uczestniczących w każdym ze spotkań (w tym: przedstawiciele lokalnych środowisk: przedsiębiorcy, rolnicy, władze samorządowe, organizacje pozarządowe, liderzy wiejscy) wypełni ankiety, ostatecznie ankiety wypełniło i przekazało 423 mieszkańców.

Najwięcej z ankietowanych osób, 156, miało wykształcenie średnie. Drugie miejsce pod względem liczby zajmują osoby z wykształceniem wyższym, których ankietowano 142. Trzecie miejsce zajmują osoby z wykształceniem zawodowym, których ankietowano 70. Kolejno osoby z wykształceniem podstawowym, których ankietowano 37 oraz z wykształceniem policealnym – 18.

Spośród ankietowanych najwięcej było pracowników najemnych – 153 osoby. Rolników ankietowano 135 – u, kolejno uczniów/studentów – 74 osoby, 20-u emerytów, 17 gospodyń domowych, 8 przedsiębiorców, 5 bezrobotnych, 5 bezrobotnych bez prawa do zasiłku, 4 rencistów, 2 rolników będących jednocześnie przedsiębiorcami.

Ogólnie mieszkańcy związani są ze swoim miejscem zamieszkania, uważają, że życie na ich terenie jest przyjemniejsze niż w dużym mieście (285 odpowiedzi), w większości nie chcą zmieniać miejsca zamieszkania (265 odpowiedzi). Zadowoleni są, że tutaj mieszkają (306 odpowiedzi) i czują się częścią swojej społeczności (306

odpowiedzi) Deklarują czynny udział w życiu społecznym swojej gminy (235 odpowiedzi).

Do głównych czynników ograniczających gminy i nie pozwalających im rozwijać się ankietowani zaliczyli:

- brak kapitału – 381 odpowiedzi,
- opuszczanie wsi przez młode osoby – 311 odpowiedzi,
- brak ofert dla inwestora – 298 odpowiedzi,
- słaba infrastruktura techniczna – 271 odpowiedzi,
- złe, niesprzyjające rozwojowi prawo – 262 odpowiedzi,
- brak chęci mieszkańców do zmian – 208 odpowiedzi,
- słabe zaangażowanie władz gminnych – 157 odpowiedzi,

Za najlepszy pomysł na rozwój terenu pięciu gmin ankietowani uznali:

- rozwój produkcji rolnej, jej przetwórstwo, współpracę rolników w ramach grup producentów – 292 odpowiedzi
- rozwój małej i średniej przedsiębiorczości – 248 odpowiedzi,
- promocja i rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki, bazy hotelowej i gastronomicznej – 191 odpowiedzi,
- budowa szlaków rowerowych, pieszych i promocja trenów jako rekreacyjne – 150 odpowiedzi,
- wykorzystanie bogactw naturalnych, dóbr materialnych, historii i kultury – 97 odpowiedzi,

Ankietowani uznali, że współdziałanie pięciu gmin w ramach programu Leader + może zwiększyć szanse regionu i wpłynąć na jego atrakcyjność. Spośród 417 osób aż 330 osób było tego zdania.

Zdaniem ankietowanych na terenie pięciu gmin objętych projektem najważniejszymi zasobami są zasoby przedstawione w tabelach 26-28:

Tabela 26. Zasoby materialne wymienione przez ankietowanych z pięciu gmin

Lp.	Rodzaje zasobów materialnych	Liczba odpowiedzi
1.	Zabytki kultury	391
2.	Infrastruktura techniczna	71
3.	Urzędy: gminy, pocztowe	57
4.	Szkoły i przedszkola (przedszkola, podstawowa, gimnazjum)	55

5.	Zabytki przyrody: Aleja Lipowa w Stolnikach	44
6.	Parki	16
7.	Ośrodki sportowe	11
8.	Strażnice OSP	10
9.	Tereny pod zabudowę rekreacyjną	5
10.	Budynki po zamkniętych szkołach	3

Wymieniane zabytki kultury to przede wszystkim: kolejka wąskotorowa, gorzelnia, pałac w Wilkowie, kościół modrzewiowy z XVI w, Zamek Księżąt Mazowieckich, Sanktuarium Matki Bożej, zabytkowe dworki: Wola Pękoszewska, Paplin, Choswata, Turowa Wola, inne obiekty sakralne: (Jeruzel, Wola Chojnata, Choswata), cmentarze wojenne, pałac w Ossowicach, pomniki, zespoły pałacowo-parkowe w Białej Rawskiej i Pałac Leszczyńskich, w Woli Chojnatej, w Babsku,

Tabela 27: Zasoby ludzkie wymieniane przez ankietowanych z terenu pięciu gmin

Lp.	Rodzaje zasobów ludzkich - społecznych	Liczba odpowiedzi
1.	Zespoły artystyczne (Wilkowianie, Tęcza, Wspomnienie, Kabaret "Banialuka")	130
2.	Wykształcenie społeczeństwa	102
3.	Ochotnicza Straż Pożarna	82
4.	Orkiestra strażacka	66
5.	Ośrodki Kultury	58
6.	Zespoły sportowe	35
7.	Koła Gospodyń Wiejskich	23
8.	Artyści, rękodzielnicy	10
9.	Pracowitość społeczeństwa	3
10.	Wykwalifikowana siła robocza	1

Tabela 28: Zasoby gospodarcze znajdujące się na terenie pięciu gmin

Lp.	Rodzaje zasobów gospodarczych	Liczba odpowiedzi
1.	Gospodarstwa rolne	269
2.	Sklepy	160
3.	Zakłady produkcyjne	130
4.	Bank Spółdzielczy	106
5.	Gospodarstwa sadownicze	62
6.	Zakłady przetwórstwa mięsnego	62
7.	Przemysł przetwórczy owoców	54
8.	Gospodarstwa rybackie	38
9.	Inne zakłady	35
10.	Zakłady usługowe	23

Zasobami gospodarczymi, które mają duże znaczenie i w większości przychodziły jako pierwsze na myśl osobom ankietowanym, były gospodarstwa rolne, co dowodzi, że mają na terenie ogromne znaczenie. Wymieniane zakłady produkcyjne to w szczególności zakłady produkujące: pasze, maszyny do przemysłu cukierniczego, piekarnie, meble, części metalowe, gorzelnie, brojlernie, betoniarnie. Zakłady usługowe to głównie: restauracje, bary, SKR, stacje paliw, młyny, zakłady krawieckie. Inne zakłady: Sobpol, Notus, Logis S.A., kopalnia kruszywa, drobna przedsiębiorczość.

Zdanie „**Moja miejscowość/gmina jest szeroko znana dzięki ...**” - z 423 osób, stwierdzenie dokończyło 289. Opinie ankietowanych przedstawia tabela 29. Najwięcej osób stwierdziło, że region jest szeroko znany dzięki sportowcom i klubom sportowym.

Tabela 29: Czynniki, które powodują, że gminy Rawa Mazowiecka, Biała Rawska, Regnów, Kowiesy i Cielądz, są szeroko znane

Lp.	Moja miejscowość/gmina jest szeroko znana dzięki...	Liczba odpowiedzi
1.	Sportowcom, klubom sportowym	63
2.	Produkcji sadowniczej, przetwórstwie owoców, uprawie	48

	warzyw	
3.	Położeniu przy głównej trasie	43
4.	Zabytkom	37
5.	Orkiestrze dętej, zespołom wokalnym, zespołom ludowym	25
6.	Pięknym krajobrazom, czystemu środowisku	21
7.	Szkołom	13
8.	Działalności organizacji, urzędu gminy, zaangażowaniu społeczeństwa	12
9.	Zakładom produkcyjnym	11
10.	Inne, jak: uczciwości społeczeństwa, planom budowy lotniska, złej jakości drogom	7

„Zmiany, jakie dokonały się w mojej miejscowości/gminie w ostatnich latach to ...”, z 423 osób wypowiedziało się w powyższej kwestii jedynie 135 osób. Zestawienie przedstawia tabela 30. Na największą uwagę mieszkańców regionu zasłużyły dodatkowo zmiany w infrastrukturze technicznej.

Tabela 30: Zmiany, jakie zaszły w ostatnich latach na terenie pięciu gmin

Lp.	Zmiany, jakie dokonały się w mojej miejscowości/gminie w ostatnich latach to:	Liczba odpowiedzi
1.	Remont i budowa odcinków dróg, częściowe założenie oświetlenia, budowa parkingów	48
2.	Wybudowano szkoły: (podstawową i gimnazjum)	17
3.	Budowa wodociągu	15
4.	Telefonizacja	9
5.	Założenie kanalizacji	9
6.	Powstały nowe sklepy	9
7.	Powstała oczyszczalnia ścieków	6
8.	Budowa płyty tanecznej	5
9.	Poprawiła się estetyka miasta	4
10.	Upadły SKR, GS i RSP	3

Mieszkańcy regionu doceniając pozytywne zmiany zauważają jednak niedoskonałości swoich miejscowości i gmin. Na pytanie dotyczące koniecznych do wykonania zmian odpowiedzi udzieliły 102 osoby. Zestawienie opinii przedstawia tabela 31.

Tabela 31: Co należy zmienić na terenie pięciu gmin

Lp.	W naszej miejscowości/gminie musimy zmienić:	Liczba odpowiedzi
1.	Problem bezrobocia	26
2.	Polepszyć jakość dróg	22
3.	Władze gminy, radnych na bardziej zaangażowanych w rozwój gminy	17
4.	Mentalność społeczeństwa w zakresie wspólnego działania na rzecz ogółu	7
5.	Poprawić wygląd miasta	7
6.	Polepszyć jakość usług turystycznych - rekreacyjnych	4
7.	Zwiększyć ilość imprez kulturalnych	2
8.	Brak rozwoju przemysłu	2
9.	Brak oświetlenia wsi	2
10.	Małe zainteresowanie sprawami rolnictwa wśród władz	2

Z zestawienia wynika, że największym problemem regionu jest wysokie bezrobocie. Kolejne miejsce zajmuje zła jakość dróg, gdyż nie wszystkie zostały wyremontowane.

„W naszej miejscowości/gminie musimy zachować ..” – temat ten podjęły jedynie 134 osoby z 423 pytanym. Zestawienie otrzymanych odpowiedzi przedstawia tabela 32. Największe znaczenie dla osób, które udzieliły odpowiedzi w tym punkcie miały zabytki, tak kultury, jak przyrody. Kolejno ankietowane osoby doceniły istnienie zasobów naturalnych, przywiązanie do tradycji, kultury oraz gospodarstw rolnych, zwyczajowe uroczystości; Piknik nad Białką. Dni Białej Rawskiej, dożynki.

Tabela 32: Co jest wartościowe i należy to zachować na terenie pięciu gmin

Lp.	W naszej miejscowości/gminie musimy zachować:	Liczba odpowiedzi
1.	Zabytki kultury i przyrody	41
2.	Zasoby naturalne (krajobrazy, lasy, wody, czyste środowisko)	22
3.	Przywiązanie do tradycji, kultury oraz gospodarstw rolnych	19
4.	Zwyczajowe uroczystości; Piknik nad Białką. Dni Białej Rawskiej, dożynki	13
5.	Porządek	12
6.	Wysoki poziom gospodarstw sadowniczych	9
7.	Szkoły	7
8.	Drużyny sportowe	6
9.	Konkurs na najładniejszą posesję	3
10.	Poczucie bezpieczeństwa	1

Kolejne pytanie w ankiecie dotyczyło kwestii prowadzenia działalności gospodarczej i czynników mających na tę działalność wpływ. Z 423 osób ankietowanych, na pytanie to odpowiedziały 243 osoby. Większość z nich, wymieniała po kilka czynników. Zestawienie odpowiedzi obrazuje tabela 33.

Tabela 33: Czynniki wpływające na prowadzenie działalności gospodarczej na terenie pięciu gmin

Lp.	Co najbardziej wpływa na prowadzenie działalności gospodarczej w naszej gminie?	Liczba odpowiedzi
1.	Przychylność władz gminy, niskie podatki	40
2.	Wysoki poziom ryzyka inwestycyjnego (brak ulg dla inwestorów, wysokie podatki, zawile przepisy skarbowe)	33
3.	Przedsiębiorczość mieszkańców, bezrobocie, prywatyzacja	27
4.	Położenie w pobliżu Warszawy, w centrum Polski przy głównych trasach komunikacyjnych	24
5.	Brak zasobów finansowych, niewielka liczba mieszkańców	23
6.	Rozwój sadownictwa, dobre gleby	20
7.	Dobra infrastruktura drogowa, techniczna	13
8.	Brak wykształconej kadry, słaba infrastruktura techniczna	13

9.	Brak możliwości utrzymania się z gospodarstwa, potrzeba zapewnienia sobie środków do życia	9
10.	Rozwój budownictwa	5

Kolejne zagadnienia dotyczyły kwestii odnoszących się do tego, czy mieszkający na terenie gmin Rawa Mazowiecka, Biała Rawska, Kowiesy, Regów i Cielądz, postrzegają swoją miejscowość jako atrakcyjną. Pierwsze z pytań dotyczyło tego, co ankietowane osoby chciałyby pokazać w swojej miejscowości i najbliższej okolicy znajomym, którzy przyjechali w odwiedziny, a nigdy tu jeszcze nie byli. Odpowiedzi na pytanie tak sformułowane uzyskano 644. Podobnie jak w poprzednim przypadku, nie wszyscy ankietowani jej udzielili. Większość osób, która na to pytanie odpowiadała, wymieniała po kilka czynników. Zestawienie odpowiedzi obrazuje tab. 34.

Tabela 34: Wszystko to, z czego mieszkańcy są dumni i chcą pokazywać przyjezdnym

Lp.	Co pani/pan chciałaby/chciałby pokazać w swojej miejscowości i najbliższej okolicy znajomym, którzy przyjechali w odwiedziny, a nigdy tutaj jeszcze nie byli?	Liczba odpowiedzi
1.	Zabytki kultury (Zamek Księżąt Mazowieckich, kolejka wąskotorowa, modrzewiowy kościół w Boguszycach z XVI w., Aleje, pałac w Rossosze, kościoły, dworki, kapliczki przydrożne)	301
2.	Przyrodę (lasy, zbiorniki wodne - Zalew), parki, rezerваты przyrody (dolina rzeki Rawki), Aleja Lipowa w Stolnikach, Gojcz, Diabolek, Chłopski Las, Zimny Rów	250
3.	Produkcję owoców, kwitnące sady, prace w gospodarstwie	24
4.	Stawy rybne	16
5.	Szkołę, bank, urząd gminy, świetlicę OSP	13
6.	Występy zespołu ludowego	10
7.	Obiekty sportowe	9
8.	Tereny rekreacyjne	8
9.	Cmentarze m.in. wojskowe	7
10.	Muzeum Ziemi Rawskiej, grób Konstancji Gładkowskiej	4

Następne zagadnienie związane było z kwestią atrakcyjności zamieszkiwanego obszaru i wiązało się z odpowiedzią na pytanie dotyczące czynników występujących na terenie, które go szpecą. Na pytanie dotyczące istnienia czynników, których należy się wstydzić uzyskano 321 odpowiedzi. Jak w poprzednich przypadkach, po kilka stwierdzeń generowała jedna osoba. Zestawienie zbiorcze otrzymanych odpowiedzi przedstawia tabela 35.

Tabela 35: Wszystkie te rzeczy, których ankietowani mieszkańcy pięciu gmin wstydzą się i nie chcą pokazywać przyjezdnym

Lp.	Czego z kolei nie chciałaby/chciałby Pani/Pan pokazać swoim znajomym w miejscowości i najbliższej okolicy, czego należy się wstydzić?	Liczba odpowiedzi
1.	Zaśmieconych lasów, poboczy, przystanków autobusowych, dzikich wysypisk śmieci	143
2.	Złej jakości dróg, braku chodników	48
3.	Zaniedbanych budynków, miejsc w centrach miast	43
4.	Zaniedbanych gospodarstw	30
5.	Pijaństwa, bezrobocia, enklaw biedy	29
6.	Braku gospodarności, biurokracji, wsi bez wodociągu, biedy	8
7.	Schroniska dla psów	5
8.	Braku bazy turystycznej	5
9.	Ruin pałacu w Wilkowicach, w Białej Rawskiej	4
10.	Braku atrakcji dla młodzieży, braku zakładów pracy	3

Tak przedstawiają się wyniki przeprowadzonej ankiety, które potwierdzają wybór tematów wiodących i celów strategicznych. Analiza ankiety stanowi załącznik do niniejszej strategii. W tym rozdziale przedstawiono jedynie kluczowe wyniki analizy.

Dla precyzyjnego określenia kierunków działań, a szczególnie zadań przeprowadzono dyskusję w mniejszych grupach, dzieląc uczestników z Rawy Mazowieckiej i Kowies, Regnowa i Cielądza oraz największej gminy Białej Rawskiej na trzy zespoły. Pozwoliło to na konsultacje z większą liczbą mieszkańców. Ułatwieniem zadania była opracowana wcześniej przez uczestników warsztatów analiza SWOT oraz zidentyfikowane zasoby w każdej z gmin, również wypracowane

przez uczestników. Uwzględniono również wyniki przeprowadzonej ankiety. Wynikiem pracy było przygotowanie listy zadań, które wynikały z przyjętych celów strategicznych i celów szczegółowych, a równocześnie odzwierciedlały rzeczywiste potrzeby ludzi zamieszkujących ten teren.

Mieszkańcy gmin są otwarci na zmiany, dowodem może być ich czynne uczestnictwo i niesłabnące zainteresowanie programem LEADER+, który traktują jako szansę dla siebie i swojego terenu. Uznali, że poprawę jakości życia mogą osiągnąć inwestując w rozwój potencjału ludzkiego i wspierając rozwój przedsiębiorczości. W trakcie dyskusji podkreślali, że brak im doświadczeń w działaniach wspólnych, mają niewiele organizacji pozarządowych działających na polu społecznym i gospodarczym. Utworzenie Stowarzyszenia LGD Kraina Rawki jest według nich dobrym początkiem do zmian na ich terenie. Uczestnicy spotkań podkreślali, że widzą duże szanse w wykorzystaniu posiadanych zasobów gospodarczych dla promowania szczególnie owoców i warzyw, a także zasobów przyrodniczo – historycznych dla rozwijania turystyki weekendowej i rekreacji. Aby zmiany te były trwałe należy też inwestować w rozwój społeczny mieszkańców. Dostrzeżono wiele braków, które ograniczają dążenia do poprawy jakości życia. Są to między innymi słaba aktywność mieszkańców, słabe wykształcenie, zwłaszcza na terenach wiejskich, mało działających organizacji pozarządowych i bierność w samoorganizowaniu się. Dlatego uznano, że ważnym celem strategicznym będzie rozwój społeczny mieszkańców i wspieranie inicjatyw społecznych oraz rozwój kulturalno oświatowy na terenie działania LGD.

Czynnikiem łączącym gminy jest też duży udział młodzieży, w tym pozostającej bez pracy. Dla nich planuje się działania mające pobudzić przedsiębiorczość i zachęcić do podejmowania działalności gospodarczej. Młodsze dzieci uczące się zostaną zaangażowane do projektów w ramach zajęć pozaszkolnych w tym związanych z rozwojem fizycznym, zdobywaniem nowych umiejętności i kultywowaniem tradycji i kultury ludowej.

Aby ocenić szanse rozwoju przedsiębiorczości oraz określić możliwe obszary rozwoju przeprowadzono dokładną analizę potrzeb i posiadanych zasobów poprzez ankietyzację, a także rozmowy i dyskusję w trakcie warsztatów i spotkań. Ważne zasoby jakie posiada omawiany obszar to produkcja rolnicza, a szczególnie sadownictwo, uprawa owoców miękkich i warzyw. Mieszkańcy słyną z dużej

produkcji jabłek, wiśni, czarnej porzeczki, kapusty, pomidorów i ogórków. Jednak producenci nie są zorganizowani, słabo wygląda przetwórstwo. Dlatego członkowie Stowarzyszenia Kraina Rawki swoje działania chcieliby ukierunkować na wsparcie producentów produkcji ogrodniczej, Ponieważ coraz ostrzejsze przepisy odnośnie ochrony środowiska zmuszają do ograniczania stosowania środków chemicznych, sadownicy przechodzą na produkcję integrowaną, a są też tacy, którzy zainteresowali się produkcją ekologiczną. Członkowie LGD uważają, że należy wesprzeć producentów poprzez organizację szkoleń z tej tematyki oraz wsparcie promocyjne ich produkcji. Mają też pomysł, żeby kilka wybranych produktów wylansować jako produkt regionalny. Jednym z nich będzie jabłko rawskie. Bazować będą na doświadczeniach rolników w produkcji, specyfice terenu i wybranych odmianach. Przy wsparciu ekspertów chcą wylansować logo dla swoich produktów, tak by kojarzyło się z ziemią rawską oraz z jakością produktu. Chcieliby wykorzystać organizowane targi i festyny do promocji tych produktów.

Wybrano cel szczegółowy związany ze wspieraniem organizowania się producentów i podmiotów gospodarczych, ponieważ na całym terenie LGD istnieje tylko jedna grupa producencka, a mieszkańcy nie zainteresowali się dotąd integracją w celu wspólnej sprzedaży produkcji, obniżenia kosztów poprzez wspólną organizację, zakup środków do produkcji, a także takich działań jak wspólna promocja i kreowanie własnej marki. Dlatego planuje się organizację szkoleń i konsultacji w celu pomocy w organizowaniu się rolników, tworzeniu grup producenckich oraz innych form grupowego zarządzania i kierowania produkcją rolniczą.

Kolejnym celem strategicznym jaki wybrała LGD Kraina Rawki jest rozwój turystyki weekendowej i rekreacja. Teren ma charakterystyczne ukształtowanie powierzchni, słabo uczęszczane drogi, zbliżone zasoby przyrodnicze, łączy je rzeka Rawka wraz z dopływami (co stało się podstawą do wybrania nazwy stowarzyszenia – Kraina Rawki). Ma też dogodne położenie do rozwijania turystyki, ponieważ leży między dwoma dużymi aglomeracjami – Łodzią i Warszawą. Posiada więc potencjałe możliwości do zainteresowania turystów tym obszarem. Jednym z atutów Stowarzyszenia jest to, że członkowie posiadają dość duże doświadczenie w organizacji większych imprez takich jak na dożynki gminne i powiatowe, festyny np. Jabłuszko, czy rajdy rowerowe. Doświadczenia te chcieliby wykorzystać w następnym etapie planując udział w imprezach promocyjnych nie tylko na terenie

LGD. Na obszarze pięciu gmin jest skromna baza turystyczna i nie ma zbyt dużo gospodarstw agroturystycznych, ale są potencjalne możliwości dla ich rozwoju. Dlatego zdecydowano o wyborze kolejnego celu jakim jest tworzenie bazy dla turystyki. W tym temacie przewiduje się wsparcie dla tworzenia gospodarstw agroturystycznych poprzez szkolenia i działania promocyjne. Ponieważ do tej pory nie przygotowano żadnego planu rozwoju turystyki weekendowej i rekreacyjnej na tym terenie, planuje się opracowanie strategii rozwoju turystyki uwzględniającej wspólne uwarunkowania i potrzeby mieszkańców. Strategia stanie się podstawą do planowania dalszych szczegółowych działań. Dużą pomocą ma być biuro Stowarzyszenia, które będzie pełniło też rolę punktu informacji turystycznej i promocji produkcji z terenu LGD.

Ponieważ do tej pory nie prowadzono planowych działań promocyjnych na terenie działania LGD, Stowarzyszenie zdecydowało o wyborze celu szczegółowego – promowanie działań Stowarzyszenia, produkcji lokalnej i turystyki. Głównym elementem promocji będzie strona internetowa, na której zamieszczane będą dokładne informacje o produkcji, producencie i wszystkich organizowanych akcjach promocyjnych. Inne działania zostaną wspólnie wypracowane w ramach budowanego długofalowego planu.

V.3 Partnerstwo

Budowanie partnerstwa w celu utworzenia Lokalnej Grupy Działania i przygotowanie Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich rozpoczęto od spotkań informacyjnych. Aby dotrzeć do jak największej liczby mieszkańców zaproszono dziennikarzy z lokalnych gazet do udziału w projekcie. Uczestnicząc w spotkaniach mieli możliwość zapoznać się z założeniami projektu i opiniami mieszkańców na temat uczestnictwa pięciu gmin w tym projekcie. Artykuły o programie były dobrym elementem nie tylko informacyjnym ale i promocyjnym. Ponadto uruchomiono stronę www w internecie, by móc dotrzeć do jak najszerzej liczby mieszkańców. Przedstawiciele z każdej z gmin starali się zaprosić na spotkania informacyjne przedstawicieli ze wszystkich sektorów. Dzięki temu na każdym ze spotkań informacyjnych byli nauczyciele, pracownicy urzędów gmin, doradcy rolniczy, leśnicy – reprezentanci sektora publicznego, rolnicy, właściciele sklepów, warsztatów, firm – reprezentanci sektora gospodarczego oraz strażacy, członkowie klubów sportowych, KGW, przedstawiciele izby rolniczych – czyli reprezentanci sektora pozarządowego. Od pierwszych spotkań rozpoczęto budowanie partnerstwa. Podkreślano charakter programu LEADER+ i szanse jakie z tego wynikają dla tworzenia LGD. Spotkania informacyjne wykorzystano nie tylko do szczegółowego omówienia programu, ale również do konsultacji z mieszkańcami.

Zbierano informacje na temat potrzeb mieszkańców, barier w rozwoju gmin, a także rozmawiano o zasobach jakie można wykorzystać do rozwoju społeczno gospodarczego. Wyniki tych konsultacji wykorzystano w kolejnych warsztatowych już spotkaniach z przedstawicielami gmin. Warsztaty rozpoczęto od szczegółowego

harmonogramu działań i wyjaśnienia celów poszczególnych etapów budowania ZSROW. Ponadto zdecydowano o wyborze formy prawnej. Grupa wybrała stowarzyszenie jako najbardziej korzystną dla siebie formę prawną. Kolejne warsztaty dotyczyły:

- ustalania wspólnych dla pięciu gmin tematów wiodących

- wyboru głównego nadrzędnego celu działania
- identyfikacji posiadanych zasobów,
- analizy SWOT
- wyboru zadań szczegółowych dla każdej z gmin,
- ustalania wspólnych zadań dla pięciu gmin,
- formułowania celów szczegółowych i celów strategicznych w oparciu o wybrane zadania.

Dla ułatwienia uczestnikom warsztatów podjęcia decyzji co do wyboru celów szczegółowych i zadań zorganizowano jednodniowe szkolenie, na którym poruszane były trzy tematy:

- 1) Rozwój przedsiębiorczości poprzez współpracę producentów i usługodawców;
- 2) Możliwości ożywienia gospodarczego i promocja terenu działania LGD poprzez sprzedaż produktu lokalnego:
- 3) Produkcja ekologiczna jako alternatywa produkcji intensywnej owoców i warzyw.

Ponadto przygotowane zostały dwa opracowania:

- 1) Analiza możliwości ożywienia gospodarczego i promocja terenu działania LGD poprzez sprzedaż produktu lokalnego – Jan Zwoliński
- 2) Analiza możliwości wdrożenia produkcji ekologicznej jako alternatywy produkcji intensywnej owoców i warzyw – Katarzyna Banasik

Dużo uwagi poświęcono na wybór tematów wiodących, celów strategicznych i celów szczegółowych. Na każdym ze spotkań rozmawiano też o wyborze nazwy dla LGD i logo, które będzie identyfikować grupę.

Każde ze spotkań warsztatowych wykorzystywano nie tylko do tworzenia ZSROW, ale również do konsolidacji grupy i budowania partnerstwa. Z uwagi na bardzo ograniczony czas na realizację projektu była dosyć duża częstotliwość spotkań. Wymagało to wielu przyspieszonych działań dla zdobycia zaufania zespołu, przygotowania grupy do wspólnego podejmowania decyzji, wzajemnego zrozumienia i nauki kompromisu. Duże poparcie członkowie zespołu mieli ze strony wójtów, którzy żywo zainteresowani byli tworzeniem partnerstwa i efektami pracy zespołu. Ponadto budowano partnerstwo poprzez angażowanie mieszkańców do wyrażania swoich

opinii w specjalnie opracowanej ankiecie. Efektem wspólnej pracy konsultantów i mieszkańców gmin było zbudowanie Lokalnej Grupy Działania. Równolegle do prac nad tworzeniem ZSROW prowadzone były prace nad tworzeniem statutu, wyborem władz, ustalaniem zasad pracy stowarzyszenia. Wynikiem wszystkich spotkań i konsultacji było przygotowanie statutu stowarzyszenia, przeprowadzenie spotkania założycielskiego i złożenie dokumentów do rejestracji. Informacje jakie były zbierane w czasie poszczególnych spotkań i warsztatów posłużyły do przygotowania następujących analiz:

- 1) Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej (diagnoza)
- 2) Analiza finansowa
- 3) Analiza zadań przyjętych do realizacji w kontekście głównych kierunków działania na lata 2006 -08
- 4) Analiza opracowań strategicznych gmin w zakresie zasobów do wykorzystania przy budowie strategii
- 5) Analiza SWOT i identyfikacja celów strategicznych

Analizy te stanowiły elementy strategii i zebrane w całość dały Zintegrowaną Strategię Rozwoju Obszarów Wiejskich dla Stowarzyszenia Kraina Rawki.

Podczas wdrażania ZSROW prowadzone będą konsultacje z mieszkańcami poprzez forum dyskusyjne otworzone na stronie www Stowarzyszenia Kraina Rawki. Ponadto na wszystkich szkoleniach jakie będą zorganizowane podczas trwania projektu będzie rozdawana ankieta ewaluacyjna z pytaniami odnoszącymi się do oceny prowadzonych szkoleń i innych działań podejmowanych przez stowarzyszenie.

Planuje się, że analizy będą powstawały z udziałem mieszkańców. Dlatego podczas warsztatów i spotkań kolejne etapy tworzonych opracowań i analiz będą konsultowane z mieszkańcami i członkami Stowarzyszenia i weryfikowane.

Możliwe zmiany w budżecie podczas wdrażania strategii mogą wynikać:

- ze zmiany cen za usługi hotelowe i wyżywienie w przypadku organizowania szkoleń wielodniowych,
- z różnicy kursów EURO w przypadku studyjnego wyjazdu zagranicznego,
- zmiany cen paliwa.

V.4 Sposób finansowania ZSROW

W czasie warsztatów przedstawiciele gmin określili zadania, które chcieliby zrealizować w Schemacie II. W każdej z gmin wybrano zadania ważne z punktu widzenia społeczności gminy, a także zaproponowano działania wspólne dla wszystkich gmin. Poprzez dyskusję i analizę wszystkich zadań zdecydowano, które z nich będą przyjęte do realizacji. Uwzględniono ograniczenia wynikające z założeń projektu. Wyodrębniono koszty na utworzenie i funkcjonowanie biura Stowarzyszenia. Pozostałe zadania podzielono na kategorie: analizy i ekspertyzy, szkolenia i konsultacje, działania promocyjne i wymiana doświadczeń. Członkowie grupy dużą wagę przywiązywali do przygotowania dokumentów i przeprowadzenia takich działań, które pomogą w kolejnych latach funkcjonowania Stowarzyszenia i przyczynią się do lepszej absorpcji środków pomocowych w latach 2007-2013.

Biorąc pod uwagę wytyczne MRiRW przygotowano budżet do maksymalnej kwoty finansowania 750 tys. złotych

Uwzględniono transze w wysokości powyżej 150 tys. złotych każda.

Zgodnie z wytycznymi ustalono podział na następujące grupy wydatków:

- 1) obsługa administracyjna biura Stowarzyszenia
- 2) analizy, ekspertyzy i dokumentacje,
- 3) szkolenia i doradztwo,
- 4) promocja zewnętrzna i wewnętrzna,
- 5) wymiana doświadczeń.

Przy konstruowaniu budżetu wydzielono podatek VAT, chociaż będzie on kosztem kwalifikowanym w projekcie, ponieważ Stowarzyszenie Kraina Rawki nie będzie prowadziło działalności gospodarczej, a w związku z tym nie będzie miało możliwości odzyskiwania podatku VAT.

Alokacja według głównych grup wydatków wygląda następująco:

Lp.	Grupa wydatków	Przewidywana kwota w zł
1.	obsługa administracyjna biura Stowarzyszenia	110 000
2.	analizy, ekspertyzy i dokumentacje	180 000
3.	szkolenia i doradztwo	164 000

4.	promocja zewnętrzna i wewnętrzna	146 000
5.	wymiana doświadczeń	150 000
6.	Koszty łącznie	750 000

Koszty administracyjne biura

Uwzględniono następujące wydatki:

- Wynagrodzenia dla pracowników łącznie z pochodnymi (podatkiem i ubezpieczeniem),
- Zakup mebli i sprzętu IT do wyposażenia biura,
- Zakup materiałów biurowych i eksploatacyjnych,
- Założenie internetu
- Opłaty stałe związane z obsługa biura takie jak usługi telekomunikacyjne, czynsz, obsługa strony www, opłaty pocztowe

Uwzględniono wydatki w podziale na trzy transze na łączną kwotę 110 000 złotych

Analizy, ekspertyzy i dokumentacje

Wybrano do realizacji następujące opracowania:

- Przygotowanie dokumentacji urzędu GOSIR w Cielądzu;
- Opracowanie wspólnego kalendarza imprez;
- Opracowanie koncepcji rozwoju produktu lokalnego oraz działania identyfikacyjne;
- Opracowanie programu powszechnej edukacji ekologicznej w gminach LGD w tym program estetyzacji obszarów wiejskich oraz inwestowania w przydomowe oczyszczalnie ścieków ;
- Opracowanie biznes planu LGD;
- Opracowanie dokumentacji technicznej kortu tenisowego w Kowiesach
- Opracowanie programu i planu operacyjnego wykorzystania terenów, obiektów, budynków w gminach zgodnie z celami strategicznymi LGD w tym inwentaryzacja;
- Opracowanie programu opieki, wychowania i rozwoju dzieci i młodzieży z wykorzystaniem priorytetów i celów ZSRW;

- Przygotowanie/adaptacja dokumentacji technicznej przydomowej oczyszczalni ścieków;
- Analiza możliwości wykorzystania alternatywnych źródeł energii na obszarze gmin LGD;
- Opracowanie programu przystanków kolei wąskotorowej, ich otoczenia oraz planów szczegółowych;
- Opracowanie szczegółowego planu ścieżki/trasy rowerowej przebiegającej przez gminy LGD zgodnie z istniejącym programem;
- Opracowanie wspólnego programu rozwoju rekreacji i turystyki w tym szczegółowa inwentaryzacja zasobów naturalnych i kulturowych w tym koncepcja muzeum gospodarki rolnej i wiejskiej;

Wydatki podzielono na cztery transze o łącznej kwocie 180 000 złotych

Szkolenia, doradztwo

Zadecydowano o wyborze następujących zadań:

- Organizacja szkolenia i doradztwa z przygotowania i realizacji inwestycji przydomowych oczyszczalni ścieków zgodnie z programem edukacji ekologicznej;
- Szkolenie z estetyki terenów wiejskich;
- Kompleksowe szkolenia z przedsiębiorczości z naciskiem na efektywne prowadzenie działalności gospodarczej, działalności turystyczno-rekreacyjnej oraz specjalistyczne wsparcie doradcze;
- Program oraz wdrożenie szkoleń z zakresu wykorzystania zbiorników wodnych (zarządzanie zasobami przyrodniczymi, retencja, rekreacja);
- Szkolenia z metod wykorzystywania alternatywnych źródeł energii;
- Szkolenia nt. rozwoju produktu lokalnego, regionalnego oraz adekwatnych źródeł finansowania z funduszy strukturalnych;
- Szkolenia z marketingu produkcji rolniczej w tym produkcji integrowanej, ekologicznej, organizowania grup producentów;
- Szkolenia oraz kompleksowe doradztwo konsolidacyjne i kompetencyjne (głównie z zakresu zarządzania) dla członków i organizacji wspierających LGD;

- Szkolenia własne pracowników i członków LGD

Wydatki związane ze szkoleniami i doradztwem podzielono na cztery transze o łącznej kwocie 164 000 złotych

Promocja wewnętrzna i zewnętrzna

Uwzględniono tu następujące zadania:

- Udział w organizowanych festynach w gminach (5) zgodnie z programem imprez
- Opracowanie i prowadzenie strony www. LGD RAWKA;
- Opracowanie, wykonanie i ustawienie głównych tablic informacyjnych na terenie gmin zgodnie z programem rozwoju turystyki i rekreacji;
- Opracowanie i przeprowadzenie konkursów estetyki w gminach zgodnie z programem estetyzacji obszarów wiejskich
- Opracowanie programu promocji, wizerunku i wyróżnika m.in. graficznego dla obszaru LGD ;
- Udział w targach, wystawach, imprezach krajowych;
- Opracowanie ulotek, broszur w tym informatora LGD ;
- Promocja rolniczej produkcji integrowanej;
- Promocja Lokalnej Akademii Informacyjnej;

Tu również wydatki podzielono na cztery transze na łączną kwotę w wysokości 146 000 złotych

Wymiana doświadczeń

Przewidziano trzy zadania:

- Wyjazd studyjny krajowy do LGD
- Wyjazd studyjny zagraniczny do LGD w kraju UE
- Organizacja seminarium z udziałem zaproszonych LGD krajowych i zagranicznych o podobnych priorytetach i celach

Łącznie na wszystkie zadania ustalono wydatki na poziomie 150 000 złotych

Szczegółowe zestawienie wydatków przedstawiono w:

Zestawieniu zadań – wydatki związane z poszczególnymi zadaniami

Kosztorysie – wydatki w rozbiciu na grupy i transze, uwzględniając podatek VAT

Zestawienie zadań Stowarzyszenia Kraina Rawki przyjętych do realizacji w ramach przygotowanej ZSROW dla mieszkańców z pięciu gmin: Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy, Rawa Mazowiecka i Regnów do realizacji w latach 2006 -2008

Przewidywane wydatki w Schemacie II 750.000 zł

Alokacja wstępna:

- koszty administracyjne 15%	110.000 zł
- analizy, ekspertyzy, dokumentacje	180.000 zł
- szkolenia, doradztwo	164.000 zł
- Promocja wewnętrzna i zewnętrzna	146.000 zł
- Wymiana doświadczeń	150.000 zł

Szczegółowa kalkulacja kosztów w ramach realizacji Schematu II

1. Obsługa administracyjna biura 110.000 zł

koszty: wynajmu i utrzymania biura, zatrudnienia pracowników, zakupu materiałów, urządzeń i sprzętu IT do prowadzenia działalności administracyjnej;

2. analizy, ekspertyzy, dokumentacje

Zadanie	Kwota tys. Zł
Opracowanie dokumentacji w gminach LGD na przydomowe oczyszczalnie ścieków ;	50.000
Opracowanie dokumentacji technicznej boisk sportowych i miejsc rekreacji wiejskiej	35.000
Opracowanie projektu przebudowy alpinarium na potrzeby rokrocznych spotkań z muzyką „Chopina”- Babsk	20.000
Opracowanie programu przystanków kolei wąskotorowej, ich otoczenia oraz planów szczegółowych dla 5, oraz opracowanie szczegółowego planu ścieżki / trasy	25.000

rowerowej przebiegającej przez gminy LGD zgodnie z istniejącym programem;	
Opracowanie analiz i dokumentacji przebudowy i adaptacji strażnic OSP i wspólnego programu rozwoju rekreacji i rozwoju dzieci i młodzieży z wykorzystaniem priorytetów i celów ZSROW;	50.000
RAZEM	180.000

3. szkolenia, doradztwo

Zadanie	Kwota tys. Zł
Kompleksowe szkolenia z przedsiębiorczości z naciskiem na efektywne prowadzenie działalności gospodarczej, działalności turystyczno-rekreacyjnej oraz specjalistyczne wsparcie doradcze;	29.000
Szkolenia z zakresu wykorzystywania funduszy strukturalnych dla rozwoju obszarów wiejskich	50.000
Szkolenia z marketingu produkcji rolniczej w tym produkcji integrowanej, ekologicznej, organizowania grup producentów;	10.000
Szkolenia oraz kompleksowe doradztwo konsolidacyjne i kompetencyjne (głównie z zakresu zarządzania) dla członków i organizacji wspierających LGD, szkolenia własne	75.000
Razem	164.000

4. Promocja wewnętrzna i zewnętrzna

Zadanie	Kwota tys. zł
Organizacja festynów i konkursów w gminach (5) zgodnie z programem imprez	30.000
Opracowanie i prowadzenie strony www. LGD KRAINA RAWKI;	16.000
Opracowanie, wykonanie i ustawienie głównych tablic informacyjnych na terenie gmin zgodnie z programem rozwoju turystyki i rekreacji;	20.000
Opracowanie programu promocji, wizerunku i wyróżnika m.in. graficznego dla obszaru LGD ;	10.000
Udział w targach, wystawach, imprezach krajowych;	30.000
Opracowanie ulotek, broszur w tym informatora LGD, promocja rolniczej produkcji integrowanej i zasobów naturalnych terenu grupy LGD;	40.000
Razem	146.000

5. Wymiana doświadczeń

Zadanie	Kwota tys. zł
Wyjazd studyjny krajowy do LGD	30.000
Wyjazd studyjny zagraniczny do LGD w kraju UE	100.000
Organizacja seminarium z udziałem zaproszonych LGD krajowych i zagranicznych o podobnych priorytetach i celach	20.000
Razem	150.000

V.4 Sposób finansowania ZSR0W

Tabela 36: Kosztorys

Lp.	Rodzaje kosztów	Koszty w złotych								
		Całkowite ogółem			Etap I			Etap II		
		całkowite	VAT	kwalifikowane	całkowite	VAT	Kwalifikowane	całkowite	VAT	Kwalifikowane
1.	Koszty administracyjne + sprzęt IT	110 000	15502	110 000	71 000	11719	71 000	13.000	1.261	13.000
2.	Działania na rzecz promocji i informacji regionu	146 000	26322	146 000	19 000	3 425	19 000	44.000	7933	44.000
3.	Pomoc szkoleniowa i doradcza	164 000	29572	164 000	75 000	13524	75000	25.000	4508	25 000
4.	Analizy, ekspertyzy, dokumentacje	180 000	32458	180 000	25 000	4508	25 000	50.000	9.016	50.000
5.	Współpraca i wymiana doświadczeń między LGD	150 000	27046	150 000	0	0	0	60.000	10819	60000
	SUMA	750 000	130900	750 000	190 000	33 176	190 000	192.000	33537	192 000

Tabela 36: Kosztorys c.d.

Lp.	Rodzaje kosztów	Koszty w złotych					
		Etap III			Etap IV		
		całkowite	VAT	kwalifikowane	całkowite	VAT	Kwalifikowane
1.	Koszty administracyjne + sprzęt	13 000	1 261	13 000	13 000	1 261	13 000
2.	Działania na rzecz promocji i informacji regionu	59 000	10637	59 000	24 000	4 327	24 000
3.	Pomoc szkoleniowa i doradcza	0	0	0	64 000	11540	64 000
4.	Analizy, ekspertyzy, dokumentacje	50 000	9016	50 000	55 000	9918	55 000
5.	Współpraca i wymiana doświadczeń między LGD	65 000	11720	65000	25 000	4 507	25 000
	SUMA	187 000	32 634	187 000	181 000	31 553	181 000

Wartość projektu koszty całkowite – 750 000 złotych
 Wartość projektu koszty kwalifikowane – 750 000 złotych
 VAT - 130 900 złotych

VI. Wpływ realizacji Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich na rozwój regionu

Główne działania przyjęte przez LGD koncentrować się będą na:

- a) wspieraniu rozwoju przedsiębiorczości, a w tym związanej ze sprzedażą produkcji rolniczej, rozwijaniem usług dla turystów i tworzeniem produktu turystycznego oraz wspieraniem innych podmiotów gospodarczych działających na terenie pięciu gmin;
- b) rozwojem kapitału ludzkiego, a w tym rozwojem kulturalnym i oświatowym.

Działania te mają na celu doprowadzić do ożywienia gospodarczego, zachęcenia mieszkańców do organizowania się oraz do powstawania nowych miejsc pracy.

Utworzenie biura Stowarzyszenia, które będzie służyło członkom na cele administracyjne jak również będzie pełniło funkcję centrum wspierania biznesu - będzie punktem konsultacyjnym dla osób zakładających lub prowadzących już własne firmy oraz dla osób, które będą podejmowały działania mieszczące się w głównych celach strategicznych przyjętych w ZSROW.

Biuro będzie wykorzystywane też jako punkt informacji o firmach i ich ofertach handlowych oraz punkt informacji turystycznej. Planuje się również rozszerzenie strony www, która będzie prowadzona przez pracowników biura i która będzie jednym z głównych źródeł informacji o działalności Stowarzyszenia i jego członkach. Dzięki temu Stowarzyszenie będzie wspierało przedsiębiorczość na swoim terenie. Działania związane z rozwojem przedsiębiorczości zgodne są z przyjętymi Planami Rozwoju Lokalnego w gminach Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy, Rawa Mazowiecka i Regnów, gdzie wśród przyjętych celów strategicznych znajduje się tworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, a w tym wspieranie konsultacji i informacji na tematy związane z prowadzeniem podmiotów gospodarczych i uzyskiwaniem dofinansowania do prowadzonej działalności gospodarczej z funduszy strukturalnych.

Stowarzyszenie zgłosi swój udział do sieci krajowej programu LEADER. Dzięki temu będzie możliwość korzystania z inicjatyw podejmowanych przez inne grupy LGD (np. szkoleń i konferencji), wymiany informacji, konsultacji i nawiązywania bezpośrednich kontaktów z grupami LGD w kraju i za granicą.

Ponadto zaplanowano **wsparcie różnych grup podmiotów gospodarczych** takich jak:

Producentów warzyw i owoców – poprzez działania szkoleniowe, doradztwo i działania promocyjne. W szkoleniach tematyka koncentrowała się będzie na produkcji integrowanej i ekologicznej oraz promocji i marketingu sprzedaży owoców i warzyw. Działania promocyjne – poprzez wsparcie udziału w targach, imprezach lokalnych i wojewódzkich oraz promocję wybranych produktów lokalnych.

Osoby prowadzące działalność gospodarczą w zakresie odpowiadającym celom ZSROW– szkolenia, doradztwo i konsultacje w sprawach prawno gospodarczych oraz działania promocyjne, które będą miały na celu upowszechnianie informacji o produktach i usługach oraz promowaniu wybranych produktów lokalnych.

Pomoc informacyjna, szkoleniowa oraz promocyjna może pomóc w rozwinięciu działalności gospodarczej, ułatwić dostęp do rynku, poprawić jakość produkcji i stworzyć nowe miejsca pracy.

Działania te znajdują się wśród przyjętych przez gminy celach strategicznych, gdzie odwołują się do konieczności wspierania osób prowadzących działalność gospodarczą w gminie, tworzenia sprzyjających warunków poprzez szkolenia i dostęp do informacji.

Wsparcie rozwoju turystyki weekendowej i rekreacji – poprzez działania takie jak:

Analizy, ekspertyzy – opracowanie programu rozwoju turystyki i rekreacji, oraz projektu promocji produktu lokalnego;

Szkolenia – w zakresie zakładania gospodarstw agroturystycznych, świadczenia usług dla turystów, tworzenia bazy turystycznej i produktu turystycznego,

Wydawanie materiałów informacyjnych i promocyjnych.

Promocja w mediach,

Udział w imprezach i targach,

Wsparcie organizacji imprez.

Celem będzie tworzenie trwałej oferty dla turystów jak również ściąganie turystów na teren pięciu gmin. Działanie to powinno przyczynić się do powstawania nowych miejsc pracy i podejmowania działalności pozarolniczej w gospodarstwach rolnych.

W okresie długofalowym może się przyczynić do uatrakcyjnienia obszaru i zainteresowania turystów spędzaniem na tym terenie czasu wolnego. Opracowanie

programu rozwoju turystyki pozwoli na planowe działania tworzące trwałe zmiany sprzyjające powstawaniu szerszej oferty turystycznej i tworzeniu bazy turystycznej.

Rozwój turystyki wiejskiej jest jednym z celów przyjętych we wszystkich strategiach i Planach Rozwoju Lokalnego gmin, Strategii Rozwoju Powiatu Rawa Mazowiecka i Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego, gdzie mówi się o podniesieniu atrakcyjności gmin poprzez wsparcie rozbudowy infrastruktury turystycznej, pomoc w zakładaniu gospodarstw agroturystycznych i promowaniu. Promowanie obejmuje wydawanie folderów, udział w targach i imprezach promocyjnych, artykuły w prasie lokalnej.

Wsparcie rozwoju społecznego

Analizy, ekspertyzy – opracowanie programu rozwoju kapitału społecznego;

Szkolenia – z zakresu dziedzictwa kulturowego, ginących zawodów;

Promocja – wspieranie zespołów, rękodzieła, sztuki ludowej – udział w targach, imprezach oraz wydawanie materiałów informacyjnych i promocyjnych, w tym artykuły w mediach.

Celem będzie zachęcenie mieszkańców do organizowania się i podejmowania wspólnych działań. Powinno przyczynić się to do powstawania organizacji o charakterze społecznym i gospodarczym, wzmocnienia kapitału ludzkiego oraz zwiększenia działań przedsiębiorczych. W efekcie długofalowym powinny powstać nowe miejsca pracy.

Wymiana doświadczeń

udział w wyjazdach studyjnych do wybranych grup LGD w kraju i za granicą. Zostaną wybrane takie miejsca, które zbliżone są warunkami do obszaru LGD Kraina Rawki oraz gdzie Lokalne Grupy Działania będą zajmowały się podobną tematyką.

Celem będzie zdobywanie nowych doświadczeń, poszerzanie horyzontów oraz mobilizacja do twórczego myślenia i generowania nowych pomysłów na rozwój terenu LGD Kraina Rawki.

Działanie to powinno przyczynić się też do nawiązania trwałych kontaktów z innymi grupami LGD.

Zarówno przyjęte cele strategiczne, cele szczegółowe jak i zadania są spójne z opracowaniami strategicznymi na poziomie gminnym, powiatowym i wojewódzkim.

VII. Powiązanie ZSROW ze strategią NPR (na lata 2004-2006)

Celem strategicznym narodowego planu rozwoju jest rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego, harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz poprawę spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z unią europejską na poziomie regionalnym i krajowym.

Zgodnie z tym celem przyjęto przez Stowarzyszenie Kraina Rawki cele strategiczne.

Zadania przyjęte przez Stowarzyszenie Kraina Rawki ujęte w Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich w kontekście realizacji celów Narodowego Planu Rozwoju:

1. Utworzenie biura Stowarzyszenia Kraina Rawki

Biuro będzie pełniło funkcję obsługi administracyjnej Stowarzyszenia, a także będzie punktem konsultacyjnym dla osób, które będą podejmowały działania mieszczące się w głównych celach strategicznych przyjętych w ZSROW oraz punktem informacyjnym (w ramach funkcji centrum wspierania biznesu) i punktem informacji turystycznej. Ponadto Stowarzyszenie będzie promowało się poprzez swoją stronę www. Strona będzie jednym z głównych źródeł informacji o działalności Stowarzyszenia i jego członków.

Realizacja celu strategicznego odbywać się będzie poprzez dążenie do osiągnięcia celu częściowego NPR jakim jest rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz wspomaganie udziału w procesach rozwojowych i modernizacja wszystkich regionów i grup społecznych.

2. Promocja i informacja

- a) opracowanie materiałów promocyjnych o gminie i podmiotach gospodarczych związanych z produkcją rolniczą i turystyką wiejską
- b) upowszechnianie informacji poprzez Internet
- c) artykuły w gazetach promujące przedsiębiorczość na terenie LGD

Działania te w odniesieniu do NPR będą związane z realizacją dwóch celów częściowych (wspomaganie osiągnięcia i utrzymania w dłuższym okresie czasu wysokiego wzrostu PKB oraz zwiększenie poziomu zatrudnienia).

3. Pomoc szkoleniowa i doradcza

- a) Szkolenia w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej
- b) szkolenia z zakresu wykorzystania funduszy strukturalnych w celu rozwoju obszarów wiejskich
- c) szkolenia przygotowujące do zarządzania lokalną grupą działania, wzmocnienia zdolności zarządzania projektami i szkolenia konsolidacyjne członków stowarzyszenia.

W odniesieniu do NPR zadania te związane będą z realizacją celu częściowego jakim jest zwiększenie poziomu zatrudnienia i wykształcenia oraz wspomaganie udziału w procesach rozwojowych i modernizacyjnych wszystkich regionów i grup społecznych.

4. Analizy, ekspertyzy

- a) Opracowanie programu rozwoju turystyki i rekreacji
- b) Identyfikacja i analiza produktów lokalnych w celu wykreowania i promowania produktu regionalnego
- c) Opracowanie szczegółowego programu imprez promocyjnych
- d) Opracowanie programu rozwoju kapitału społecznego
- e) Przygotowanie dokumentacji technicznej zagospodarowania wybranych obiektów na cele turystyczne (muzeum ludowe)
- f) Partnerstwo – budowanie i wzmacnianie więzi partnerskich i współpracy;
- g) Współpraca w sieci LEADER

Wykonanie tych zadań związane jest z realizacją celu częściowego NPR jakim jest zwiększanie poziomu zatrudnienia i wykształcenia.

5. Działania na rzecz promocji regionu

- a) Udział i organizacja targów i imprez promocyjnych
- b) Cykl audycji i artykułów w mediach lokalnych i wojewódzkich
- c) materiały promocyjne i informacyjne

6. Współpraca i wymiana doświadczeń między LGD

Wyjazd studyjny do wybranej grupy LGD w Polsce

Wyjazd studyjny do wybranej grupy LGD w Europie Zachodniej

Obydwie grupy zadań (5 i 6) związane są z realizacją ostatniego celu częściowego NPR jakim jest wspomaganie udziału w procesach rozwojowych i modernizacyjnych wszystkich regionów i grup społecznych.

VIII. Promocja i informowanie o projekcie i ZSROW

Zaplanowano szereg działań promocyjnych. Najważniejszą rolę będzie tu spełniało biuro Stowarzyszenia Kraina Rawki, które będzie też pełniło rolę ośrodka informacji dla kilku podstawowych grup odbiorców:

- dla mieszkańców gmin objętych projektem, w tym szczególnie dla osób prowadzących działalność gospodarczą;
- dla członków Stowarzyszenia, w tym szczególnie w zakresie zadań objętych projektem,
- dla turystów odwiedzających teren LGD.

Drugim stałym elementem będzie strona www, która będzie pełniła rolę głównego źródła informacji o projekcie i podejmowanych działaniach przez Stowarzyszenie, jak również służyła będzie turystom wybierającym się na teren pięciu gmin.

Na stronie www planuje się promocje towarów i usług mieszkańców obszaru objętych projektem oraz prezentację produktów lokalnych.

Zostanie opracowany kalendarz imprez promocyjnych, w których wezmą udział członkowie Stowarzyszenia. W trakcie festynów i targów będzie promowany projekt oraz ZSROW. Członkowie Stowarzyszenia przygotowują specjalny pakiet promocyjny. Szczególny nacisk będzie położony na wsparcie osób prowadzących działalność

gospodarczą oraz świadczących usługi dla turystów. Będą też promowane walory przyrodniczo – krajobrazowe i kulturowe regionu. Oferta ta skierowana będzie przede wszystkim dla turystów spoza gmin. Grupą docelową będą osoby uczestniczące w targach i imprezach (w tym potencjalni turyści, których zainteresuje oferta Stowarzyszenia).

Informacje o działaniach stowarzyszenia będą upowszechniane na stronach www wszystkich pięciu gmin jak również w prasie lokalnej.

Opracowana będzie strategia rozwoju turystyki wiejskiej i rekreacji. Pozwoli to na przygotowanie długofalowych działań i skoordynowanie dotychczasowej działalności promocyjnej wszystkich gmin. Powinno to przyczynić się do obniżenia kosztów promocji, a jednocześnie do zwielokrotnienia efektów działań marketingowych. Wspólne z ekspertami wybrane zostaną produkty, które stowarzyszenie będzie promowało jako produkt regionalny. Powinno to zwiększyć zainteresowanie na rynku produktami pochodzącymi z terenu LGD. Produkty lokalne będą widoczne na wydawanych materiałach informacyjnych, będą pisane artykuły w prasie lokalnej, prowadzone audycje, a co szczególnie istotne produkty będą wystawiane na imprezach i targach. Stowarzyszenie chce wykorzystać rosnące zainteresowanie polską żywnością i wyrobami typowymi dla regionu do promowania nie tylko produktu, ale również terenu LGD. Grupą docelową będą turyści oraz osoby zainteresowane owocami i warzywami pochodzącymi z terenu LGD.

Planuje się wydanie materiałów informacyjnych i promocyjnych o walorach przyrodniczo – krajobrazowych, o atrakcjach gmin i imprezach. Osobne wydawnictwo będzie promowało produkty lokalne. Stowarzyszenie skoncentruje się tu na prezentacji produktów i terenu na którym są produkowane.

Poprzez wybranie tej formy informowania Stowarzyszenie może dotrzeć do znacznie szerszej grupy osób, nie tylko do bezpośrednio uczestniczących w danych wydarzeniach promocyjnych, ale również do innych osób, do których dotrą ulotki i materiały informacyjne.

Planuje się też rozmieszczenie na terenie pięciu gmin tablic informacyjnych o głównych atrakcjach regionu. Będzie to jeden z trwałych elementów promocji. Tablice

informacyjne – będą źródłem informacji o miejscach, które warto odwiedzić, a także o producentach i usługach. Grupą docelową będą osoby, które skorzystają z oferty turystycznej, osoby przejeżdżające przez obszar działania LGD oraz sami mieszkańcy terenu LGD.

Planuje się promocję działań Stowarzyszenia poprzez cykl audycji i artykułów w mediach na poziomie lokalnym i wojewódzkim. Ta technika informowania będzie miała zasięg również i ponadregionalny. Ma również szansę dotrzeć do największej liczby osób.. Stowarzyszenie będzie starało się o nawiązanie stałej współpracy z dziennikarzami, tak by szeroko rozpowszechnić działania projektu. Będzie tu wiele grup docelowych, ale głównie potencjalni turyści oraz dzieci i młodzież.

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Komisji Europejskiej nr 1159/2000 z 30.05.2000 r. w sprawie prowadzenie przez Państwa Członkowskie działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących pomocy udzielanej z funduszy strukturalnych będą realizowane wszystkie zadania informacyjno – promocyjne w projekcie.